

वास्यापरस्याधिकं क्षेत्रं कश्यवीर्यपुरं महत् ।
आद्यं तु वैष्णवं क्षेत्रं शक्त्यागमसमन्वितम् ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणां वास्यापरस्या यवाधिकम् ॥

॥ श्री महालक्ष्म्यै नमः ॥

प्रस्तावना

करवीर क्षेत्राचे माहात्म्य वर्णन करणाऱ्या या ओवीबद्ध ग्रंथाची नवी आवृत्ती सादर करताना अत्यंत आनंद होत आहे. भारतवर्षात अनेक क्षेत्रे व तीर्थस्थळे आहेत आणि त्यांचे धार्मिक वैशिष्ट्य सांगणारे अनेक ग्रंथ संस्कृत पुराणग्रंथात आणि मराठीसारख्या देशी भाषेतही लिहिले गेले आहेत. समग्र भारतच पुण्यपावन देश असल्यामुळे 'दुर्लभं भारते जन्मः' (भारतात जन्म लाभणे हे दुर्लभ आहे) असे म्हटले आहे. भारतात कुठेही आणि कसलाही जन्म लाभला, तरी तो गौरवास्पद होय. संत-सत्पुरुषांच्या वास्तव्यामुळे तीर्थांना गौरव प्राप्त होतो (तीर्थीकुर्वन्ति तीर्थानि). पुराणकथा आणि लोककथा यांच्या साहचर्यातून अनेक अद्भुत कथा पिढ्यान्पिढ्या उत्पन्न होत राहातात व कविजनांना आणि भक्तांना त्यामधून काव्यग्रंथ रचण्याची प्रेरणा मिळते. सत्प्रवृत्तीचा विकास आणि दुष्प्रवृत्तीचा नाश, सदाचाराचे समर्थन, ऐहिक व पारलौकिक जीवनाची समृद्धी अशा अनेक विषयांचे विवरण, तसेच निसर्गप्रेम, दैवी गुणांचा विकास, स्थलमाहात्म्य व परिश्रम आणि तपश्चर्या म्हणजे ज्ञानपूर्वक समाजोपकारक कृती, असे विविध विषय कवींना पुनः पुनः सांगावेसे वाटतात. संस्कृत पुराणग्रंथ गोष्टीरूपाने तत्त्वचिंतन करतात आणि त्यांचा अर्थ कळणे अवघड झाले की, मग प्रचलित भाषांत त्यांचे रूपांतर केले जाते. सुमारे दीडशे वर्षांपूर्वी रचलेले 'करवीरमाहात्म्य' हा एक असाच ग्रंथ आहे. तो ओवी या लोकप्रिय छंदात रचलेला आहे. महाभारतादी ग्रंथांत आणि अनेक पुराणांत एखाद्या स्थळाचे माहात्म्य अनेकांनी अनेकांना सांगितल्याचा उल्लेख मिळतो. ही एक कथनशैली आहे. पूर्वीच्या काळी सूत म्हणजे गुणगायक हे दरबारात राजाच्या पूर्वजांच्या किंवा इतर वीरांच्या पराक्रमाची गाथा गाऊन दाखवीत व पुढील पिढ्या ही प्रथा चालू ठेवीत. त्यामुळे एका व्यक्तीचे अथवा स्थानाचे माहात्म्य अनेकांच्या मुखांतून ऐकले जाई.

कथानक गेय असल्याने ऐकणाऱ्यावर त्याचा इष्ट परिणाम होत असे.

‘वारणस्याधिकं क्षेत्रं करवीरपुरं महत् ।’ अर्थात, वाराणसीहून (काशीहून) करवीरचे माहात्म्य अधिक आहे.

‘आद्यं तु वैष्णवं क्षेत्रं शक्त्यागमसमन्वितम् । भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणां वाराणस्यां यवाधिकम् ॥’ अर्थात, हे आद्य वैष्णव क्षेत्र शक्तिपीठही आहे, ते मानवांना ऐहिक आणि पारलौकिक सुख देते, ते वाराणसीहून जवळ अधिकच श्रेष्ठ आहे. - इत्यादी वर्णने करवीर क्षेत्राचा व आसपासच्या परिसराचा गौरव व्यक्त करतात. ‘पद्मपुराणांतील करवीर खंडात असलेले’ असा उल्लेख जरी करवीर माहात्म्याच्या प्रत्येक अध्यायाच्या शेवटी येत असला, तरी सध्या उपलब्ध असलेल्या पद्मपुराणाच्या गौड वा दाक्षिणात्य संस्करणांमध्ये ‘करवीर माहात्म्य’ आढळत नाही. ‘करवीर माहात्म्य’ असलेले पद्मपुराण मिळायला हवे. डॉ. ग. वा. तगारे यांनी संपादिलेल्या आणि शिवाजी विद्यापीठाने प्रकाशित केलेल्या संस्कृत ‘करवीर माहात्म्य’ ग्रंथाचा रचनाकाल इ. स. १३०० ते १३५० असा ठरविण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे; परंतु तो काल सर्वमान्य झालेला नाही.

पंडित, कवी आणि ज्योतिषी म्हणून विख्यात असलेल्या कोल्हापूरच्या जोशीराव घराण्यातील श्री. दाजिबा जोशीराव यांनी संस्कृत व मराठी भाषेत अनेक ग्रंथ रचले. त्यांचा जीवनकाल इ. स. १८०० ते १८६५ असा मानला जातो. त्यांनी करवीर माहात्म्यटीका, चेतोविनोदनकाव्यम् (प्रवासवर्णन) - (हा ग्रंथ बडोदा विश्वविद्यालयाने प्रसिद्ध केला आहे) - इत्यादी एकवीस ग्रंथ संस्कृत भाषेत आणि करवीर माहात्म्य वगैरे चोवीस ग्रंथ मराठी भाषेत लिहिले. दाजिबा हे महाकवी मोरोपंत यांचे भक्त होते. त्यामुळे त्यांचे बरेच ग्रंथ आर्या वृत्तांमध्ये रचलेले आहेत. दाजिबा हे ज्योतिष, ज्योतिर्गणित, व्याकरण, आयुर्वेद, धर्मशास्त्र, काव्यशास्त्र, पुराण आदी अनेक शास्त्रांत पारंगत होते. करवीर माहात्म्यटीका (संस्कृत) लिहिण्यापूर्वी मराठी ओवीबद्ध ‘करवीर माहात्म्य’ लिहिले असावे. या मराठी ग्रंथाच्या शेवटी ‘कविकुलवर्णनम्’ मध्ये ‘शिवाजीचे पुत्र संभाजी शहाजी । संभाजीचे पश्चात् पृथ्वीमाजी । शहाजी राज्य करी तैं जोशिराव दाजी । त्यांचा आश्रित ग्रंथ करी ॥४६॥ असा निर्देश आहे. शहाजी महाराजांची राजवट इ. स. १८२१ ते १८३७ या काळात होती, म्हणजे

याच काळात ‘करवीरमाहात्म्य’ लिहिले गेले. दाजिबांच्या संस्कृत ग्रंथांपैकी ‘चेतोविनोदनकाव्यम्’ आणि ‘महालक्ष्मीपरितःस्थित देवकथनम्’ (मराठी अनुवादासह) हे ग्रंथ आणि मराठी ‘करवीर माहात्म्य’ हे ग्रंथ प्रसिद्ध झाले आहेत. बाकीचे ग्रंथ प्रसिद्धीची वाट पाहत आहेत. शंकराचार्यांनी गीताभाष्याच्या प्रारंभी ‘अर्जुनाच्या निमित्ताने जगाच्या हितासाठी भगवंतांनी गीता सांगितली’ असे कथिले आहे. त्याचप्रमाणे ‘करवीर माहात्म्य’ही ‘लोकशिक्षणार्थ’ असल्याचे कवीने म्हटले आहे. (अध्याय ४१, ओवी २, १२).

दाजिबा जोशीराव यांनी रचलेल्या या ‘करवीर माहात्म्य’ ग्रंथाचे बहात्तर अध्याय असून ओवीसंख्या सुमारे साडेपाच हजारांहून अधिक आहे. करवीरक्षेत्र हे काशीक्षेत्राहून ‘यवाधिक’ सरस कसे, याचे वर्णन केले आहे. करवीर माहात्म्याबद्दल ऋषींनी सुतांना प्रश्न विचारला. पूर्वी मार्कंडेयास नारदांनी सांगितलेले या क्षेत्राचे माहात्म्यच सुतांनी ऋषींना सांगितले. महर्षी अगस्ती उत्तरेतील काशीक्षेत्री राहणे सोडून दक्षिण काशी म्हणजे करवीर येथे का आले, याचा इतिहास प्रारंभी देण्यात आला आहे. करवीर क्षेत्राकडे येत असताना अगस्तींना झालेले करवीर क्षेत्राचे प्रथम दर्शन, पराशर ऋषींनी केलेली करवीर क्षेत्राची यात्रा, धार्मिक विधी वगैरे विवरण आहे. मेरू पर्वताशी स्पर्धा करण्याच्या ईर्ष्येने विंध्य पर्वत वाढू लागला, त्यामुळे सूर्याचा क्रमणमार्ग रोखला गेला. म्हणून लोकहितासाठी अगस्तींची प्रार्थना देवांनी केली. देवांनी अगस्तींना विंध्य पर्वतास वाढू न देण्याची विनंती करण्यास सांगितले. त्याप्रमाणे विंध्य पर्वताचे वाढणे थांबविण्यात आले. अगस्तींनी यासाठी काशीवास सोडला आणि ते दक्षिणेकडे आले; परंतु काशीवासाची त्यांना वारंवार आठवण येई. मग काशी व करवीर तोलून पाहिल्यावर करवीरक्षेत्र ‘यवाधिक’ श्रेष्ठ ठरले. या निमित्ताने करवीरच्या आसपासच्या तीर्थक्षेत्रांचीही वर्णने आली आहेत. श्रृंगालय, गयायात्रा यांचेही माहात्म्य वर्णन करण्यात आले आहे. श्रीमहालक्ष्मीने पराशरास दिलेले वरदान, तदनुसार व्यासांचा जन्म, मदनाने सत्यवतीचे केलेले गुणवर्णन, पराशरांनी सर्वांना सांगितलेले तीर्थविधी व तीर्थमाहात्म्य, सर्पांनी केलेली महालक्ष्मीची स्तुती, नागांची तीर्थयात्रा व बत्तीस शिराळा स्थानाचे माहात्म्य, सत्यवतीच्या पूर्वजन्माची हकिकत व श्रीकृष्णचरित्र, अप्सरेस विश्वामित्राचा ‘गाय हो’ हा शाप, कालयवनाचा वध, पन्हाळ्यावरील तीर्थांचे वर्णन, प्रयागादी तीर्थे, दशाश्वमेधमहिमा, करवीरक्षेत्री शिवपार्वतीचा वास, अनेक तीर्थांची निर्मिती व इतिहास, अगस्तींनी केलेली तीर्थयात्रा, लक्ष्मीसहस्रनाम व त्याचे माहात्म्य, अगस्तीस स्कंदाकडे जाण्याची श्रीलक्ष्मीची

आज्ञा, लोणार तीर्थमाहात्म्य व इंद्रसेन कथा, अगस्ती लिंग, अगस्तीतीर्थ, कोटितीर्थ, रंकतीर्थ, लक्ष्मीतीर्थ, त्र्यंबकेश्वरीतीर्थ वगैरेंची तसेच गयाश्राद्धविधी, गयासुर, कोल्हासुर यांची माहिती देण्यात आली आहे. विष्णुपद, बारा ज्योतिर्लिंगे आदी पदांचे वर्णन, पर्वकाळी तीर्थस्थानाचे महत्त्व, भोगावतीचे माहात्म्य, चौसष्ट योगिनी, त्र्यंबुली यांचा इतिहास, त्र्यंबुलीकडून कामाक्षाचा वध, उज्ज्वलांचे (उजळाई) आख्यान, यमुना, गोकुळ, सांब यांची हकीकत, श्रीकृष्णाच्या तोंडून करवीर क्षेत्रवर्णन व तीर्थमाहात्म्यकथन, मुनींनी केलेले करवीरक्षेत्राचे गुणगान, गणिकाख्यान, श्रीकृष्णाचे करवीरक्षेत्री आगमन, गोकुळ माहात्म्य, पांचाळेश्वर (पाचगाव) आणि कदंबेश्वर (कळंबा) यांचे वर्णन, कात्यायनी आख्यान, भैरव आणि रक्तबीज यांचे युद्ध, कात्यायनीकडून रक्तबीजाचा वध, नंदग्राम (नंदगाव, नंदवाळ?) येथील विठ्ठल आणि वसुदेवक्षेत्र (वाशी) यांचे वर्णन. तीर्थमाहात्म्यकथन व इतिहास, सिद्धबटुकेश्वराच्या हातून रक्ताक्ष राक्षसाचा वध, विशाळतीर्थ, (विशाळी) गौरव, शृंगण राजाचा इतिहास, रत्नासुराशी चर्पटांचे युद्ध, केदाराकरवी रक्तभोजन असुराचा वध, अगस्तींनी केलेली चार जलशायींची यात्रा, धर्मराज-नारद संवाद, करवीर क्षेत्रास विविध कल्पांमध्ये प्राप्त झालेली नावे, आणखी काही तीर्थांचा परिचय, त्रिपुरांतक तीर्थ, कपिलतीर्थ यांचे माहात्म्य देण्यात आलेले आहे. नंतर कपिलाषष्ठी व्रताची माहिती, कामालय, पशालय या तीर्थांचा परिचय, शिवालय, ब्रह्मालय वगैरेंचा गौरव करण्यात आला आहे. सुकेशी व कुबेर यांचे युद्ध वर्णिले आहे. राक्षसालय व कोल्ह यांचा परिचय देण्यात आला आहे. कोल्हपुत्र व सुकेशी यांचे युद्ध, कोल्हासुर व सुकेशी यांचे युद्ध, कोल्हासुराचा पुत्रशोक आणि त्याला त्र्यंघींनी सांगितलेला पुत्रोत्पत्तीचा उपाय, सूर्याच्या उपासनेने कोल्हासुराच्या ब्रह्महत्येचे शमन आणि कोल्हासुरास पुत्रप्राप्ती आणि कोल्हासुराचा पुत्र करवीर यास राज्याभिषेक असा कथाभाग एकूण बहात्तर अध्यायांत आला आहे.

दाजिबा जोशीराव हे व्युत्पन्न पंडित कवी होते. त्यांच्यामध्ये कवित्वाबरोबर समाजहिताची जाण होती. यासाठी त्यांनी संस्कृतबरोबरच मराठी भाषेतही ग्रंथरचना केली. त्यांच्या 'करवीर माहात्म्य' ग्रंथावर अनेक पूर्वसुरींचा प्रभाव पडलेला दिसतो. अनेक पिढ्यांचा कोल्हापूरवास हे तर कारण होय. पण मराठी भाषेत कोल्हापूर आणि परिसरांतील इतर तीर्थे व पवित्र पौराणिक स्थानांचा अभ्यास करून

त्यांनी या कथांना जनप्रिय रूप दिले आणि सोप्या अपंडित शैलीमध्ये सुमारे साडेपाच हजार ओव्यांत विविध कथांचा विस्तार केला. त्यासाठी त्यांनी अनेक पुराणकथांचा आधार घेतला. ज्या काळात तीर्थयात्रा करणे दुर्घट होते, त्या काळी निदान स्वतः केलेल्या तीर्थयात्रांच्या आधारे इतरांना शब्दांद्वारा तीर्थयात्रा घडविली. 'श्रुतं हरति पापानि' हा त्यामागचा उद्देश होता. शिवलीलामृत, पांडवप्रताप यांसारख्या मराठी आणि वेद, पुराणे, महाभारत, दुर्गासप्तशती यांसारख्या संस्कृत ग्रंथांचा प्रभाव या ग्रंथात दिसून येतो. विशेषतः दुर्गासप्तशती (मार्कंडेय पुराणांतर्गत) चा प्रभाव खूपच आहे.

कोल्हापूर हे शक्तिपीठ आहे; पण ते सात्त्विक आहे, 'सर्व स्त्रिया देवीचीच रूपे होत' असे दुर्गासप्तशतीत म्हटले आहे. या ग्रंथांत स्त्रीदेवतेचे उदात्त, निर्भय, कृपाळू, वरद आणि तेजस्वी रूप चित्रित करण्यात आले आहे. इतकेच नव्हे, तर प्रत्येक अध्यायाच्या आरंभी श्रीगणेश आणि श्रीमहालक्ष्मी यांना वंदन करून लगेच, शिव, विष्णू, नृसिंह आदी इतर देवतांनाही देवीचेच रूप मानले आहे. हा ग्रंथ 'यशसेऽर्थकृते' वगैरे भावनेने लिहिला नसून 'शिवेश्वरी'साठी म्हणून सर्वांचे अमंगल दूर करण्यासाठी रचलेला दिसतो. यांत उल्लेख केलेली स्थलवाचक ठिकाणे आज कोणत्या नावाने ओळखली जातात, हा स्वतंत्र अभ्यासाचा विषय आहे. कोल्हापूरच्या सांस्कृतिक इतिहासाच्या अभिमानी रसिकांना अभ्यासाला एक चांगला विषय हा ग्रंथ पुरवत आला आहे. जी देवी 'महालक्ष्मी' या नावाने संबोधली जाते, तीच 'गौरी', 'त्र्यंबका' आहे. ही पारंपरिक अद्वैताची कल्पना आजही सर्वांना उपकारक आहे. काही काही ओव्या तर शाश्वत सत्य व्यक्त करतात.

'आपल्या गृहालागुन । येई थोर किंवा लहान । नम्र होये त्याते पाहुन । तोच थोर म्हणावा ॥ (४.१३)

'अन्याची शक्ती न जाणून । करी स्वशक्तीचे प्रसरण । तो लोभाकरवी घेतो हासोन । जेवी हा विंध्याचक ॥ (५.१०१)

हे अनुभव आजही येतात.

भारतात देवीची जी पीठे आहेत, त्यांमध्ये कोल्हापूरची महालक्ष्मी हे सात्त्विक पीठ होय. यामुळे शक्तिपीठ असूनही येथे प्राणिहत्या

होत नाही. अशा देवीच्या परिसरातील देवतांचे माहात्म्य हा अभिमानाचा विषय आहे. कृतयुगात करवीरक्षेत्र ४८ योजने परिघाचे, त्रेतायुगात २४ योजने परिघाचे आणि द्वापारयुगात १२ योजने परिघाचे आणि कलियुगात ६ योजने परिघाचे आहे. म्हणून केवळ श्रीमहालक्ष्मीचेच नव्हे, तर आसपासच्या परिक्षेत्रांतील देवतांचे, तीर्थांचे माहात्म्य या ग्रंथात देण्यात आले आहे. कोल्हापूर परिसरातील सांस्कृतिक इतिहासाचा हा एक महत्वाचा भाग आहे.

प्रस्तुत ग्रंथ गेली अनेक वर्षे उपलब्ध नव्हता, त्यामुळे वाचकांची मोठी गैरसोय झाली होती. करवीरनगरीच्या मीनल प्रकाशनचे श्री. संजय लिमये यांनी हा ग्रंथ पुनर्मुद्रित करून वाचकांची मोठीच सोय केली आहे. यामुळे एक मोठे सांस्कृतिक कार्य सिद्ध झाले आहे. या आवृत्तीचे एक वैशिष्ट्य म्हणजे, काही कठीण शब्दांचे अर्थ देण्यात आले आहेत. त्यामुळे संस्कृत न जाणणाऱ्या वाचकांचीही सोय झाली आहे. कालमानानुसार भाषेत बदल होत असतो. त्यामुळे काही शब्द अपरिचित वाटतात. नवीन पिढीच्या वाचकांना असे शब्द अनोळखी वाटतात, ही अडचण कठीण शब्दांचे अर्थ देण्यामुळे दूर करण्यात आली आहे.

दक्षिण भारताच्या सांस्कृतिक इतिहासात अगस्त्यी ऋषींचा नामनिर्देश आवश्यक आहे. दक्षिण भारताच्या समग्र जीवनात, सर्वांगीण विकासात अगस्त्यी आणि लोपामुद्रा यांचे स्थान महत्वाचे आहे. कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी या दंपतीच्या मूर्ती कोल्हापुरात महालक्ष्मी मंदिराच्या उत्तरेस घाटी दरवाज्याजवळ स्थापित करण्यात आल्या आहेत. दक्षिण भारताच्या संस्कृतीच्या या अग्रदूत ऋषींना प्रणाम असो.

कोल्हापूर. १४ नोव्हेंबर १९९३

व्यं. वि. द्रविड

तृतीय आवृत्तीच्या निमित्ताने...

श्री महालक्ष्मीच्या निवासाने 'करवीर' दक्षिण काशी झाले. ते एक पवित्र असे तीर्थस्थान झाले.

२८ डिसेंबर १९९३ रोजी म्हणजेच श्री दत्त जयंतीच्या शुभ दिनी आम्ही 'करवीर माहात्म्य' हा ग्रंथ उचित संस्कारणासह प्रकाशित केला. श्री महालक्ष्मी आणि श्रद्धाळू वाचक बंधुमिनी, दोघांच्या कृपेमुळे हे प्रथम संस्करण संपून २१ सप्टेंबर २००० रोजी म्हणजेच घटस्थापनेला अधिक उत्तम कागद, छपाई अशा नवरूपात दुसरी आवृत्ती आम्ही प्रकाशित केली. तीही आवृत्ती भाविकांनी, वाचकांनी उचलून धरली. जे अस्सल, भक्तिपूर्ण आणि रसाळ असते त्याचे मोल करता येतच नाही. श्री महालक्ष्मी आणि आपण वाचक बंधुमिनी यांच्या मी व्रणात आहे.

आता घटस्थापनेदिवशी १२ ऑक्टोबर २००७ रोजी आपण तृतीय आवृत्ती प्रकाशित करत आहोत. ही आवृत्ती प्रकाशित करत असताना प्रफुल्ल डवीर, संतोष बोकील, योगेश प्रभुदेसाई आणि प्रज्ञा प्रिंटींग प्रेसचे सर्व कर्मचारीबंधू यांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. त्यांचे मी मनःपूर्वक आभार मानतो.

दोन्ही आवृत्तीप्रमाणे तिसऱ्या आवृत्तीचे स्वागत उत्कृष्ट प्रकारे होईल याची खात्री आहे. सर्वांनाच श्री महालक्ष्मीचा कृपाप्रसाद लाभो, ही श्री महालक्ष्मीच्या चरणी विनम्र प्रार्थना

गणेश चतुर्थी, १५ सप्टेंबर २००७

—संजय रामचंद्र लिमये

पाचवी आवृत्ती

वाचकांच्या मागणीप्रमाणे चतुर्थ आवृत्ती मोठ्या टाईपमध्ये उपलब्ध करून देताना आनंद होत आहे. वाचक या आवृत्तीचे मोठ्या उत्साहात स्वागत करतील, अशी अपेक्षा! श्री महालक्ष्मीच्या चरणी विनम्र प्रार्थना.

घटस्थापना, २१ सप्टेंबर २०१७

—संजय रामचंद्र लिमये

अनुक्रमणिका

अध्याय	क्रमांक	अध्याय	क्रमांक
१. सुतांनी ऋषींना सांगितलेले करवीर क्षेत्राचे माहात्म्य	१	११. तपात विघ्न आणणाऱ्या मदनादिकांचा बंदोबस्त	७१
२. मार्कंडेय ऋषींना नारदांनी सांगितलेले क्षेत्रमाहात्म्य	८	१२. पराशरांनी सर्पांना सांगितलेला तीर्थविधी व तीर्थमाहात्म्य	७८
३. अगस्ती ऋषींनी काशी का सोडली?	१५	१३. सर्पांनी केलेली महालक्ष्मीची स्तुती	८४
४. नारदांच्या सांगण्यावरून विध्य पर्वत उंच वाढू लागला	२०	१४. नागांची तीर्थयात्रा व शिराळा माहात्म्य	९१
५. देवांच्या सांगण्यावरून विध्य पर्वताचे पूर्वस्थितीस येणे	२९	१५. श्री लक्ष्मीकडून पराशरास पुत्रप्राप्तीचा वर	९८
६. यात्रा चालू असताना अगस्तीस करवीर क्षेत्राची आठवण	३७	१६. सत्यवतीच्या पूर्वजन्माची कथा, व्यासांचा जन्म आणि कृष्णकथा	१०४
७. पराशरांची करवीर यात्रा व या परिसरांतील देवतांचा परिचय	४५	१७. अप्सरेस 'गाय हो' असा विश्वामित्रांचा शाप, कालयवनाचा वध	११२
८. गयातीर्थाचा गौरव व श्राद्धविधी	८०	१८. पन्हाळ्यावरील तीर्थे	११६
९. पराशरांच्या तपात मदनाकडून आलेले विघ्न	५६	१९. प्रयाग आणि अन्य तीर्थांचे वर्णन	१२०
१०. मदनाने केलेले सत्यवतीने गुणवर्णन	६२	२०. प्रयाग व दशाश्वमेध तीर्थांचे माहात्म्य	१२६
		२१. दशाश्वमेध तीर्थाचा इतिहास	१३२

अध्याय	क्रमांक
२२. करवीर क्षेत्री शिवपार्वतीचा वारा	१३७
२३. तीर्थांची उत्पत्ती आणि इतिहास	१४०
२४. अगस्तीची तीर्थयात्रा	१४४
२५. लक्ष्मीसहस्रनाम व त्याचे माहात्म्य	१५०
२५. अ. मूळ संस्कृत लक्ष्मीसहस्रनाम	१५३
२६. अगस्तीस स्कंदा (कार्तिकेय) कडे जाण्याचा लक्ष्मीचा आदेश	१६४
२७. लवण (लोणार) तीर्थाचे माहात्म्य व इंद्रसेन कथा	१७०
२८. अगस्तीतीर्थ व अगस्तीलिंग यांची त्यांनीच सांगितलेली माहिती	१८४
२९. कोटितीर्थ वगैरेचा इतिहास	१८८
३०. रंकतीर्थाची माहिती	१९६
३१. लक्षतीर्थादिकांची यात्रा	२०२
३२. त्र्यंबकेशतीर्थाची ओळख	२१०
३३. गयाश्राद्धविधी, करवीर, गयासुर, कोल्हासुर यांची हकिकत	२१४

अध्याय	क्रमांक	वीरा
३४. गयामाहात्म्य, विष्णुपद, द्वादश ज्योतिर्लिंग आदी पदांचे वर्णन	२२७	
३५. पर्वकाळी तीर्थात स्नानविधी व अन्य विधींचे महत्त्व	२३९	
३६. भोगावती माहात्म्यवर्णन	२५७	
३७. चौसष्ट योगिनी आणि त्र्यंबुली यांचा इतिहास	२६०	
३८. त्र्यंबुलीकडून कामाक्षाचा वध. त्र्यंबुलीची स्तुती	२७४	
३९. उज्ज्वलांबेचे (उजळाई) आख्यान	२८६	
४०. यमुना, गोकुळ व सांब यांची हकिकत	२९०	
४१. श्रीकृष्ण मुखातून करवीर क्षेत्राचे वर्णन आणि तीर्थगौरव	२९०	
४२. मुनींनी केलेले करवीर क्षेत्राचे गुणगान आणि गणिकाख्यान	३११	
४३. श्रीकृष्णाचे करवीरक्षेत्रास जाणे व गोकुळ माहात्म्य	३१८	
४४. पांचाळेश्वर व कदंबेश्वराचे वर्णन	३२५	

अध्याय	क्रमांक
४५. कात्यायनी आख्यान, भैरव व रक्तबीजासुर यांचे युद्ध	३३०
४६. कात्यायनीकडून रक्तबीजाचा वध.	३३४
४७. नंदवाळ येथील विठ्ठल आणि वाशी येथील वसुदेव क्षेत्राची माहिती	३३८
४८. सिद्धबटुकेश्वराकडून रक्ताक्षाचा वध	३४१
४९. विशालतीर्थ आणि शृंगण राजाची हकिकत	३४४
५०. विशालतीर्थ आणि शृंगण राजाची हकिकत	३४६
५१. विशालतीर्थ आणि शृंगण राजाची हकिकत	३४९
५२. विशालतीर्थ आणि शृंगण राजाची हकिकत	३५१
५३. विशालतीर्थ आणि शृंगण राजाची हकिकत	३५३
५४. रत्नासुराशी चर्पटांबेचे युद्ध	३५७
५५. केदारकडून रक्तभोजन असुराचा वध आणि अगस्तींची चार जलशायींची यात्रा	३५९
५६. अगस्तींची अष्टलिंगाची यात्रा	३६३

अध्याय	क्रमांक	पंधरा
५७. अगस्तींना स्कंदाकडे जाण्याचा देवीचा आदेश	३६५	
५८. धर्मराज-नारद संवाद; तीर्थांचा परिचय	३६९	
५९. विविध कल्पांमध्ये करवीर क्षेत्रास प्राप्त झालेली नावे	३७४	
६०. आणखी काही तीर्थांची माहिती	३७८	
६१. त्रिपुरातकादी तीर्थे	३८४	
६२. कपिलतीर्थ माहात्म्य	३९०	
६३. कपिलाषष्ठी व्रताची ओळख	३९६	
६४. कामालय, पद्मालय या स्थळांचा परिचय	४०२	
६५. शिवालय, ब्रह्मालय, यक्षालय या स्थळांची माहिती	४०७	
६६. सुकेशी आणि कुबेर यांचे युद्ध	४१२	
६७. राक्षसालय व कोल्ह यांचा इतिहास	४१७	
६८. कोल्हपुत्र आणि सुकेशी यांचे युद्ध	४२२	
६९. कोल्हासुर-सुकेशी युद्ध	४२७	

अध्याय	क्रमांक	अध्याय	क्रमांक
७०. कोल्हासुराचा पुत्रशोक आणि ऋषींनी सांगितलेला पुत्रोत्पत्तीचा उपाय	४३२	७२. कोल्हासुराचा पुत्र करवीर यास राज्याभिषेक	४४२
७१. सूर्याच्या उपासनेने कोल्हासुराच्या व्रतहत्येचे क्षालन व पुत्रजन्म	४३९	□ श्रीकरवीरनिवासिनी श्रीमहालक्ष्मीची प्रार्थना	४४६
		□ कठीण शब्दांचे अर्थ	४४७
		□ काही पौराणिक माहिती	४४९

॥ श्री ॥

॥ अथ श्रीकरवीर माहात्म्य प्रारंभः ॥

॥ अध्याय पहिला ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ विष्णवादि देव जया नमिती ॥ जो नाशी विघ्नपंक्ती ॥ भक्तांसि देतो भुक्ति मुक्ती ॥ त्या गणेशा नमितो मी ॥ १ ॥ प्रल्हादास्तव स्तंभातून ॥ घोररूपें प्रकटोन ॥ घे हिरण्यकशिपूचा प्राण ॥ त्या नृसिंहा नमन माझें ॥ २ ॥ जी स्वनिवासें शोभवी कोलापुर ॥ जिनें वधिला कोलासुर ॥ रक्षिलें देव मुनिवर ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितो ॥ ३ ॥ ब्रह्मा निघे ज्याच्या नाभीतून ॥ त्यास देयी वेदार्थज्ञान ॥ करी सर्वथैव जगाचे रक्षण ॥ त्या विष्णूस वंदितो ॥ ४ ॥ जो गणेशतात उमापती ॥ विष पिऊन रक्षी सर्वांप्रति ॥ प्रलयी करी सर्वांची हंती ॥ त्या शिवासि नमन असो ॥ ५ ॥ आणि ज्या सूर्यादि देवांच्या मूर्ती ॥ पार्वत्यादि सकळ शक्ती ॥ त्यासि नमितो व्हावया शक्ती ॥ मज कवित्वादिकी पै ॥ ६ ॥ संस्कृतग्रंथाचे वक्ते ॥ तैसेच प्राकृतग्रंथ बोलते ॥ जे झाले कवित्वकर्ते ॥ त्या सर्वास नमितो मी ॥ ७ ॥ ज्याच्या मुखातून निघाले वेद चार ॥ जो चतुर्मुख बसे हंसावर ॥ जेणें केलें विश्व चराचर ॥ त्या ब्रह्मदेवा नमितो मी ॥ ८ ॥ जे वेदांगकर्ते मुनी ॥ मीमांसाकर्ता जैमिनी ॥ योगशास्त्रकर्ता जो फणी^१ ॥ तयाते

१. फणी = सर्प. योगशास्त्राचा कर्ता पतंजली हा शेषाचा अवतार आहे अशी पुराणकथा आहे.

करोनी अर्था ॥ यास्तव आयुष्यमान् हो ॥३७॥ जीं भुवनत्रयांतील तीर्थे ॥ नाना स्थानीं प्रख्यात ॥ ऐकोनि त्यांच्या माहात्म्याते ॥ बहु संशय होतसे ॥३८॥ यास्तव करी संशयहानी ॥ जें क्षेत्रयुक्त तीर्थ श्रेष्ठानी ॥ समर्थ इह पर फलदानीं ॥ ऐसें तीर्थ वदावे ॥३९॥ जीं तीर्थ पुष्करादिक ॥ महानद्या गंगाप्रभृतिक ॥ प्रयाग गया पांडुरंगक ॥ नैमिषारण्य विरजही ॥४०॥ सेतुबंध द्वारका गोकुळ ॥ कृष्णा वेणी गौतमी श्रीशैल ॥ काशी क्षेत्रही प्रबल ॥ चंद्रभागा सरस्वती ॥४१॥ इत्यादि तीर्थे जेथें असती ॥ जेथें राहिल्या आम्हाप्रति ॥ सदा होय सुखाची प्राप्ती ॥ आणि नाशी संशया जे ॥४२॥ जें दे सर्व तीर्थांचे फळ ॥ ऐसे एकचि क्षेत्र निर्मळ ॥ सांग करोनि मन निश्चळ ॥ ऐकोनि सूत बोलतसे ॥४३॥ मुनी हो माझें देव अतुळ ॥ जास्तव सर्वज्ञ तुम्ही सकळ ॥ मला विचारिता म्हणोनि कुळ ॥ आणि कर्म पवित्र माझे ॥४४॥ जें अधिक काशीहून ॥ क्षेत्र करवीराभिधान^१ ॥ त्याचें मी करितो कथन ॥ श्री व्यासाते नमोनी ॥४५॥ जीं जीं तीर्थे त्रैलोक्यांत ॥ तीं तीं असती जयांत ॥ जें ब्रह्मंदमुनीनी सेवित ॥ जें क्षेत्रांत वंद्यही ॥४६॥ जेथें देवीरूपधर ॥ विष्णूच राहे देववर ॥ तें श्रीक्षेत्र करवीर ॥ अनर्थातिं निवारो ॥४७॥ जी ज्ञानामृतयुक्त पानपात्र ॥ वामहस्तीं घेवोनी पवित्र ॥ मातुलिंग रोगहर विचित्र ॥ सव्य करीं घेऊनी ॥४८॥ महालक्ष्मी जेथें राहून ॥ वाटे भक्तांसि बोले वचन ॥ कीं बाळ हो भवतापें करून ॥ तुम्ही तापला यास्तव ॥४९॥ या पानपात्रांतील सेवा रस ॥ तो तुम्हां कडू लागल्यास ॥ हे गोड मातुलिंग खावयास ॥ तुम्हांलागी देवीन ॥५०॥ खेटक गदा आयुधें दोन ॥ जीं घे

१. करवीर क्षेत्राला ज्या महालक्ष्मीच्या निवासामुळे अधिक महत्त्व लाभले आहे ती देवता परब्रह्मस्वरूपिणी आहे. तिला चार हात असून डाव्या एका हाताने तिने पानपात्र घेतले असून तिच्या उजव्या हातात मातुलिंग म्हणजे माहाळुंग या नावाने एक फळ तिने घेतले आहे. या फळाला संस्कृतमध्ये 'मातुलिंग' असे म्हणतात. पण मराठीमध्ये मातुलिंग असा त्याचा अपभ्रंश उच्चार प्रचारात आला आहे.

स्वहस्तेकरून ॥ जिवें घेतां दर्शन ॥ सर्व पापें नासती ॥५१॥ ऐसी लक्ष्मी जेथें वसे ॥ तेथें आधि व्याधि पीडा नसे ॥ ज्याते महामातृक^१ ऐसे ॥ दुसरें नाम असे पै ॥५२॥ जी भागीरथी समान ॥ जना करी मुक्तीचे दान ॥ जीते आणिती पांचजण ॥ कश्यपादि मुनिश्रेष्ठ ॥५३॥ जी पंचमहापातकासी ॥ तमाते रवीसा स्नानें नाशी ॥ धरी पंचगंगा या नावासी ॥ ऐसी नदी जेथें असे ॥५४॥ जें आहे अष्टोत्तरशतकल्प ॥ यांत नसे कांही विकल्प ॥ लिंगेही असती अमूप ॥ परी त्यांत मुख्य ॥ अष्टोत्तरशेहे ॥५५॥ जें सर्वदा सुखकर ॥ आदिशक्तीचें असे घर ॥ ज्या म्हणती कोल्हापुर ॥ तें करवीर सेवावे ॥५६॥ जी सर्व वांछा पुरवी ॥ जनांस मुक्तीस पाववी ॥ ती करवीर पुरी न सोडावी ॥ क्षणमात्रही जनांनीं ॥५७॥ जीमध्ये पिंड दिल्यावाचून ॥ पुत्रास न ये पुत्रपण ॥ जीमध्ये असे रुद्राचरण ॥ ती रुद्रगया जेथें असे ॥५८॥ यवाधिक दक्षिण काशी ॥ ऐसें म्हणती जयासी ॥ जें मुकुट जंबुद्वीपासी ॥ तें करवीर सेवा हो ॥५९॥ ज्याते मुनी सेवित ॥ जीं अति उज्ज्वळ दिसती ॥ तीं अष्टलिंगें ज्या भोवती ॥ रक्षाया वसती अष्टदिशे ॥६०॥ जें आपणांत राहे त्यास ॥ देतें बहु आनंदास ॥ तसेच जो मरेल त्यास ॥ मुक्तीतेही देतसे ॥६१॥ हातीं चक्र घेवोनि हरी ॥ निद्रा करोनि शेषावरी ॥ जें रक्षाया चहुद्वारीं ॥ जळामध्ये राहतसे ॥६२॥ रुद्र इन्द्र चंद्रादि देव ॥ जेथें राहती धरोनि भाव ॥ जेथें सर्व तीर्थांचा ठाव ॥ जें सर्वाधिकही ॥६३॥ जी ब्रह्मादिदेवसेवित ॥ जीवती नदीमिश्रित ॥ जयंती नदी विख्यात ॥ ज्या करवीरामाजीं असे ॥६४॥ जें त्रैलोक्यांत शोभे बहुत ॥

१. ही लक्ष्मीदेवता सर्व भक्तजनांच्या आधि व्याधी दूर करते, म्हणून हिता सर्वांचे हित करणारी जगन्माता-जगाची माउलीच असे समजून महामातृक असे दुसरे नाव प्राप्त झाले आहे.

राहती जे अशा क्षेत्रांत ॥ त्यांच्या पुण्यासि नसे अंत ॥ रामेश्वरही जेथें असे ॥६५॥ जें सर्वतीर्थांनी युक्त सुंदर ॥ प्राचीन प्रख्यात पापनाशकर ॥ जेथें मल्लिकार्जुन शोभे पर्वतावर ॥ ऐसे क्षेत्र कोणतें असे ॥६६॥ ज्याच्या चारी दिशेस बाहेर ॥ एक एक जलशायी श्रीधर ॥ एक एकही कल्लेश्वर ॥ ऐसे आठ असती ॥६७॥ दिव्य लिंगें विश्वेशादिक ॥ श्रीचक्रेशपुरीही चोख ॥ त्याची शोभा अलौकिका एक मुखें मी किती वर्णू ॥६८॥ जो मुनींद्रसेविततट ॥ तो प्रयाग जयाच्या निकट ॥ वायव्येस असे प्रगट ॥ रुद्रपदही जेथें शोभे ॥६९॥ हटकेश्वर वसे ज्यांत ॥ ऐशा विशाल तीर्थांनी युक्त ॥ जेथें वसे विष्णुगया विख्यात ॥ ज्यासम तीर्थ नसे पै ॥७०॥ करवीरच्या पश्चिमेपासून ॥ तीन योजनीं बदरिकावन ॥ जें करी पापाचें नाशन ॥ सिंह जेवी गजाचें ॥७१॥ मुद्गल मुनीश्वरयुक्त ॥ जेथें आहे विरजतीर्थ ॥ जें देतें सर्व वांछित ॥ तें करवीर सेवा हो ॥७२॥ जें गोपगोपीनीं संकुळ ॥ जें देतें सर्व मंगळ ॥ ऐसें जेथें असे गोकुळ ॥ तें पुण्यवंती न सोडावें ॥७३॥ जयापाशी गोदानदीचा वास ॥ तो ज्योतिर्लिंग त्र्यंबकेश ॥ आहे जयाच्या उत्तरेस ॥ तें करवीर सेवा हो ॥७४॥ जो मातापित्याचा सेवक ॥ जयाचे नाम पुंडरीक ॥ त्याचे द्वारी जो विठ्ठल नामक ॥ कटिं कर ठेवोनि उभा असे ॥७५॥ तो जेथें बत्तीस युग ॥ राहतो श्रीपांडुरंग ॥ तें नंदवाळपुर चांग ॥ ज्याचे नैर्ऋत्येस असे ॥७६॥ जो श्रीनें दुष्टांच्या दमनीं ॥ योजिला साधूच्या रक्षणीं ॥ तो रंकभैरव दुष्टां मारोनी ॥ जेथें साधूंचे रक्षण करी ॥७७॥ आपणांत जे राहती नर ॥ त्यांते अभयद जें पवित्र ॥ तें पापनाशक करवीर ॥ सर्वदाही सेवा हो ॥७८॥ उज्ज्वलांबा सुंदरी ॥ वसे ज्याच्या पूर्व दारीं ॥ कात्यायनी नामक देवी बरी ॥ दक्षिण द्वारीं वसतसे ॥७९॥ सिद्ध आणि बटुकेश ॥

असती ज्याच्या पश्चिम द्वारास ॥ रत्नेश्वराचाही वास ॥ उत्तर द्वारीं जयाच्या ॥८०॥ क्षेत्राच्या पूर्व दिशेस ॥ एक कोशावरी सुरस ॥ त्र्यंबुली वसे रक्षणास ॥ ऐसा क्षेत्रमहिमा असे ॥८१॥ जेथें राहता दीड मास ॥ पवित्र करी सप्तकुळांस ॥ महाकल्पकृत पापास ॥ नाशितसे सर्वथा ॥८२॥ तेथें स्नानदानादिकें पाप नासे ॥ यांत आश्चर्य काय असे ॥ वीर महार्गल जेथें वसे ॥ दैत्यदर्पनाशक ॥८३॥ वीर महार्गल रंकभैरव ॥ सदा नाशित्ती दैत्य दानव ॥ जेथें श्रीनें हे दोघे देव ॥ हस्तीं दंड देवोनि ठेविले ॥८४॥ श्रीच्या वराते पावोनि देव ॥ स्वपूजनें देती काम सर्व ॥ ऐसे जेथें राहती भैरव ॥ तो क्षेत्रमहिमा कोण वर्णी ॥८५॥ जें तीर्थवरांनीं संयुक्त ॥ सर्व देवांनीं सेवित ॥ जें देतें सर्व वांछित ॥ ऐसें क्षेत्र दुजे नसे ॥८६॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांडथोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ माजीं करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न प्रथमोध्याय गोड हा ॥८७॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे प्रथमोध्यायः ॥१॥

॥ इति प्रथमोध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ ॐ श्रीं महालक्ष्म्यै नमः श्रीं ॥

श्रीकरवीरमाहात्म्याच्या पंचविसाव्या अध्यायात १९ ते २८ ओव्यांमधून या महालक्ष्मीमंत्राचे विधान सांगितले आहे. याची पुराधरण संख्या तेरा हजार इतकी सांगितली आहे.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ अनेक ब्रह्मांडा बाहेर ॥ जो असे सुधासमुद्र ॥ त्यामाजीं रत्नद्वीप थोर ॥ त्यांतही जें कदंबवन ॥ १॥ चिंतामणी रत्नांचें घर ॥ त्यांत असे जें अतिसुंदर ॥ तेथें राहे जी त्रिपुरा नामधर ॥ ती महालक्ष्मी मज पावो ॥ २॥ सूत म्हणे ऋषीसी ॥ मार्कंडेय पुसे नारदासी ॥ तेंचि कथितो तुम्हासी ॥ श्रवण करा आदरें ॥ ३॥ कवणें एके दिवसीं ॥ मार्कंडेय महाऋषी ॥ आपुले मनीं विचारासी ॥ करिता झाला तें एका ॥ ४॥ स्वमनीं मार्कंडेय म्हणे ॥ वेद धर्मशास्त्रे पुराणें ॥ वेदांगें न्यायशास्त्रेही जाणे ॥ धनुर्वेदातेंही मी ॥ ५॥ आयुर्वेद पूर्वमीमांसेस ॥ उत्तरमीमांसा नाट्यवेदास ॥ जाणतो त्याच्याही अर्थास ॥ अर्थशास्त्र पढोनी ॥ ६॥ गजाश्वादिकांच्या चेष्टेत ॥ मंत्रशास्त्रादि सर्व कळते ॥ नाना देशभाषेत ॥ आणि लिपीही जाणतो मी ॥ ७॥ धर्मद्रव्य मेळविलें ॥ एथें भोगही भोगिलें ॥ आतां माझें तारुण्य गेलें ॥ जरा प्राप्त झाली कीं ॥ ८॥ पढता विद्या मेळविता धन ॥ गेला माझा काळ निघोन ॥ जो सर्व कर्म नाशी ईशान ॥ तो आराधिला नाही ॥ ९॥ भोगोनि चौऱ्यांशी लक्ष योनी ॥ जो देतो स्वर्ग मोक्ष दोनी ॥ तो मनुष्य जन्म पावोनी ॥ व्यर्थ केला मी अभाग्यें ॥ १०॥ ऐशी आपुली चिंता करून ॥ दुसरेही बहुत जन ॥ काळसर्पें ग्रासिले पाहुन ॥ बहुत शोक करीतसे ॥ ११॥ मग तो आपुली काया ॥ जगी अजरामर व्हावया ॥ इच्छून तपाते कराया ॥ मनामाजीं असें चिंती ॥ १२॥ जेथें अल्पही केलें तप ॥ परी तें होय अमूप ॥ आयुष्यही होतें अनल्प ॥

ऐसें स्थान कवण असे ॥ १३॥ ऐसें चिंती इतुक्यांत ॥ नारद आले त्याच्या आश्रमांत ॥ त्याते नमोनि त्वरित ॥ मार्कंडेय त्या म्हणे ॥ १४॥ षड्रस अन्न मिळे क्षुधितास ॥ किंवा जळ तृषितास ॥ कीं सुंदर पै नेत्र अंधास ॥ तैसें तुझे दर्शन मला ॥ १५॥ माझें दैव आजि उदेलें ॥ की केलें तप फळा आलें ॥ म्हणोनि तुझें प्राप्त झालें ॥ दर्शन आजि मजलागी ॥ १६॥ नारदा तुझे दर्शन ॥ माझी चिंता हरी जाण ॥ परी एक प्रश्न करीन ॥ तो कृपेनें सांगावा ॥ १७॥ जेथें असती सर्व दैवतें ॥ प्रयागादी सकळ तीर्थें ॥ होमिलें जपिलें दिलें तें ॥ अनंत गुणे होय जेथें ॥ १८॥ जेथें वांछिलें तें मिळतें ॥ ऐसें क्षेत्र सांगा माते ॥ सूत म्हणे या प्रश्नाते ॥ ऐकोनि नारद तोषला ॥ १९॥ मग क्षण एक विचार करून ॥ नारद बोले त्या वचन ॥ ब्रह्माते सांगे नारायण ॥ ब्रह्माही मला सांगे जें ॥ २०॥ तें करवीर नामक क्षेत्र ॥ जें असे अति पवित्र ॥ तूं असशी प्राणमित्र ॥ यास्तव तुला वदतो मी ॥ २१॥ जेथें नाना तीर्थगण ॥ मुनीही असती प्रधान ॥ गंधर्व सिद्ध यक्ष चारण ॥ किन्नरही असती जेथें ॥ २२॥ जें लक्ष्मीचें आद्य पीठ ॥ जें देते सर्व अभीष्ट ॥ सर्व क्षेत्रांमाजी वरिष्ठ ॥ ऐसे असे मार्कंडेया ॥ २३॥ जेथें जळरूप असे हर ॥ पाषाणरूपें गदाधर ॥ वालुकारूपें मुनिनिकर ॥ वृक्षरूपें देव असती ॥ २४॥ जीं तीर्थें साडेतीन कोट ॥ त्रिभुवनीं असती सुभट ॥ तीं निवृत्तिसंगमीं एकवट ॥ सूर्यग्रहणी होताती ॥ २५॥ सहस्रसूर्यग्रहणीं ॥ निवृत्तिसंगमी स्नान करोनि ॥ जें फळ येतें तें दिनिदिनि ॥ करवीरीं प्राप्त होतसे ॥ २६॥ उखर श्मशान हे दोन ॥ क्षेत्र पुरे पीठ हे तीन ॥ ऐसे जें पांच महागुण ॥ तें ग्रामास श्रेष्ठ करिती ॥ २७॥ हे पांचही महागुण ॥ करवीरपुरावाचोन ॥

अन्यत्र नसती एक दोन ॥ कोठें कोठें क्षेत्रीं असती ॥२८॥ जें आधीच विष्णूचें स्थान ॥
 नंतर जेथें श्रीचें आगमन ॥ भुक्ति मुक्तीही देते म्हणोन ॥ काशीहून यवाधिक ॥२९॥
 नारदवचन ऐकोन ॥ मार्कडेय बोले वचन ॥ कैसें हें करवीर स्थान ॥ काशीहून
 यवाधिक ॥३०॥ नारद म्हणे मार्कडेया ॥ संसारांतून सोडवावया ॥ पूर्वी विष्णू करी
 क्षेत्रद्वया ॥ काशीस आणि करवीरा ॥३१॥ काशी करोनि उत्तरेस ॥ करवीरही दक्षिणेस ॥
 क्रमें या दोनीं क्षेत्रीं वास ॥ शिवशक्तिरूपें आपणाचि करी ॥३२॥ यास्तव हीं क्षेत्रें
 दोनी ॥ विष्णूनेच उत्पन्न करोनी ॥ भिन्न भिन्न रूपें करोनी ॥ विष्णुक्षेत्र या ह्याणती ॥३३॥
 पूर्वी देवी आणि हर ॥ अधिक असे माझें नगर ॥ अधिक असे माझें पुर ॥ ऐसा वाद
 करिते झाले ॥३४॥ ऐसे करिती वादाला ॥ तव तेथें विष्णू आला ॥ हातीं घेवोनिया
 तुला ॥ दोनी दो पारड्यांत घातलीं ॥३५॥ वाम हस्तें उचलोन तुला ॥ उभारोन
 सव्यहस्ताला ॥ विष्णू शिवास देवीस बोलिला ॥ जें विचारितो तें सांगा ॥३६॥
 उत्तरेकडील काशीक्षेत्र ॥ दक्षिणेकडील कोलापूर ॥ यांतील असे कोणतें वर ॥ कोणते
 खाली दिसे तुम्हां ॥३७॥ तेव्हां हर्षे वदे शंकर ॥ माझें पारडें झालें वर ॥ यास्तव
 माझेंच क्षेत्र थोर ॥ देवीक्षेत्राहून पै ॥३८॥ मग हसोन बोले शक्ती ॥ बहु तीर्थे आणि
 देवांच्या पंक्ती ॥ शिवपुरामध्ये नसतीं ॥ यास्तव लघु तें वर गेलें ॥३९॥ नाना तीर्थे
 देवांच्या सरी ॥ असती माझ्या पुरा माझारीं ॥ म्हणोन जड होऊन भूवरी ॥ राहें यास्तव
 हेंच अधिक ॥४०॥ ऐसें देवीचे वचन सयुक्तिक ऐकोन ॥ शिव होवोन अधोवदन ॥
 स्वत्य हाराहे तेधवा ॥४१॥ दोघांचेही करावया प्रिय ॥ तुला ठेवोन देवराय ॥ जेथें

ब्रह्मादिदेवांचा समुदाय ॥ त्या सभेंत बैसोन वदे ॥४२॥ म्या महादेवाची पुरी ॥ आणि
 शक्तीचीही नगरी ॥ समानच केली निर्धारि ॥ परी या दोनी क्षेत्रांत ॥४३॥ श्रीदेवीचें
 पत्तन ॥ यवाधिक होय काशीहून ॥ ऐसें विष्णूचें वचन ऐकोन ॥ ब्रह्मादि देव बोलले ॥४४॥
 असे हें काशीहून ॥ यवाधिक क्षेत्र करवीर नामक ॥ तें ऐकोनि भूतनायक ॥ आणि
 आदिशक्तीही ॥४५॥ जाती आपापल्या स्थानीं ॥ परी शिव खिन्न झाला मनीं ॥ हर्षित
 होय जगज्जननी ॥ मार्कडेया ऐक पै ॥४६॥ करवीर तेव्हांपासून ॥ यवाधिक काशीहून ॥
 ऐसें म्हणती सर्व जन ॥ आणि त्रैलोक्यां प्रख्यात ॥४७॥ तेव्हा सदाशिव सहगण ॥
 करवीरीं राहे येऊन ॥ ते मणिकर्णिका काशी या दोन ॥ तीर्थरूपें तेथें राहती ॥४८॥
 करवीरीं पांच कोशांत ॥ गंगा राहे सर्व तीर्थांत ॥ ती प्रगट कदाचित ॥ होऊन दर्शनिं मुक्ती
 करी ॥४९॥ आपुल्या तीर्थासहित ॥ गेला तेथें विश्वनाथ ॥ हें ऐकोनि प्रयागतीर्थ ॥
 बिंदुमाधवही ये तेथें ॥५०॥ क्षेत्राच्या वायव्य दिशेस ॥ असे प्रयागाचा वास ॥ काशी
 प्रयागाच्या ऐकोनि वार्तेस ॥ त्रैलोक्यांतील तीर्थे येती ॥५१॥ महाकालीरूपें शिव ॥
 सरस्वतीरूपें ब्रह्मदेव ॥ लक्ष्मीरूपें माधव ॥ राहे तेथें मार्कडेया ॥५२॥ तेहतीस कोटी
 देवांची पंक्ती ॥ जेथें येवोन करी स्थिती ॥ मिळाली नदी गोमती ॥ जीवन्तीनदीसह
 जेथें ॥५३॥ धर्माधर्म मोक्षाचीं द्वारे ॥ जेथे असती अपार ॥ म्हणोन जिला म्हणती
 सारे ॥ द्वाराववती ऐसे परी ॥५४॥ ती द्वारका असी स्थित ॥ जयंतीगोमतीसंगमांत ॥
 होती अस्थी चक्रांकित ॥ त्या संगमीं पडलिया ॥५५॥ त्या संगमांतील माती ॥ जे नर
 कपाळीं लाविती ॥ ते भवसमुद्रापासोन तरती ॥ ऐसा संगम असे जेथें ॥५६॥ जेथें

तिळतिळावर ॥ लिंगरूपें असती हर ॥ म्हणोनि पृथ्वींत इतर ॥ यासम क्षेत्र नसे ॥ ५७ ॥
जेथें सत्पात्रीं स्वल्पही दान ॥ केल्या होतें मेरूसमान ॥ अल्पही जप केलिया जाण ॥
अनंतगुण होय पै ॥ ५८ ॥ एक ग्रासही देता अन्न ॥ जें रत्नयुक्त सर्व भूमिदान ॥ तेणेसी
तें होय समान ॥ ऐसा क्षेत्र महिमा असे ॥ ५९ ॥ जेवी वटबीजांतून ॥ वृक्ष उत्पन्न
होऊन ॥ गगन व्यापी तेवी जाण ॥ लघुही थोर होय तेथें ॥ ६० ॥ जेथें केले भिक्षादान ॥
तयाचें फळ करी श्रवण ॥ केलें असतां कोटि गोदान ॥ सहस्र अश्वमेधही ॥ ६१ ॥
वाजपेययज्ञांचे शत ॥ केल्या जें हो फळ प्राप्त ॥ तें सर्व मिळें निश्चित ॥ संशय काही
नसेची ॥ ६२ ॥ तेथें थोडेंही बहुत होतें ॥ याचा हेतू वदतो तूंतें ॥ तें एके धरोनि
भक्तीते ॥ मार्कंडेय महामुने ॥ ६३ ॥ जो करवीरांतील नर ॥ मज भिक्षा घालील जर ॥
तरी त्यास पुण्य अपार ॥ देईन मी निश्चयेसी ॥ ६४ ॥ ऐशा करोनि निश्चयास ॥ श्रीदत्त
फिरे नित्य भिक्षेस ॥ ती दैवानें जर पडे त्यास ॥ तरी अगाध पुण्य होय ॥ ६५ ॥
भिक्षादानें करवीरांत ॥ ज्या फळा नर पावतात ॥ तें केले जरी यज्ञ बहुत ॥ तरी
भिक्षादानसम न मिळें ॥ ६६ ॥ कोणत्याही जातीस ॥ भक्तीनें देवोनि भिक्षेस ॥ बहु
पावले सद्गतीस ॥ करवीरांतील नर पै ॥ ६७ ॥ वेदवेदार्थाचें दान ॥ जो नर करी
करवीरीं जाण ॥ तरी समर्थ नसे सहस्रवदन ॥ त्याचे पुण्य वर्णाविद्या ॥ ६८ ॥ जें करवीरीं
ब्राह्मणाप्रति ॥ गृहदानाते करिती ॥ ते पापापासून मुक्त होती ॥ अंतीं जाती स्वर्गलोका ॥ ६९ ॥
द्विमुखधेनू^१ दान देती ॥ ते वैकुंठाप्रति जाती ॥ अन्यदानेही जे करिती ॥ त्यास फळ बहु

१. गाय प्रसूत होत असता वासरू अर्धेच मुखाकडून बाहेर आल्यावेळी पुढील बाजूला गाईचे मुख व मागे वासराचे मुख अशा रीतीने ती गाय द्विमुख होते. अशा वेळी गाईचे दान करणारा दाता हा वैकुंठाला जाता.

मिळें ॥ ७० ॥ जे तेथें अन्य दानें देती ॥ ते अनंत फळ पावती ॥ मग जपादि विशेष
करिती ॥ ते न पावती कीं काय ॥ ७१ ॥ हें जाणोनि कपिल मुनिपती ॥ क्षेत्रामध्यें करी
वसती ॥ जेवी मक्षिका मधु न सोडती ॥ तेवी क्षेत्रासी न सोडी ॥ ७२ ॥ क्षेत्राच्या पूर्वेस
ज्या स्थळीं ॥ जयंती गोमती मिळाली ॥ तेथें जी द्वारका राहिली ॥ मीही तेथेंच
राहतो ॥ ७३ ॥ ज्या क्षेत्राचें माहात्म्य जाणोन ॥ काशीत्यागाचें दुःख विसरोन ॥ अगस्ती
आपुलें करी स्थान ॥ क्षेत्राच्या दक्षिणेस ॥ ७४ ॥ क्षेत्राच्या वायव्य दिशेस ॥ पार्वतीं राहे
जो सोमेश ॥ त्यासमीप सोमतीर्थी वास ॥ पराशर मुनी करितसे ॥ ७५ ॥ विशाळ
तीर्थानिकट वास ॥ करी सदा वेद व्यास ॥ वालखिल्याच्या पुरोभागास ॥ च्यवनऋषीही
राहतसे ॥ ७६ ॥ अठ्ठ्याऐंशी हजार ॥ वसिष्ठादि मुनीश्वर ॥ ज्याभोवतें राहती सपरिवार ॥
त्या करवीरा काय वर्णू ॥ ७७ ॥ जेथें असे जळरूपें शंकर ॥ पाषाणरूपें क्षिराब्धिजावर ॥
वालुकारूपें मुनिवर ॥ वृक्षरूपें देव असती ॥ ७८ ॥ तें क्षेत्र पांच कोशांत ॥ पावन असे
वा अत्यंत ॥ जीं जीं तीर्थें त्रैलोक्यांत तीं सारींही तेथें असती ॥ ७९ ॥ जे स्वर्गहांतून
करवीरा निघती ॥ ते जितुकीं पावुले टाकिती ॥ तींच तयांच्या पितरां होती ॥ स्वर्गीं
जावया सोपान ॥ ८० ॥ जे करवीरा जाती सकळ ॥ त्याते अश्वमेधाचें फळ ॥ पावुला
पावुलीं निर्मळ ॥ मिळें हें सत्य सत्य ॥ ८१ ॥ जो करवीरीं करी श्राद्धास ॥ तो फेडी
स्वपितृऋणास ॥ जैसे नर मेळवोनि धनास ॥ स्वऋण फेडितसे ॥ ८२ ॥ तेथें गयाशिरावरीं ॥
स्वपितरांचे श्राद्ध करी ॥ तो स्वशतकुलें उद्दारी ॥ आपणही मुक्त होय ॥ ८३ ॥ दक्षिण
काशीच कोल्हापूर ॥ त्याते न पाहे जो नर ॥ त्याचा जन्म व्यवहार ॥ सर्वही व्यर्थ होय

॥ मुने ॥८४॥ यास्तव तूं तेथें राहून ॥ निश्चल तप करी महान ॥ तेणें या लोकींही जाण ॥
 इच्छित कामा पावशी ॥८५॥ हें देवगणांचें स्थान ॥ शिवाचेंही होय भवन ॥ योगिनीचेंही
 पत्तन ॥ महालक्ष्मीही तेथें वसे ॥८६॥ मार्कडेया हें जाणोन नर ॥ कोलगिरी नायक नें
 पुर ॥ पडताही संकट फार ॥ प्राणांतीही न सोडी ॥८७॥ पुढील अध्यायीं साचे ॥
 अगस्तीनें काशी सोडावयाचें ॥ जें कारण होय त्याचें ॥ कथन केलें असे हो ॥८८॥
 पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ माजीं करवीर माहात्म्य
 रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न द्वितीयोऽध्याय गोड हा ॥८९॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कडेय संवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

॥ इति द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ मातुलिंगं गदां खेटं पानपात्रं च बिभ्रती । नागं लिंगं च योनिं च बिभ्रती मस्तके सदा ॥
 स्वर्णाभा दिव्यवर्णा च सर्ववर्णयुता सती । सर्वसिद्धा महालक्ष्मीः सर्वचित्तमनोहरा ॥

जी चार हातांत मातुलिंग (लुंग); म्हणजेच म्हाळुंग, गदा, ढाल व पानपात्र धारण करते व जिने मस्तकावर
 नाग, लिंग व योनी धारण केलेले आहेत अशी ती महालक्ष्मी तप्त सुवर्ण कांतीची असून, दिव्यकांतीची आहे
 व ती सात्विका सर्व चराचरांची जननी आहे. सर्व सिद्धांची ध्यानयोग्य विषय असलेली, सर्व सिद्धी जिच्या
 दासी आहेत व जी स्वतः सिद्धींना जन्माला घालते व सिद्धींच्या रूपात प्रगटते अशी ती महालक्ष्मी सर्वांच्या
 चित्ताला मनोहर अशी आहे.

॥ अध्याय तिसरा ॥

श्रीगणेशाय नमः । श्रीमहालक्ष्म्यै नमः । जी निर्गुण ब्रह्माची शक्ती ॥ गुण साम्यरूपा
 प्रकृती ॥ जी माया विद्या तामसीरूप होती ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितों मी ॥१॥ मार्कडेय
 म्हणे मुनिवरा ॥ वदलास ज्या विश्वपावनक्षेत्रा ॥ त्याचें माहात्म्य करोनि विस्तारा ॥ मजला
 सांग कृपेनें ॥२॥ नारद म्हणे दक्षिण काशी ॥ करवीर त्याच्या माहात्म्यासी ॥ वदाया
 सहस्रवदनासी ॥ शक्ती नसे सहसाही ॥३॥ तेथें कथा मज सारख्याची ॥ काय विस्तार
 वदावयाची ॥ परी मजला पिता विरंची ॥ वदला तेंचि सांगतों ॥४॥ काशींतून निघता
 अगस्ती ॥ पावे बहु खेदाप्रति ॥ माता चुकता वत्साची गती ॥ तैसें तयासि जाहलें ॥५॥
 मग तो दृढ करोनि मती ॥ करवीरीं करावया वसती ॥ स्त्रीसहीत ये अगस्ती ॥ परी श्री
 तया राहूं नेदी ॥६॥ न राहूं देण्याचा हेतू ॥ सांगतों तयाते ऐक तूं ॥ जो पुण्य कराया
 इच्छि जंतु ॥ त्याचें राहणें काशिद्वयीं न घडें ॥७॥ मार्कडेय म्हणे मुने ॥ जो काशीवासफळ
 जाणे ॥ त्या सर्वज्ञ अगस्तीने ॥ वाराणसी कां सोडिली ॥८॥ तो कां आला करवीरास ॥
 श्री कां राहो नेदी तयास ॥ कार्तिकस्वामीच्या दर्शनास ॥ कां लक्ष्मी तया पाठवी ॥९॥
 दोनी काशींत राहण्यास ॥ विघ्न काय होय त्यास ॥ मूर्खही न सोडी काशीस ॥ मग ज्ञाता
 तो कां सोडी ॥१०॥ स्वमंत्र उपदेशून विश्वेश्वर ॥ जेथें जंतूंचा करी उद्धार ॥ सर्व गुणांनी
 युक्त तें काशीपुर ॥ घटोद्भवें कां त्यागिलें ॥११॥ कोण आत्मघाती मंदमती ॥ काशी

१. घटापासून जन्म झाला म्हणून अगस्ती मुनींना 'घटोद्भव' असे म्हणतात.

सोडावी ऐसें चिंती ॥ निधिकुंभ टाकोनि घेती ॥ कोण भिक्षार्थ करोटी ॥ १२ ॥ सूत म्हणे
 ऋषी हो अगस्तीनें ॥ कासी सोडोनि एथें येणें ॥ कां केलें या प्रश्नश्रवणें ॥ नारद मुनी
 संतोषला ॥ १३ ॥ नारद म्हणे मार्कडेया ॥ तुवा केलेस प्रश्नद्वया ॥ वदतो त्याच्या उत्तरा
 या ॥ सावधपणें ऐक बा ॥ १४ ॥ कोणें एक कालीं अगस्ती ॥ तीर्थदर्शनी धरोनि
 भक्ती ॥ भूमीवरी फिरे शिष्याप्रति ॥ नाना तीर्थें दाखवीत ॥ १५ ॥ जो नाना वृक्षयुक्त ॥
 शुकसारिकादि पक्षीवृत्त ॥ ऐसा जो कुलपर्वत ॥ त्यावरी जाय तो ॥ १६ ॥ तेथें एक असे
 सरोवर ॥ त्यांत प्रफुल्ल कमळांचा प्रकर ॥ त्यावर गुंजारव करिती भ्रमर ॥ नाना द्रुमानि
 वेष्टित जें ॥ १७ ॥ जें सर्वांच्या मना हारी ॥ ज्यांते पवित्र असे वारी ॥ ऐशा सरोवराच्या
 तीरीं ॥ गेला अगस्ती ऋषी तो ॥ १८ ॥ तो तेथे शांत दांत सुद्युम्न ॥ बैसलासे पद्यासन
 घालून ॥ नेत्रिं झाकून हरिध्यान ॥ भेदहीन करितसे ॥ १९ ॥ तों होणार न चुकें म्हणोन ॥
 अगस्ती बोले गर्वे वचन ॥ कैसें आम्ही दुष्टाचें स्थान ॥ पावलों हें आश्चर्य पहा ॥ २० ॥
 हा करोनि हरिध्यानाचें कपट ॥ नेत्र झाकोनि बळकट ॥ आम्ही आलों जरी निकट ॥ तरी
 न बोले मजशी हा ॥ २१ ॥ अभाग्य माझी पूजा न करी ॥ स्वाश्रमीं आल्याही न विचारी ॥
 हा दुष्टबुद्धी दुराचारी ॥ माझें सामर्थ्य न जाणे ॥ २२ ॥ म्या वधिलें इल्वल वातापी ॥ जो
 मी समुद्रतेहि पी ॥ ऐसा असता मी प्रतापा ॥ मजला हा अपमानी ॥ २३ ॥ यानें आजपर्यंत
 जें तप केलें ॥ तें आज सारें व्यर्थ गेलें ॥ ज्यानें पूज्य अपमानिलें ॥ त्याचें पुण्य व्यर्थ
 होय ॥ २४ ॥ ज्याचे ध्यानाते हा करी ॥ तोही ब्रह्मण्य देव हरी ॥ सदा ब्राह्मणाते
 नमस्कारी ॥ त्याच्या ध्याना अयोग्य हा ॥ २५ ॥ जे सात्त्विक असती नर ॥ त्यांसच
 हरिसेवनीं अधिकार ॥ हा तामस आहे पामर ॥ यास अधिकार नसे हा ॥ २६ ॥ यास्तव

हा योग्य शासनीं ॥ तस्मात् फिरो गज होऊनी ॥ ऐसा घोर शाप देऊनी ॥ अगस्ती गेला
 मार्कडेया ॥ २७ ॥ अगस्तीस शापावयाला ॥ शक्ती होती सुद्युम्नाला ॥ परी तो हरिध्यानीं
 लागला ॥ म्हणोनी न शापी मुनीस ॥ २८ ॥ मग तो करी विष्णूच्या स्तवा ॥ हे हरी
 दयाळा माधवा ॥ भक्त रक्षका माझ्या भवा ॥ नासून रक्ष रक्ष मला ॥ २९ ॥ पूर्वी म्यां
 काय केलें पाप ॥ म्हणोनि हा मज झाला शाप ॥ मज नसे या शापें ताप ॥ परी मी भितो
 एकाते ॥ ३० ॥ की अज्ञान गजयोनी म्हणोन ॥ न घडेल मला तुझें ध्यान ॥ यास्तव असो
 तुझें स्मरण ॥ गजजन्मांतही सर्वदा ॥ ३१ ॥ ऐशा आक्रंदें हरी स्तविला ॥ कृपेनें तेथें
 धांवत आला ॥ उपद्रव होता पाडसाला ॥ जेवीं धेनू धांवत येई ॥ ३२ ॥ घनश्याम पीतांबर
 कासेला ॥ धरी शंख चक्र गदला ॥ कंठी शोभे वनमाळा ॥ ऐसा देव पातला ॥ ३३ ॥
 मग देव पाहोनि सुद्युम्नाला ॥ आपणापुढें उगाचि बैसला ॥ नको भिऊ ऐशा अभयाला ॥
 देवोनि वदे त्यासी ॥ ३४ ॥ कर्मशेषें भोगोनि गजयोनी ॥ अंतीं येशील माझ्या स्थानीं ॥
 जें न मिळें यज्ञादिकांनीं ॥ ऐसें सेवकत्व देईन ॥ ३५ ॥ ज्यानें शापिलें तुजला ॥ तो पावेल
 महा अनर्थाळा ॥ जो परास देतो दुःखाला ॥ तो आपण दुःख पावे ॥ ३६ ॥ नारद म्हणे
 हें वदोन ॥ वैकुंठास गेला नारायण ॥ फिरतां फिरतां गमन ॥ माझें वैकुंठी जाहलें ॥ ३७ ॥
 विष्णूते वंदून स्तवून ॥ बसलों असतां जनार्दन ॥ म्हणे पहा दुष्टपण ॥ अगस्तीचें
 नारदा ॥ ३८ ॥ अहं ममतारहित सुद्युम्न ॥ त्याला प्रिय माझें सेवन ॥ त्याते शापून सेवेस
 विघ्न ॥ अगस्तीनें पै केलें ॥ ३९ ॥ यास्तव तूं विघ्नकरी त्यास ॥ भुक्तीमुक्तीद काशीद्वयीं
 वास ॥ त्यास आवडे तूं त्यास ॥ विघ्न करितां प्रिय मला ॥ ४० ॥ उत्तरेस काशीपट्टण ॥
 दक्षिणेस करवीर स्थान ॥ हें काशीद्वय समान ॥ पूर्वी केले नारदा ॥ ४१ ॥ मी काशींत

विश्वेश्वरूपे राहून ॥ तीमध्ये जे असती जन ॥ त्याते तारकमंत्र उपदेशून ॥ अंती मुक्त
करितसे ॥४२॥ मीच शक्तिरूप धरोन ॥ करवीरी राहतो जाण ॥ भुक्तीमुक्ती द्यावी
म्हणोन ॥ शक्तिरूप धरियेलें ॥४३॥ मी विष्णुरूपी आहे नर ॥ म्हणोन देतो मुक्तिपात्र ॥
भुक्ति देणें हा अधिकार ॥ स्त्रियांचाच नारदा ॥४४॥ मुक्ती मात्र देतें काशीपुर ॥
भुक्तिमुक्ति देतें करवीर ॥ म्हणोन काशीहून थोर ॥ आहे करवीर नारदा ॥४५॥ जो
वस्तू देतो एक ॥ त्याहून दोन देई तो अधिक ॥ हें न जाणेल की मूर्ख ॥ मग त्या काय
वदावें ॥४६॥ अयोध्या मथुरा अवंती ॥ काशी कांची द्वावती ॥ ती माया जिला
हरिद्वार म्हणती ॥ या सर्व देती मुक्ति मात्र ॥४७॥ श्रीशैल विरूपाक्ष करवीर ॥ श्रीरंग
पांडुरंगकपुर ॥ आणि सेतुबंध रामेश्वर ॥ या सहा भुक्तिमुक्तिद जाण ॥४८॥ त्या
सप्तपुरींत काशी महान ॥ या षट्पुरींत करवीर जाण ॥ त्रैलोक्यांतील तीर्थसेवन ॥
काशीद्वय प्राप्तीचें कारण असे ॥४९॥ हे काशीद्वय पावन ॥ प्राणहितार्थ केलें निर्माण ॥
शिवशक्तीरूपें धरोन ॥ क्रमाने त्यांत राहिलों ॥५०॥ म्या शिवशक्तिक्षेत्रें जरी ॥ समान
केलीं असती परि ॥ यवाधिक दिसे शक्तिपुरी ॥ हे नारदा मृत्युलोकीं ॥५१॥ पूर्वी शिव
बोले एकदां ॥ माझें क्षेत्र अधिकसे नारदा ॥ शक्तीही बोलिली तदा ॥ माझें क्षेत्र अधिक
असे ॥५२॥ दोघांच्या तोडाय विवादा ॥ म्यां तुला घेतली तदा ॥ दोनी पारड्यांत
नारदा ॥ दोनी क्षेत्रें घातलीं ॥५३॥ तेव्हां जी मुक्ती मात्र देती ॥ ती काशी होय वरती ॥
जे देतें भुक्तिमुक्ति ॥ तें करवीर खालीं होय ॥५४॥ म्हणोन करवीर पट्टण ॥ यवाधिक

१. अयोध्या, मथुरा, अवंती, काशी इत्यादी ज्या सात पुण्या आहेत त्या केवळ मोक्ष देतात. पण करवीर विरूपाक्ष श्रीशैल पांडुरंगक. श्रीरंग
सेतुबंधच भुक्तिमुक्तिप्रदानि षट् ॥ या वचनाला अनुसरून करवीरनामक क्षेत्र हे उत्तरेकडील काशीक्षेत्रापासून मुळा यंत्रमागे अधिक आहे. काशी
ही केवळ मुक्तीच देते, पण करवीर हे मुक्ती आणि भुक्ती अशा दोन्ही गोष्टींची प्राप्ती करून देते.

काशीहून ॥ जे पुण्यवंत असती जन ॥ तेच दोन क्षेत्रीं राहती ॥५५॥ माझ्या भक्तांच्या
द्वेषास ॥ जे नर करिती त्यास ॥ या क्षेत्रद्वयांत वास ॥ योग्य नव्हे नारदा ॥५६॥
यास्तव तुवा अगस्तिमुनी ॥ बाहेर काढावा काशींतुनी ॥ हा दुष्ट विप्र असे म्हणोनी ॥ हाचि
दंड योग्य त्या ॥५७॥ तूं मद्धक्त अससी तरी ॥ माझ्या आज्ञेनें हें करी ॥ उत्तरेकडील
काशीपुरी ॥ अगस्ती हातून सोडवावी ॥५८॥ पुढें अगस्तीस काशींतुन ॥ बाहेर काढावा
म्हणोन ॥ नारद विंध्यापाशी जाऊन ॥ मेरुसी स्पर्धा वाढवी ॥५९॥ पद्मपुराण हेंचि
ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ मार्जी करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥
त्यांतील रत्न तृतीयोऽध्याय गोड हा ॥६०॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कण्डेयसंवादे तृतीयोऽध्यायः ॥३॥

॥ इति तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ ॐ श्री महालक्ष्म्यै नमः श्री ॥

श्रीकरवीरमाहात्म्याच्या पंचविसाव्या अध्यायात १९ ते २८ ओव्यांमधून या महालक्ष्मीमंत्राचे विधान सांगितले आहे.
याची पुरस्तरण संख्या तेरा हजार इतकी सांगितली आहे.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जिच्या अविद्यारूपांत ॥ चैतन्य होय प्रतिफलित ॥
तथा जीव ऐसें बोलतात ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितो मी ॥१॥ नारद म्हणे मार्कडेयास ॥
मी ऐकोनि विष्णुवचनास ॥ अंगिकारिले त्या वाक्यास ॥ प्रभुवाक्य कोण नायकेल ॥२॥
कार्य साधितों ऐसें बोलुनी ॥ मी निघालों वैकुंठाहुनी ॥ परी चिंता वाटे मनीं ॥ कसें आतां
करावें ॥३॥ जर अगस्तीस निमित्तावांचुन ॥ निघ म्हणावें काशीतून ॥ तरी तो मजवरी
कोपोन ॥ क्षणांत भस्म करील ॥४॥ ऐसें चिंतोनि त्या अवसरीं ॥ गेलों विंध्य पर्वतावरीं ॥
भवतापवारी नर्मदेचें वारी ॥ जयावरी उडतसें ॥५॥ जेणें शोभाविली धरित्री ॥ जो
चरस्थिररूपें धरी ॥ आग्रादि वृक्षाच्या सरी ॥ जयावरी शोभती ॥६॥ भृंग करिती
गंजारवास ॥ पक्षीही मधुर शब्दास ॥ जेथें असे फार वास ॥ छायेचा मधुरजळांचाही ॥७॥
ज्यावरी नारीकेल खर्जुर ॥ दिसती जैसें धृतछत्र ॥ वाटें देई अर्घ्य रुचिर ॥ वृक्षपतित
फलांनीं ॥८॥ पांथास मयूरशब्दें करून ॥ वाटें जो विचारी स्वागमन ॥ जो तेजें
शतसूर्यासमान ॥ आकाश तेजयुक्त करी ॥९॥ मला पाहोनि तो धराधर ॥ धांवत येई
माझ्या समोर ॥ जैसा मेघशब्दास मोर ॥ हर्षे धांवे परियसा ॥१०॥ त्याची मूर्ती एक
चर ॥ आणि दुसरी मूर्ती स्थिर ॥ त्या दोनी पाहोनि सुंदर ॥ मी संतुष्ट जाहलों ॥११॥
त्याचा पाहोनि नम्रपणा ॥ संतोष झाला माझ्या मना ॥ म्हणोनि त्याच्या दर्शना ॥ मी
उत्कंठित जाहलों ॥१२॥ आपुल्या गृहालागुन ॥ येई थोर किंवा लहान ॥ नम्र होय त्याते
पाहून ॥ तोचि थोर म्हणावा ॥१३॥ जो न करी त्या नमन ॥ तो थोरही लघु जाण ॥

नम्रपणा असें कारण ॥ थोरपणास मुनिराया ॥१४॥ प्रकृतीनें जड विंध्याधर ॥ आणि
होता उंचही फार ॥ परी तो नम्र करोनि शिर ॥ मजला नमी साष्टांग ॥१५॥ मी त्यातें
स्वहस्तें उठविलें ॥ आशीवदिं आनंदविलें ॥ मग तेणें आसन घातलें ॥ त्यावरी बैसलों
आदरें ॥१६॥ पाद्य अर्घ्य मधुपर्क आचमन ॥ मजला आनंदें देऊन ॥ षोडशोपचारें करी
पूजन ॥ जैसे देवांचें करावें ॥१७॥ यथासांग करोनि पूजन ॥ करी पादांचें संवाहन ॥
मी आलों आश्रमा श्रमून ॥ यास्तव आपुल्या करें चुरी ॥१८॥ पादसेवेनें माझा श्रम
गेला ॥ मग विंध्य मजला बोलला ॥ ऐसे आहे कीं जो श्रमला ॥ त्यासि कांहीं पुसूं
नये ॥१९॥ आज तुझ्या पादाचें रज ॥ शीघ्र नाशी माझे गुणरज ॥ तुझ्या अंगसंबंधीं
तेज ॥ माझ्या तमोगुणा नाशी ॥२०॥ आजि पूर्वपुण्य आलें फळा ॥ माझा दिवस सुदिन
झाला ॥ सप्तकुलामाजीं आला ॥ थोरपणा मजलागी ॥२१॥ मी ऐकोनि त्याच्या
वचनास ॥ किंचित् सोडिले श्वासास ॥ पाहोनि विंध्य पावे नतीस ॥ पुनः बोले
मजलागी ॥२२॥ मजविषयीं तुला करुणा ॥ असेल तरी श्वासाच्या कारणा ॥ मजला
सांग तुला नमना ॥ करितों मी नारदा ॥२३॥ तुझ्या आगमनेकरून ॥ मजला अति हर्ष
होऊन ॥ कंठ दाटला यास्तव वचन ॥ मजलागी न बोलवें ॥२४॥ परी करितो ज्या
प्रश्नाला ॥ सांग त्याच्या उत्तराला ॥ ऐसा काळ जरी टाळिला ॥ तरी तो पुनः नयेवि ॥२५॥
सामर्थ्य पृथ्वी धरण्याचें ॥ मेरुप्रमुखशैलीं असे साचें ॥ ऐसें वचन आहे वृद्धांचें ॥ परी तें
सामर्थ्य मला आहे ॥२६॥ मेरूचें अंग सुवर्णाचें ॥ कडेही असती रत्नाचे ॥ त्यावरी देव
असती साचे ॥ परी तो मला मान्य नसे ॥२७॥ कपटाचें नाव असे कूट ॥ तें पद असे
ज्याच्या नांवीं प्रगट ॥ ऐसें जें त्रिकूट हेमकूट ॥ इत्यादि शैल कपटीच पै ॥२८॥ जे

किष्किंधक्रौंचसह्याद्रि पर्वत ॥ ते पृथ्वी धराया नसती समर्थ ॥ मीच धराया असे शक्त ॥ २२ ॥
 परी स्वगुण मुखें न वदावा ॥ २९ ॥ जयाचें दर्शन स्पर्शन ॥ साधूस होतें मुक्तीस कारण ॥
 ऐसे श्रीशैलादि पर्वतगण ॥ शोभायुक्त किती नसती ॥ ३० ॥ मेरू त्रिकूट श्रीशैलादिक ॥
 जे सांगितले गिरिनायक ॥ ते नावाचे पृथ्वीधारक ॥ त्याते कशास निदू मी ॥ ३१ ॥ मीच
 धरिली असे धरणी ॥ ही प्रतिष्ठा मी वदूं नये वदनीं ॥ परी तूं सर्वज्ञ म्हणोनी ॥ तुजपाशीं
 मात्र बोललो ॥ ३२ ॥ नारद म्हणे हें ऐकोन ॥ त्याचें बळ जाणावे म्हणोन ॥ त्याते बोललो
 जें वचन ॥ तें ऐक मार्कडेया ॥ ३३ ॥ हे विंध्य, तूं सत्य वदसी ॥ निज सामर्थ्या
 प्रगटिशी ॥ परंतु तुझ्या अपमानासी ॥ सर्व शैलांत मेरूच करी ॥ ३४ ॥ तोही तूंही थोर
 अससी ॥ दोघेही समान आम्हांसी ॥ निरिच्छ आम्ही समदर्शी ॥ याविणें आम्हां काय
 काज ॥ ३५ ॥ एकाचें अधिक उणें बोलणे ॥ किंवा अन्यास चाडी सांगणें ॥ ऐशीं कर्म
 करितां उणें ॥ पूर्वजासि येतसे ॥ ३६ ॥ तुझें कल्याण असो असें वदोन ॥ गेलों आकाशपंथें
 करून ॥ त्यावरी विंध्य काय करी जाण ॥ मार्कडेया सांगतों ॥ ३७ ॥ नारद म्हणे मला
 थोर ॥ ऐसें म्यां न केले तर ॥ व्यर्थ ऐसें मानोनि भूधर ॥ चिंता मनी ऐसी करी ॥ ३८ ॥
 जो शास्त्रधर्मेही रहित ॥ स्वजातीनींही पराभूत ॥ ज्याचे होती व्यर्थ मनोरथ ॥ त्याचें जिणें
 निष्फळ पै ॥ ३९ ॥ जयाते शत्रू जिकिती ॥ किंवा जयाचा अपमान करिती ॥ ते भोजन
 निद्रा करिती ॥ दिवसरात्री हें आश्चर्य ॥ ४० ॥ त्या नराच्या दिवसराती ॥ सुखामध्ये केशा
 जाती ॥ हें न कळें मजप्रति ॥ धन्य ऐसे नर जगीं ॥ ४१ ॥ मेरू आपणा मानोनि
 श्रीमान ॥ करितो माझा अपमान ॥ हें ऐकतांचि माझी मान ॥ छेदिली ऐसें मज वाटें ॥ ४२ ॥
 प्रत्यक्ष माझा अपमान ॥ मेरू न करिच पूर्ण ॥ परी मागे करी हें वचन ॥ ऐकतां मज ताप

होय ॥ ४३ ॥ केल्या अपमाना ऐकती ॥ परी जे खिन्न न होती ॥ ते धन्य मग प्रत्यक्ष ॥ २३ ॥
 साहती ॥ ते धन्य कसे नव्हेत ॥ ४४ ॥ असो मी कोठें जाऊं काय करूं ॥ म्यां जिंकावा
 कैसा मेरू ॥ आतां त्याते ठार मारूं ॥ कीं उडोनि पडूं त्यावरी ॥ ४५ ॥ अत्युच्च तो मेरू
 शैल ॥ कशास्तव मजशी स्पर्धेल ॥ अथवा जड मूढ जे अचल ॥ बहु श्रमित होती
 ते ॥ ४६ ॥ जो ब्रह्मचारी जाणे वेद ॥ सत्यलोकवासी नारद ॥ तो ऐसा मिथ्या वाद ॥
 कशास्तव करील ॥ ४७ ॥ हें युक्त किंवा अयुक्त ॥ हा विचार न करिती शक्तिवंत ॥
 सामर्थ्यहीनाच्या मनांत ॥ हा विचार येतसे ॥ ४८ ॥ मी मेरूचा अपमान ॥ करूं कीं न कूरं
 म्हणोन ॥ विचार जरी करीन ॥ तरी थ्यालो म्हणतील ॥ ४९ ॥ हा मेरू दुष्ट शिखरी ॥
 मला अपमानी ही गोष्ट खरी ॥ ना तरी हा नारद वैखरी ॥ मिथ्या कैशी बोलेल ॥ ५० ॥
 जो मनीं वाढे राग ॥ तैसाच स्वशत्रूचा पूग ॥ या दोघांचा करितां त्याग ॥ ते नरा
 मारिताती ॥ ५१ ॥ मेरूस अधिक मानून ॥ सूर्य नक्षत्रें ग्रहगण ॥ त्याते सव्य परिक्रमण ॥
 करिताती नित्य पै ॥ ५२ ॥ तेव्हां तो गर्वेकरून ॥ माझा करितो अपमान ॥ ऐसा निश्चय
 मनीं करून ॥ तो विंध्य पर्वत वाढला ॥ ५३ ॥ तेव्हां सर्व जनांसि वाटलें ॥ याच्या देहें जग
 दाटलें ॥ उंचपणेंही आटलें ॥ संपूर्ण नभ येणें परी ॥ ५४ ॥ की पहावया नभाचा
 उंचपणा ॥ हा वाढला असे गिरिराणा ॥ ऐसें सर्व जनांच्या मना ॥ तें वाटलें मार्कडेया ॥ ५५ ॥
 कोठेंही कोणीही मानावा ॥ कोणाशींही विरोध नसावा ॥ जरी तो करणें तरी करावा ॥
 जैसे आपणा कोणी न हासे ॥ ५६ ॥ रोधोनिया सूर्याचा मार्ग ॥ आपणा कृतकृत्य मानी
 नग ॥ माझ्या स्वाधीन हें चराचर जग ॥ ऐसें मानी तेधवां ॥ ५७ ॥ आज हा सूर्य यमाचा
 पिता ॥ प्रदक्षिणा करील ज्या भोवता ॥ तो महात्मा कुलीन कर्ता ॥ श्रीमंत पवित्रही

होय ॥५८॥ जोंवरी समर्थ स्वशक्तीस ॥ न दाखवी सर्व लोकांस ॥ तंववरी अपमानिती ॥
 तयास ॥ काष्ठांतील अग्नीस जेवी ॥५९॥ विंध्य ऐसें मानून ॥ स्वस्थ होय चिंता
 सोडून ॥ कर्मिष्ठ विप्रासमान ॥ सूर्योदयाची वाट पाहे ॥६०॥ इतुक्यांत जो सहस्रकीर्ण ॥
 चरस्थिरांचा जो प्राण ॥ तो उगवला भास्वान ॥ आनंद देत जनांसी ॥६१॥ साधूंच्या
 धर्मा वाढवी ॥ तेजें अंधकारा पळवी ॥ त्या कमलिनीते फुलवी ॥ ज्या रात्रीं म्लान
 झाल्या ॥६२॥ मनुष्याकरवीं देवांते हव्य ॥ पितरांच्या गणातेही कव्य ॥ अग्नीस हुत
 इतरांस बली भव्य ॥ देववी जो परमात्मा ॥६३॥ प्राहण माध्याह्ण अपराहण ऐशी ॥
 तीन नांवे असती जयाशी ॥ उत्पन्न करी त्या काळाशी ॥ प्रतिदिनीं मार्कडेया ॥६४॥
 दुष्टांच्या वक्रमानसीं ॥ उत्पन्न करी तमोगुणासी ॥ रात्रीं काळानें गिळिल्या जगासी ॥
 पुनः जिवंत करितसे ॥६५॥ आपण न उगवलो तर ॥ रात्रीं फिरती निशाचर ॥ त्यांनी न
 पीडावे चराचर ॥ म्हणोनि जो उगवे पै ॥६६॥ केला जो उपकार ॥ तो फळ देतो पै
 सत्वर ॥ हें नव्हे म्हणशील तर ॥ सांगतो ऐक मार्कडेया ॥६७॥ जो रवी नित्य अस्ता
 जाय ॥ तो पुनः कैसा पावे उदय ॥ यास्तव त्यासि फळ प्राप्त होय ॥ उपकाराचें
 निश्चयेशी ॥६८॥ आपण उगवोनि भास्कर ॥ करी लोकांस उपकार ॥ म्हणोनि तो
 तेजही फार ॥ पावला असे सर्वांत ॥६९॥ असो ऐक पुढील वृत्ताला ॥ सूर्य निघाला
 दक्षिण दिशेला ॥ तें न चालवें रथाश्राला ॥ देखोनि अरुण बोलतसे ॥७०॥ हे देवा
 रथाचे घोडे ॥ एक पद न चालती पुढें ॥ पडलें आहे साकडें ॥ तें सांगतो परियसा ॥७१॥
 प्रभो तूं मेरूपर्वताते ॥ नित्य करिसी प्रदक्षिणेते ॥ गोष्ट ही विंध्य शैलाते ॥ साहिली नाही
 पहा कीं ॥७२॥ थोरांचा पाहून सन्मान ॥ लघुस होतो अभिमान ॥ मग तो मार्गे पुढें न

पाहोन ॥ भलतेंच कर्म करी पै ॥७३॥ तैसा हा मेरूस स्पर्धोन ॥ विंध्य व्यापी सर्व
 गमन ॥ परी पुढील अनुमान ॥ यानें मनीं नाणिलें ॥७४॥ अरुणाचें वचन ऐकोन ॥ सूर्य
 बोले त्या वचन ॥ विंध्यें गगनमार्गाचें रोधन ॥ केलें हें आश्चर्य कीं ॥७५॥ नारद म्हणे
 जो भास्वान ॥ दोन हजार दोनशेहे दोन योजन ॥ अर्धनिमेषांत करी गमन ॥ तो उभा राहे
 तेशेंचि ॥७६॥ ऐसा गेला असतां बहु काळ ॥ पूर्वेकडील उत्तरेकडील ॥ सूर्यकिरणांनीं
 पुष्कळ ॥ लोक तापा पावले ॥७७॥ दक्षिणपश्चिमेकडील ॥ निद्रेनें होऊनि व्याकूळ ॥
 निजूनच पाहती सकळ ॥ ग्रहनक्षत्राढ्य नभा ॥७८॥ हा दिवस म्हणावा तर ॥ नसेचि कां
 भास्कर ॥ रात्र म्हणावी तरी साचार ॥ निःशंकही न दिसे ॥७९॥ नक्षत्रेही न चालती ॥
 अंधाराची असे व्याप्ती ॥ तेव्हां या कालाची गती ॥ कोणती हें कळेना ॥८०॥ हा
 म्हणावा प्रलय काळ ॥ तरी नव्हे ही त्याची वेळ ॥ ती वेळ म्हणावी तरी सकळ ॥ जन
 कां नाश न पावे ॥८१॥ ऐसें होतें प्रलयकाळीं ॥ शेषमुखाग्नी त्रिभुवन जाळी ॥ तें बुडें
 समुद्रजळीं ॥ तें नसें यास्तव प्रलय नव्हे ॥८२॥ स्वाहास्वधावषट्कारांनीं ॥ पंचमहायज्ञें
 ही मेदिनी ॥ शून्य जाहली म्हणोनि त्रिभुवनीं ॥ पीडा जाहली म्हणती जन ॥८३॥ नारद
 म्हणे मार्कडेया ॥ जेव्हां सूर्य पावे उदया ॥ तेव्हां होती यज्ञादिक्रिया ॥ तेणें देवादि तृप्त
 होती ॥८४॥ मुनी चित्रगुप्तादि सुमती ॥ सूर्याचें काळ जाणती ॥ सर्गविसर्गाची स्थिती ॥
 सूर्याच्याच स्वाधीन ॥८५॥ यास्तव हा सहस्रकीर्ण ॥ जगातें देतसे जीवदान ॥ त्याच्या
 गतीचेंही स्तंभन ॥ ऐसें होय मार्कडेया ॥८६॥ जें जें वस्तू होतें जेथें जेथें ॥ तें स्तब्ध राहे
 तेथचें तेथें ॥ त्रिभुवनांतील वस्तुजाताते ॥ चित्रसमता प्राप्त झाली ॥८७॥ एक भागी
 अंधार पडे ॥ सूर्य ताप पै एकीकडे ॥ तेणेकरून जन बापुडे ॥ किती मरती पळतीही ॥८८॥

२६
 ऐसें त्रैलोक्य व्याकूळ झालें ॥ तें किती जन बोलिलें ॥ अकाळीं काय हें वोढलें ॥ संकट
 पहा आम्हांसी ॥८९॥ जै मीन जळाबाहेर पडती ॥ तेव्हां जसें धडपडती ॥ तैसें किती
 होती किती रडती ॥ अति पीडित जन झाले ॥९०॥ मग सकळ मुनी देवगण ॥ ब्रह्मदेवास
 गेले शरण ॥ त्याते रक्ष रक्ष म्हणोन ॥ नाना प्रकारें स्तविती ते ॥९१॥ जो असे ब्रह्म
 निर्गुण ॥ प्रकृती ही पुमान ॥ महत्त्वादि तत्त्वगण ॥ जयापासाव जाहला ॥९२॥ जो
 रजोगुणें होय दुहिण ॥ सत्त्वगुणें जनार्दन ॥ तमोगुणें ईशान ॥ इंद्रादि देवरूप जो ॥९३॥
 जयाते वेद न जाणती ॥ जेथें नसे वाणीमनाची गती ॥ हृदयाकाशीं जयाते ध्याती ॥
 कपिलादि योगी सर्वदा ॥९४॥ जो सर्व जगातें करी ॥ जो पाळीही संहार करी ॥ वसे
 सर्वाच्या अंतरीं ॥ त्या ब्रह्मदेवा नमन असो ॥९५॥ ऐसें वदोनि देवगण ॥ दंडवत्
 भूमीवरी पडोन ॥ करिती ब्रह्मदेवाते नमन ॥ संतोषून ब्रह्मा वदे ॥९६॥ या तुमच्या
 स्तुतिकरून ॥ मी संतोषें झालों प्रसन्न ॥ देव हो मागाल तें देईन ॥ उठा उठा सत्वर ॥९७॥
 मला विष्णूस किंवा शिवाला ॥ या स्तवनें जो स्तवील त्याला ॥ तिघेही देतो ज्या कामाला ॥
 तें ऐका सर्व तुम्ही ॥९८॥ आयुष्य निर्भयत्व आरोग्य ॥ पुत्र पौत्र पशु धन सौभाग्य ॥ या
 परलोकीही भोग भोग्य ॥ रमीं जय मोक्षही ॥९९॥ जे जे असती इष्टभाव ॥ ते ते देतो
 हा स्तव ॥ म्हणोन प्रयत्नें मानव ॥ या स्तवाते वाचोत सदा ॥१००॥ याचें नांव अभीष्टद
 स्तव ॥ ऐसें वदोनि कमलोद्भव ॥ पुढें होते जे नम्र देव ॥ त्याते पुनः बोलिला ॥१॥
 नका होऊं व्याकूळ ॥ स्वस्थ असा तुम्ही सकळ ॥ याचें कथन करितों मूळ ॥ तें ऐका
 एकचितें ॥२॥ विंध्य मेरूशी स्पर्धोन ॥ करी सूर्याचें मार्गरोधन ॥ तेणें झालें मला
 उल्बण ॥ उपाय याचा सांगतों ॥३॥ जो कृपाळू त्रिनेत्र ॥ उपदेशून तारकमंत्र ॥ उद्धरावें

२७
 प्राणिमात्र ॥ म्हणोनि काशीत राहे पै ॥४॥ त्या काशींत अगस्ति ॥ शिवाते ध्यात करी
 वस्ती ॥ प्रार्था तुम्ही तयाप्रति ॥ तुमचें कार्य करील. ॥५॥ अगस्तीच्या सामर्थ्याति ॥
 कथन करितों तुम्हांते ॥ वातापी इल्वल नामें होते ॥ दोघे बंधू राक्षस ॥६॥ वातापी
 आल्या अतिथीस ॥ नित्य देतसे भोजनास ॥ इल्वलाचं शिजवूनी मांस^१ ॥ ब्राह्मणास
 वाढितसे ॥७॥ यथेष्ट भोजन झाल्यावरी ॥ ब्राह्मण गेलिया बाहेरी ॥ मग वातापी हांका
 मारी ॥ येई इल्वला सत्वर ॥८॥ मग अतिथीचे उदर ॥ इल्वल फोडोनि येई बाहेर ॥
 अति दुष्ट तो निशाचर ॥ ऐसें नित्य करितसे ॥९॥ तेव्हां प्रजा पीडिली भारी ॥ अगस्तीचे
 चरण धरी ॥ मग तो तयाचे घरीं ॥ भोजनास पातला ॥१०॥ वातापी तैसेंच करी ॥
 मग इल्वल पातला मुनीउदरीं ॥ सजीव होऊन पोट विदारी ॥ तव काय करी अगस्ती ॥११॥
 पोटावरून हात फिरवी ॥ इल्वलाते तेथेंच जिरवी ॥ खद्योत आपुला प्रकाश मिरवी ॥
 सूर्यापुढें केवी पै ॥१२॥ भयाने वातापी पळाला ॥ जळरूपें समुद्रीं मिळाला ॥ जेंवी
 लवण मिळें जळाला ॥ तेंवी मिळाला समुद्री ॥१३॥ तो समुद्रास न कळला ॥ तव
 अगस्ती तेथें पातला ॥ समुद्रास म्हणे कोठें गेला ॥ दुष्ट राक्षस सांग रे ॥१४॥ तो म्हणे
 ठावे नसे मला ॥ तै मुनि कोपाते चढला ॥ एका आचमनें तयाला ॥ पिऊनी मूत्रद्वारें
 सोडी ॥१५॥ जेणें वधिलें इल्वल वातापी ॥ कोपोनि नदीपिता पी ॥ ऐसा मुनि जो
 प्रतापी ॥ त्यासि न भी असा कोण ॥१६॥ त्याते तुम्ही शरण चला ॥ तो करील तुमच्या
 कार्याला ॥ ऐसें सांगोनि देव मुनिला ॥ गुप्त झाला ब्रह्मदेव ॥१७॥ मुनि होऊनि

१. पूर्वी कृत-त्रेतादी युगात श्राद्धीय ब्राह्मणांस मांसात्र देत असत. यास 'पलपैतुक' असे म्हणत. पण पुढे कलियुग सुरू झाल्यानंतर श्राद्धान्तातील
 मांस वर्ज्य करावे, असा निर्णय पातला. या मांसाचे ऐवजी माष म्हणजे उडीद हे धान्य प्रतिनिधी म्हणून सांप्रत उपयोगात आणतात.

प्रसन्नवदन ॥ एकमेकांते करिती भाषण ॥ जी सर्व पुण्याचें सदन ॥ ती काशी आज पाहूं ॥१८॥ याप्रसंगें तरी काशीपूर ॥ आणि पाहूं विश्वेश्वर ॥ यास्तव धन्य आमुचा संसार ॥ जन्मही सफळ जाहलें ॥१९॥ आजि उदेली सुदिन ॥ मनोरथ जाहले पूर्ण ॥ ज्यास्तव कार्यसिद्धीचें कारण ॥ सुवचन शुभदर्शनही होय ॥२०॥ जे काशीस जाती चरण ॥ तेच पाय शुभलक्षण ॥ नाहीं तरी वृक्षालागून ॥ शाखा नसती कीं काय ॥२१॥ आरंभिता एक कार्य ॥ तों दोन होती हें आश्चर्य ॥ त्यांत तीन होती ही गोष्ट वर्य ॥ यांत संशय नसे ऐका ॥२२॥ एक अगस्तीप्रार्थन ॥ दुसरें काशीस गमन ॥ तिसरें विश्वेश्वराचें दर्शन ॥ हीं तीन कार्ये आम्हां होतीं ॥२३॥ ऐसें वदत मुनि देव ॥ तैसेंच अन्यही मानव ॥ मनीं धरोनि सुभाव ॥ काशीस जाती आनंदें ॥२४॥ पुढील अध्यायामाझारीं ॥ अगस्तीनें सोडून काशीपुरी ॥ दमविला असे विंध्यगिरि ॥ हे वृत्त कथिल्लें ॥२५॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ माजी करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न चतुर्थोऽध्याय गोड हा ॥२६॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥

॥ इति चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ अध्याय पाचवा ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जी नेत्रानें जिकी हरिणवाळा ॥ हस्तें धरी रुचिर कमळा ॥ जिचें नाव असे कमळा ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितों मी ॥१॥ मार्कंडेय म्हणे देवांनीं ॥ काय केलें काशीस जाऊनी ॥ तें सांग ही कथा ऐकोनि ॥ मला तृप्ति न होय ॥२॥ जो तपांचा निधि अगस्ती ॥ तयाते देव कैसे प्रार्थिती ॥ जो वाढला विंध्य तो पूर्वस्थिती ॥ कैसा पावे नारदा ॥३॥ नारद म्हणे देवगण ॥ काशीक्षेत्रास जाऊन ॥ करोनि मणिकर्णिकास्नान ॥ संध्यादि विधि संपादित ॥४॥ दर्भतिळोदकें करून ॥ पितृगणांते तर्पण ॥ जे तीर्थवासार्थी जन ॥ त्याते पृथक् पृथक् तर्पिती ॥५॥ विश्वेश्वर-भवानीप्रति ॥ शीघ्र जावोनि पूजिती ॥ अगस्तीकडे मग निघती ॥ काशीच्या गुणा वर्णित ॥६॥ जेथे भवानी दे सर्वार्थांति ॥ हुंढिराजही सर्व कामाते ॥ करोनि मंत्रोपदेशाते ॥ विश्वेश सर्वा मोक्ष देई ॥७॥ धर्मार्थकाममोक्षकर ॥ अरूप विश्वरूप विश्वेश्वर ॥ जेथें वसे यास्तव क्षेत्र ॥ काशीसम त्रैलोक्यां नसे ॥८॥ ऐसें करित काशीस्तवास ॥ गेले अगस्तीच्या आश्रमास ॥ जेथें बहु शिष्यांचा वास ॥ होमधूम्रें मलिन जो ॥९॥ जी पतिव्रता सदाचरण ॥ त्या लोपामुद्रेचे चरण ॥ जेथें उठले सुलक्षण ॥ त्या आश्रमा पातले ॥१०॥ तव जेणे समाधि जोडला ॥ ज्याच्या कर्णी रुद्राक्ष माळा ॥ दुसरा विधि आसनीं बैसला ॥ ऐसा वाटे देवांते ॥११॥ ऐसा पाहोनि अगस्ती ॥ इंद्रादि देव तया नमिती ॥ हर्षे मोठ्यानें म्हणती ॥ जय जय अगस्ते ऐशापरि ॥१२॥ मग अगस्ती उठोन ॥ यथायोग्य देवा बैसवून ॥ अनेक

आशीर्वादा देऊन ॥ यावयाचें कारण पुसे ॥ १३ ॥ नारद म्हणे सबहुमाना ॥ ऐकोनि ३०
 अगस्तीच्या वचना ॥ देव बृहस्पतीच्या वदना ॥ पाहते झाले तेधवा ॥ १४ ॥ गुरु म्हणे
 अगस्ते तूं धन्य ॥ कृतकृत्य थोरासही मान्य ॥ तूं नव्हेस नर सामान्य ॥ पुण्यकीर्ति अससी
 तूं ॥ १५ ॥ पतिव्रता पुण्यकरिणी ॥ लोपामुद्रा तुझी कामिनी ॥ जी तुजपाशी राहे
 कल्याणी ॥ तुझ्या अंग छायेसम ॥ १६ ॥ जयाची पत्नी असे सती ॥ ते या परलोकां
 साधिती ॥ देवपितरअतिथीप्रति ॥ पूजितीही तिच्याच बळें ॥ १७ ॥ जया नसे भार्या
 सुगुण ॥ त्यास अन्नही न मिळें पूर्ण ॥ मग अन्य कार्ये होतील कोठुन ॥ न धडें कार्य
 एकही ॥ १८ ॥ जयासि नसे हो भार्या ॥ तो करील कोणत्या कार्या ॥ तो नसेच या लोकीं
 आर्य ॥ मान्य श्रेष्ठामाजीं पै ॥ १९ ॥ पतिव्रता जयाचे गृही ॥ तोचि गृहस्थ ह्यणावा
 पाही ॥ पीडे दुष्ट स्त्रीच्यायोगें देही ॥ जैसैं जरेच्या योगानें ॥ २० ॥ जैसैं करितां गंगास्नान ॥
 शरीर होतसे पावन ॥ तेवी पतिव्रतेस पाहून ॥ शरीर पवित्र होतसैं ॥ २१ ॥ लोपामुद्रे तुझें
 दर्शन ॥ हेंच आम्हां गंगास्नान ॥ ऐसैं बृहस्पतीनें स्तवून ॥ अगस्तीते नमोनि वदे ॥ २२ ॥
 तूं ॐकारही होय ॥ श्रुतीं ॥ तूं तपही असे शांती ॥ तूं फळही जाण सत्कृती ॥ धन्य धन्य
 तूं अगस्ते ॥ २३ ॥ हीच एक तेज पातिव्रत्य ॥ दुसरें ब्रह्मतेज साक्षात ॥ तिसरें तपस्तेज
 मिळे त्यांत ॥ मग काय तुज असाध्य ॥ २४ ॥ जें तुवां जाणिलें नाहीं ॥ ऐसैं नसेंच लोकीं
 कांहीं ॥ परी मी वदतो देवांहीं ॥ येण्याचें कारण तुम्हाते ॥ २५ ॥ आणिमा ईशित्व
 महिमा ॥ वशित्व प्राप्ति गरिमा ॥ प्राकामी तैसाच लघिमा ॥ या अष्टमहा सिद्धि ॥ २६ ॥
 कृपादृष्टि ज्याची आपणावरी ॥ पडावी म्हणोन ज्याच्या द्वारीं ॥ उभ्या असती जैशा

किंकरी ॥ राजद्वारीं दासी जैशा ॥ २७ ॥ कल्पवृक्षाच्या सावलींत ॥ ज्याच्या पुरींतील ३१
 लोक निजतात ॥ गांवाभोंवतें चरतात ॥ कामधेनूची खिल्लारें ॥ २८ ॥ ज्याच्या पुराच्या
 गल्लीत फार ॥ लोळतात चिंतामणीचे प्रकर ॥ जो हस्तीं घेतेस वज्र ॥ वृत्रासुरास वधी
 जो ॥ २९ ॥ जो शंभर यज्ञकर्ता ॥ तेहतीस कोटी देवांचा भर्ता ॥ तो हा इन्द्र कार्याकरितां ॥
 तुझ्या द्वारीं आला असे ॥ ३० ॥ आपुली इच्छा व्हावया पूर्ण ॥ लोक करिती ज्यांचें
 आराधन ॥ ते हे वरुण निऋति ईशान ॥ तुजकडे आले असति ॥ ३१ ॥ जो देवांचे मुख
 वैश्वानर ॥ जो यम प्राण्यांचा नाशकर ॥ जो वायू चालवी शरीर ॥ शिवमित्र कुबेर आला
 असे ॥ ३२ ॥ ज्या कर्में सर्व लोकांवर ॥ आत्महस्तें घडेल उपकार ॥ तें करावें हा सर्व
 विचार ॥ तूं जाणतोस चतुरपणें ॥ ३३ ॥ जर तुझ्या वचनें उपकार ॥ होईल सर्व
 लोकांवर ॥ तर का न करिशील सत्वर ॥ देव येण्याचा हेतू ऐक ॥ ३४ ॥ मेरूच्या स्पर्धेनें
 विंध्य वाढला ॥ तेणें सूर्याचा मार्ग बंद झाला ॥ तेणें अर्ध लोक तापला ॥ अर्ध्यासि झाला
 अंधकार ॥ ३५ ॥ यास्तव जन बहु पीडिलें ॥ स्नानसंध्यादि विधि राहिले ॥ ह्यणोनि तुवां
 पाहिजे केलें ॥ विंध्यवृद्धीचें नाशन ॥ ३६ ॥ जें जड स्वभावे कुटिल ॥ पराचे मार्गरोधक
 खळ ॥ परस्पर्धेनें वाढती विपुळ ॥ तयासि थोर निंदिती ॥ ३७ ॥ ऐसैं ऐकोनि गुरुचें
 वचन ॥ तो क्षणमात्र ध्यान करून ॥ कार्य करितो ऐसैं वदोन ॥ देवांसि मग निरोप
 देई ॥ ३८ ॥ देव गेले तयाते नमोन ॥ मग तो चिंतेने करी ध्यान ॥ ध्यानीं विश्वेश्वरासि
 पाहून ॥ लोपामुद्रेसि वदतसे ॥ ३९ ॥ पहा काय प्राप्त झाले नारी ॥ कोठें मी मुनिमार्गानुसारी ॥
 कोठें त्याचें दमन भारी ॥ कार्यगौरव पै आलें ॥ ४० ॥ जयाच्या अंगणीं कल्पवृक्ष ॥ जो

पोटभर पहा या काशीते ॥ ही पुनरपि तुम्हांते ॥ न दिसेल नेत्र हो ॥६९॥ म्हणे ३४
सीमेवरील भूतांसी ॥ तुम्ही परस्परें धरोनि हस्तासी ॥ यथेष्ट वाजवा टाळ्यासि ॥ मी
काशींतून जातसें ॥७०॥ तो क्राँच पक्षीसम स्त्री घेऊन ॥ बहु विलापाते करून ॥ मूर्छा
पावे पुनः उठोन ॥ काय वदे तें ऐक ॥७१॥ ही मोक्षदपुरी काशी ॥ पुनः काय पडेल
माझ्या दृष्टिसी ॥ दुःखानें क्षणैक धरोनि मौन्यासी ॥ पुनः शिव शिव असें वदे ॥७२॥
पुनः स्त्रियेस बोले वचन ॥ महादुष्ट हे देवगण ॥ सर्वासि सुख दे जो ईशान ॥ त्याकडे मदन
धाडिला ॥७३॥ त्या करवी शिवाच्या तपाते ॥ नाशविता शिव जाळी मदनाते ॥ या
पूर्वीच्या वृत्ताते ॥ विसरलीस काय मे ॥७४॥ कोणी पुण्य करू लागला ॥ म्हणजे
देवांचा प्राण गेला ॥ नाना प्रकारें तयाला ॥ अनेक विघ्नें करिताती ॥७५॥ असो काय
शब्द देवांकडे ॥ माझेंच प्रारब्ध असें कुडें ॥ विश्वेश कोपला म्हणोनि सांकडें ॥ मज हें
प्राप्त झालें पै ॥७६॥ आतां प्रिये जाऊ चला ॥ असावें सादर समयाला ॥ ऐसें बोलोनि
निघाला ॥ स्त्रीसहित अगस्ति ॥७७॥ तव तो उपोषणें करोनि ॥ त्यांत चालता श्रमांनीं ॥
खेदयुक्त होय मुनि ॥ फार धर्म येतसे ॥७८॥ तव पृथ्वी म्हणे स्वमनीं ॥ हा तीन चार
पावले येतां मुनि ॥ इतुक्यांत धर्माच्या जळांनीं ॥ फार भिजला श्रमानें ॥७९॥ जर मी
ऐशीच राहीन ॥ विंध्यापर्यंत अशीच असेन ॥ तर हा मला टाकील नासुन ॥ समुद्रजळ
प्राशी जेवि ॥८०॥ या भयानेच कीं काय ॥ पृथ्वी संकोची आपुला काय ॥ ऐसे वाटे
हे मुनिराय ॥ व्यास वदे पुराणी ॥८१॥ वाटे बैसोनि तपाच्या वाहनीं ॥ क्षणांत विंध्यासमीप
जाय मुनि ॥ जो उंच वाढोनि गगनीं ॥ सूर्याचा मार्ग रोधी ॥८२॥ क्रोध काशित्यागखेद

तप ॥ हीं तीन त्याचे अंगीं अग्निस्वरूप ॥ होती म्हणोनि तो द्विजाधिप ॥ प्रलयानलासम ३५
वाटे ॥८३॥ जो नाशी वातापी इल्वला ॥ प्राशी क्षणांत समुद्राला ॥ ऐशा स्त्रीयुक्त
अगस्तीला ॥ पाहून विंध्य काय करी ॥८४॥ व्याघ्रा पाहून धेनूचें कुळ ॥ कीं सिंहासि
पाहून हस्तीचें मूल ॥ तेवि त्याच्या भयेच केवळ ॥ विंध्य कांपो लागला ॥८५॥ शीघ्र
धरी लहान काया ॥ तें लोकांसि वाटलें मार्कंडेया ॥ कीं याच्या भयें भूमींत शिराया ॥ हा
लहान झाला असे ॥८६॥ मग तो विंध्य भूधर ॥ करोनि मुनिते नमस्कार ॥ हात जोडोनि
म्हणे किंकर ॥ तुझा आहे अगस्ते ॥८७॥ प्रसाद करी मजवर ॥ आज्ञा करी मला
झडकर ॥ होईल ते करीन सत्वर ॥ ते ऐकोनि मुनि वदे ॥८८॥ तूं असशी श्रेष्ठ साधु
ज्ञाता ॥ हें मी जाणतो तत्त्वता ॥ माझ्याही सर्व वृत्तांता ॥ तूं जाणशी विंध्याचळा ॥८९॥
मी जातो दक्षिणेकडे ॥ पुनः येईन इकडे ॥ तव तुझें हें रूप धाकटें ॥ असेंच असावें जाण
पै ॥९०॥ जर पुनः वाढशील ॥ तर त्याचें फळ पावशील ॥ माझी वृत्ति कैशी ती
सकळ ॥ तुला ठावि असेच कीं ॥९१॥ मग तो विंध्य भूधर ॥ त्या वचनाचा करी
स्वीकार ॥ तेव्हां अगस्ति मुनीश्वर ॥ दक्षिण दिशेस निघाला ॥९२॥ अगस्तिलोपामुद्रेचे
पदन्यास ॥ शोभवितो दक्षिण दिशेस ॥ विंध्य उचलोनि मानेस ॥ गेला कीं काय भयें
पाहे ॥९३॥ विंध्याचळें मनी मानिलें ॥ अगस्तीनें नाहीं शापिलें ॥ म्हणोनि पुनः जन्म
झालें ॥ ऐसें आज वाटतसें ॥९४॥ त्या काळीं तो अरुण ॥ सूर्यरथाचें करी प्रेरण ॥ तै
होय सूर्याचें गमन ॥ तेणे जग स्वस्थ झालें ॥९५॥ आज उद्या किंवा परवा ॥ मुनि येईल
या धरोनि भावा ॥ त्याच्या चिंता भयें बरवा ॥ लहानपणेंच राहिला ॥९६॥ अद्यापि मुनि

नये परत ॥ तोही न वाढे पर्वत ॥ जैसा खलांचा मनोरथ ॥ कधीही न वाढे मुने ॥ १७ ॥
 जी बालविधवा सुकुलीन ॥ तिचे स्तन वाढोन ॥ पुरुषहस्ता न लागोन ॥ ठाईच नाश
 पावती ॥ १८ ॥ तैसे दुष्टांचे मनोरथ ॥ उत्पन्न होतात बहुत ॥ परी सिन्धीस न जातां
 मनांत ॥ राहोनि नाश पावती ॥ १९ ॥ जी नदी असे लहान ॥ ती थोड्याच पर्जन्यें
 करून ॥ तीराते पाडी तेवी दुर्जन ॥ स्वल्पवृद्धीनें कुल नाशी ॥ २० ॥ अन्याची शक्ति
 न जाणोन ॥ करी स्वशक्तीचें प्रसरण ॥ तो कोकां करवीं घेतो हांसोन ॥ जेवी हा
 विंध्याचळ ॥ २१ ॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥
 माजीं करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न पंचमोऽध्याय गोड हा ॥ २२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ ॐ श्रीं महालक्ष्म्यै नमः श्रीं ॥

श्रीकरवीरमाहात्म्याच्या पंचविसाव्या अध्यायात १९ ते २८ ओव्यांमधून या महालक्ष्मीमंत्राचे विधान सांगितले आहे.
 याची पुरश्चरण संख्या तेरा हजार इतकी सांगितली आहे.

॥ अध्याय सहावा ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जी दुष्टांच्या घरीं अलक्ष्मी ॥ साधूंच्या
 घरामाजीं लक्ष्मी ॥ ती करवीरस्था महालक्ष्मी ॥ स्वदासातें सदा रक्षो ॥ १ ॥ नारद म्हणे
 अवधारी ॥ स्त्रीयुक्त अगस्ति फिरे गोदातीरीं ॥ परि काशीत्यागदुःखाच्या लहरी ॥ न
 सोडिती तयाते ॥ २ ॥ कांतिसि म्हणे जीं चिन्हें काशींत ॥ तैसीं नसतीं या जगांत ॥ जग
 ब्रह्मदेवानें कृत ॥ काशी निर्गुण ब्रह्मचि ॥ ३ ॥ ऐसें स्त्रियेते वदत ॥ कोठें राहात कोठें
 चालत ॥ कोठे उभा कोठे बैसत ॥ वेड्यासम दिवस घालवी ॥ ४ ॥ नाना प्रकारें बडबडत ॥
 इकडे तिकडे फिरत ॥ चिंतेनें होऊनि व्याप्त ॥ पडे मूर्छित क्षण एक ॥ ५ ॥ अगस्ती म्हणे
 कोठें जाऊं ॥ आतां कोणत्या स्थानीं राहूं ॥ काशीसमान कोठें पाहूं ॥ तपाते योग्य स्थळ
 मी ॥ ६ ॥ हे कृपानिधे विश्वेश्वरा ॥ रक्षी माझ्या शरीरा ॥ तुझ्या वियोगें शंकरा ॥ मजला
 कांहीं न सुचे ॥ ७ ॥ तूं सर्वांच्या हृदयीं वससी ॥ यास्तव माझ्या मानसीं ॥ ऐशा आठवून
 दे तीर्थाशी ॥ जेथें तुझे नित्य दर्शन ॥ ८ ॥ ना तरी तुझ्या वियोगानळे ॥ माझा सदा देह
 जळे ॥ त्याते टाकीनच मी बलें ॥ ऐसें वदत मार्गी पडे ॥ ९ ॥ तेव्हां कृपाळू ईशान ॥
 तयाच्या मानसीं शिरोन ॥ करवीर क्षेत्राचें स्मरण ॥ तयालागीं करवी पै ॥ १० ॥ मग तो
 हर्षे शीघ्र उठोनि ॥ स्त्रीते वदे चाल शीघ्र म्हणोनि ॥ त्याते हर्षित पाहोनि कामिनी ॥ हर्षे
 बोले तेधवा ॥ ११ ॥ मी एक पुसते तुम्हाला ॥ ते सांगा प्राणेशा मजला ॥ कोणतें तरी
 क्षेत्र तुमच्या मनाला ॥ काशीसम आठवलें ॥ १२ ॥ ऐसा निश्चय वाटे मला ॥ हें नव्हे म्हणाल
 तरि तुम्हाला ॥ काशीवियोगें जो ताप झाला ॥ तो जाऊन उठला कसे ॥ १३ ॥ पडलेले

तुम्ही उठला ॥ शीघ्र पुढें चालूं लागला ॥ दुःखें सुकल्या मुखाला ॥ हर्षशोभा कां ॥
 आली ॥ १४ ॥ यास्तव हर्षाचें कारण ॥ एकावें असें आहे माझें मन ॥ तरी तुम्ही कृपा
 करून ॥ हर्षाचें कारण सांगिजे ॥ १५ ॥ ऐसें लोपामुद्रेचें वचन ॥ घटोद्भव मुनि
 एकोन ॥ दक्षिण काशीचें माहात्म्य जाण ॥ लोपामुद्रेसि सांगतसे ॥ १६ ॥ माझ्या
 हर्षकारणाते ॥ सांगतो तें ऐक कांते ॥ विश्वेशाच्या प्रसादें माते ॥ तें करवीर आठवलें ॥ १७ ॥
 जें दक्षिण काशी म्हणोनि ॥ प्रख्यात आहे त्रिभुवनीं ॥ जें जंबुद्विपांत शिरोमणि ॥
 भुक्तिमुक्ती दे मंगलरूप ॥ १८ ॥ जें विष्णुरूप देवीनें ॥ धरिलें दक्षिण हस्तानें ॥ ज्याच्या
 स्मरणरूप जलानें ॥ काशीविरहाग्नि शांत झाला ॥ १९ ॥ काय करूं त्याचें वर्णन ॥
 मजला आवडे विश्वेशदर्शन ॥ काशीवास मनिकर्णिकासनान ॥ हें त्रयही तेथें असे ॥ २० ॥
 जी द्यावया भुक्तिमुक्ती ॥ लक्ष्मी जेथें करी वसति ॥ त्या श्रीते पाहीन सति ॥ यास्तव तें
 काशीहून अधिक ॥ २१ ॥ जें सर्वदेवसर्वतीर्थयुक्त ॥ राहीन त्या करवीरांत ॥ या आशेनें
 होऊन हर्षयुक्त ॥ काशीचें दुःख विसरलों ॥ २२ ॥ करवीरीं राहावें जाऊनि ॥ हें आधिच
 होते माझें मनीं ॥ तें आतां होईल म्हणोनि ॥ हर्ष बहुत वाटला ॥ २३ ॥ प्राण्यावरी केला
 उपकार ॥ तो जैसा फळे सत्वर ॥ तैसा न फळे धर्म इतर ॥ ऐसें मला वाटतें ॥ २४ ॥
 एका क्रियेनें कार्ये दोन ॥ ज्याची घडती तो पुण्यवान ॥ विंध्याचें दमन करवीरदर्शन ॥
 एकक्रियेनें मज घडे ॥ २५ ॥ प्रयाग काशी रुद्रगया ॥ हीं तीन स्थळें ज्या ठाया ॥ पांच
 कोशांत असती त्या ॥ करवीरा जे जावें म्हणती ॥ २६ ॥ त्यांचे सर्व पितर मिळोन ॥
 ध्वजपताका हर्षें उभारून ॥ उत्साह मोठा करून ॥ एकमेकां बोलती ॥ २७ ॥ आज उद्या
 किंवा परवा ॥ रुद्रगयेस आमचा वंशज बरवा ॥ येईल ऐशा धरोनि भावा ॥ आनंदे

टाळ्या वाजविती ॥ २८ ॥ जो जो करवीरा निघाला ॥ पाहोनि त्या स्ववंशजाला ॥ वर्णिती ॥
 आपुल्या भाग्याला ॥ पितर हर्षें परस्परें ॥ २९ ॥ करवीरांतील रुद्रगयेला ॥ जाईल
 आमच्या वंशीं झाला ॥ तेथें देवोनि पिंड दानाला ॥ तारील म्हणोनि धन्य आम्ही ॥ ३० ॥
 करवीरांतील प्रयागाप्रति ॥ जे आमचें वंशज जाती ॥ ते जलदानेचि आम्हां तारिती ॥ मग
 त्यांनीं काय न दिलें ॥ ३१ ॥ एका पितर हो वचन ॥ आमुच्या वंशांतील जन ॥ करवीरास
 जाऊन ॥ तेथील काशीतीर्थी जो ॥ ३२ ॥ हर्षें स्नानाते करील ॥ दानेही बहुत देईल ॥
 तेणें आपुल्या कुळां तारिलें ॥ म्हणोनि आम्ही धन्यचि ॥ ३३ ॥ या जाऊन करवीरास ॥
 तारील आपुल्या कुळास ॥ म्हणोन हा धन्य पुरुष ॥ त्याचे पितर आम्हीही धन्य ॥ ३४ ॥
 कोलापुरा आणि रुद्रगयेस ॥ जो सिद्ध होय जावयास ॥ तेणें केला ऋणत्रयांचा नाश ॥
 म्हणोनि हा धन्य जर्गी ॥ ३५ ॥ जयाते थोर हुडकिती ॥ यवाधिक काशी म्हणती ॥ जे नर
 करवीरा न जाती ॥ ते मूर्खचि जाणावे ॥ ३६ ॥ करवीरीं पिंडदानास ॥ जो करी स्वल्पही
 पुण्यास ॥ त्या पाहून स्ववंशजास ॥ पितर म्हणती तें ऐका ॥ ३७ ॥ जेथें सदा हर्षें
 राहती ॥ दुःखजरादि काहीं नसती ॥ जेथें जाऊन पुनः न फिरती ॥ त्या पवित्र लोका
 आम्ही जाऊं ॥ ३८ ॥ जे सर्व पाप नाशितें ॥ पुत्रें जावोनि त्या करवीराते ॥ तारिलें
 आपुल्या कुळाते ॥ हा पुत्र सर्व सुख पावो ॥ ३९ ॥ ज्या क्षेत्राच्या महिम्याप्रति ॥
 सुरगणदिकही वर्णिती ॥ त्या करवीरा माझी मति ॥ वर्णील कशी प्रिये मे ॥ ४० ॥ जें
 श्रेष्ठ देतें भुक्तिमुक्ती ॥ लक्ष्मी ज्यातें धरीं स्वहस्तीं ॥ अविमुक्त क्षेत्र ऐशी ख्याति ॥ तिनीं
 लोकीं पावें जें ॥ ४१ ॥ चाल प्रिये त्या क्षेत्राला ॥ तेथें सुखें करूं वासाला ॥ पळही
 त्याच्या वियोगाला ॥ शतवर्षासम मानितों मी ॥ ४२ ॥ नारद म्हणे मार्कडेया ॥ ती

पतिवाक्य ऐकोनिया ॥ मग हषनिं पतिराया ॥ करवीर माहात्म्य विचारी ॥ ४३ ॥ ह्मणे
 लक्ष्मीनें करवीर ॥ कां धरिलें स्वकरावर ॥ भुक्तिमुक्तीते देणार ॥ या भूमीवर कसें
 जाहलें ॥ ४४ ॥ चातक लुब्ध जेवी पर्जन्याते ॥ त्यापरी मी ही अगस्ते ॥ करवीर माहात्म्य
 ऐकायाते ॥ लुब्ध आहे मज निरोपा ॥ ४५ ॥ अगस्ति म्हणे एके काळीं ॥ काशी करवीर
 विष्णू तोळी ॥ तें जी थोर ती लघु जाहली ॥ हें जाणिलें नारायणें ॥ ४६ ॥ पूर्वी लक्ष्मी
 आणि त्रिपुरांतक ॥ क्षेत्र माझें अधिक माझें अधिक ॥ ऐसें म्हणती तव वैकुंठनायक ॥
 विश्वेश्वराते बोलिला ॥ ४७ ॥ तूं साक्षात् विश्वनाथ असशी ॥ मी धरिलें लक्ष्मीरूपाशी ॥
 तर तुझ्याही क्षेत्रासी ॥ भूवरी वास योग्य नव्हे ॥ ४८ ॥ तुवां हस्तीं घेऊन शूलास ॥
 लक्ष्मीनें घेवोनि गदेस ॥ त्याच्या अग्नीं क्षेत्रद्वयास ॥ धरावे कल्पावधि पै ॥ ४९ ॥ मग त्या
 विश्वनाथें ॥ शूलाग्नी धरिलें स्वपुराते ॥ लक्ष्मी वामकरीं घेवोनि स्वगदेते ॥ सहाबळें स्वपुर
 उचली ॥ ५० ॥ परंतु नाना तीर्थांनीं तें भरलें ॥ म्हणोनि गदेनें न उचलें ॥ तेव्हां उजव्या
 हातें उचलिलें ॥ महालक्ष्मीनें स्वनगर ॥ ५१ ॥ तेव्हा विष्णू वदे दोघांस ॥ दोनी पुरांच्या
 थोरलघुपणास ॥ म्यां जाणोनच तुम्हांस ॥ पुरें उचलाया लाविलीं ॥ ५२ ॥ शिवा धनुष्याकार
 तुझें क्षेत्र ॥ त्वां शूलाग्रे उचलिलें शीघ्र ॥ यास्तव तूंच जाणसी स्वपुर ॥ लघु कीं थोर कैसें
 तें ॥ ५३ ॥ श्रीनें क्षेत्र गदाग्रे उचलिले ॥ परी तें अणुमात्रही न हालें ॥ तव सव्यहस्ते
 उचलोनि घेतलें ॥ तिनें आपुलें क्षेत्र शिवा ॥ ५४ ॥ थोर लघुपणा क्षेत्रद्वयाचा ॥ प्रत्यक्ष
 तुवांच जाणिला साचा ॥ मग मी काय बोलूं त्याचा ॥ थोर लहानपणा पै ॥ ५५ ॥ शिव
 आला हे पाहून काशी ॥ धरोनि तीर्थाच्या रूपासी ॥ तेथें येवोनि करी वासासी ॥ तैशीच
 मणिकर्णिकाही ॥ ५६ ॥ काशी मणिकर्णिकादि तीर्थे ॥ घेवोनि आला शिव तेथें ॥ हें पाहून

त्रैलोक्यांतील कांते ॥ सर्वही तीर्थे पातलीं ॥ ५८ ॥ द्वारका सेतुबंध गोकुळ ॥ कुरुक्षेत्र
 अरण्य श्रीशैल ॥ तैशीच अन्य तीर्थेही विमळ ॥ करवीरीं येती प्रिये ॥ ५९ ॥ घेऊन
 आपुलाले पुर ॥ तेथें येवोनि राहती सुर ॥ तें वदावयास परिकर ॥ मला शक्ति नसे
 कांते ॥ ६० ॥ तेथील पापनाशन तीर्थी ॥ पापिणी वेश्या पावे सद्गती ॥ दुरितापह तीर्थी
 स्नानें मुक्ति ॥ अजामिळ विप्र पावला ॥ ६१ ॥ सप्तकुलोद्धारतीर्थांचें ॥ सेवन करोनिया
 साचें ॥ भगीरथाच्या सप्तकुळांते ॥ उद्धरण झालें पै ॥ ६२ ॥ रुद्र छेदी ब्रह्माच्या शिरा ॥
 तेणें ब्रह्महत्या लागली रुद्रा ॥ त्या पापें तें रुद्राच्या करा ॥ डसले ब्रह्माचें शिर ॥ ६३ ॥
 रुद्रतीर्थी रुद्र करी स्नान ॥ तेणें होय ब्रह्महत्याहीन ॥ म्हणोन रुद्र करापासून ॥ ब्रह्मशिर
 त्या तीर्थी पडे ॥ ६४ ॥ पूर्वी इन्द्र तेथें येऊन ॥ इन्द्रकुंडीं स्नान करून ॥ वृत्रहत्येच्या
 पापांतून ॥ मुक्त झाला लोपामुद्रे ॥ ६५ ॥ जो चंद्र देवांत सुभग ॥ तो स्वस्त्रियेचा करोनि
 त्याग ॥ गुरुस्त्रीचा करी उपभोग ॥ यास्तव महापापी होय ॥ ६६ ॥ तो चंद्रकुंडीं करोनि
 स्नान ॥ बहु दानेही देऊन ॥ मुक्त झाला पापापासून ॥ राहुपासोनि जेवी सुटे ॥ ६७ ॥
 ऋणत्रययुक्त सुशर्मा ब्राह्मण ॥ ऋणमोचनतीर्थी स्नान करून ॥ तो ऋणत्रयापासून ॥
 मुक्त झाला तो प्रिये ॥ ६८ ॥ बहु पापी द्विज चंद्रसेन ॥ कपिल तीर्थी स्नान करून ॥
 यमाच्या यातनेपासून मुक्त झाला तो प्रिये ॥ ६९ ॥ मातेसी आणि क्षत्रियांसी मारी ॥ ज्याते
 परशुराम बोलती नारी ॥ त्याते पाप झालें भारी ॥ परशुरामतीर्थी स्नान गेलें ॥ ७० ॥
 कोणी शूद्र गलितकुष्ठयुक्त ॥ ब्रह्महत्यादि पापांनीं युक्त ॥ तो अग्नितीर्थी होऊन स्नात ॥
 पापमुक्त झाला तो ॥ ७१ ॥ श्रीपंचालतीर्थावर ॥ प्रिये आहे जो पांचालेश्वर ॥ त्याच्या
 सेवनें पांडववीर ॥ गोत्रहत्येतून सुटले ॥ ७२ ॥ प्रल्हादतीर्थी स्नान करूनी ॥ प्रल्हाद

॥ दैत्यांचा धणी ॥ पितृद्वेषाच्या पापांतुनि ॥ झाला मुक्त सत्वर ॥७३॥ दूर्वासतीथति
 सेउनि ॥ मिथ्यापवाद पापांतुनि ॥ मुक्त झाला दुर्वास मुनि ॥ क्षणमात्रे परियसा ॥७४॥
 जो दक्षशापेंकरून ॥ कोठेंही न राहे एकक्षण ॥ तो नारद करोनि स्नान ॥
 जयंतीगोमतीसंगमी ॥७५॥ त्या शापापासाव सुटोन ॥ तेथें जो आहे श्रीकृष्ण ॥ त्याच्या
 दर्शना लुब्ध होउन ॥ तेथेंच स्थिर राहिलासे ॥७६॥ अन्य स्थानीं जे शाप होती ॥ ते
 करवीरीं क्षयास जाती ॥ यास्तव त्यातें जे सेविती ॥ ते धन्य या लोकीं प्रिये ॥७७॥ ऐक
 या क्षेत्राचें परिमाण ॥ हें कृतयुगीं अठ्ठेचाळीस योजन ॥ त्रेतायुगीं वीस योजनें जाण ॥
 द्वादश योजनें द्वापारीं ॥७८॥ कलीमाजीं सहा योजन ॥ लांबरुंद असे शोभन ॥ यांतील
 कीटादि पवित्र होऊन ॥ एथें स्वर्गही फळ पावती ॥७९॥ त्यांतही देवीच्या समीप
 स्थित ॥ पांच कोस पवित्र अत्यंत ॥ त्यांत राहणार मुक्त होतात ॥ तत्काळ
 संसारापासुनि ॥८०॥ त्यांत तैसाच एक कोस ॥ असे अति पवित्र सुरस ॥ त्यामाजीं
 करावया वास ॥ ब्रह्मादि देव इच्छिती ॥८१॥ श्रीच्या गृहाजवळ ॥ जें जें असें भूमितळ
 ॥ तें तें कामधेनूच केवळ ॥ सर्व इच्छिता देतसे ॥८२॥ श्रीच्या मुक्तमंडपीं जें जें केलें
 ॥ जें होमिलें जें दिलें ॥ तें तें अनंत होतें अबले ॥ यास्तव ऐसें क्षेत्र नसे ॥८३॥
 त्रिकाळीं ब्रह्मादिदेवगण ॥ उदय उदय ऐसें वदोन ॥ जय जय श्री असें म्हणोन ॥ श्रीचें
 नीरांजन नित्य घेती ॥८४॥ नव कोटि सखीयुक्त कात्यायनी ॥ सुवर्णपात्रीं दीप लावूनी ॥
 उदय उदय म्हणोनी ॥ ओंवाळिती लक्ष्मीतें ॥८५॥ तें चौसष्ट योगिनी ॥ चवऱ्या विंजणें
 हाती घेऊनी ॥ उदय उदय ऐसें वदोनी ॥ त्रिकाळीं श्रीते सेविती ॥८६॥ तेव्हां दंडपाणी
 भैरवगण ॥ भेरी वाद्य वाजवून ॥ छत्रें चामरेंही घेउन ॥ नीरांजनकाळीं सेविती ॥८७॥

॥ तें ब्रह्मादिदेव आनंदती ॥ त्या आनंदा जे पाहती ॥ ते मनुष्य धन्य गे सति ॥ हे त्रिवाचा सत्य
 सत्य ॥८८॥ जे गुरुदारागमन करिती ॥ आणि जे मद्य सेविती ॥ जे चोर जे मित्रघाती ॥
 जे करिती ब्रह्महत्या ॥८९॥ जे स्त्रियाते मारिती ॥ जे राजवधही करिती ॥ गोहत्यादि कर्म
 आचरिती ॥ पितृवध करिती पामर जे ॥९०॥ अन्य पापेंही बहुत करिती ॥ ते जर
 करवीरीं राहती ॥ तरी पूर्वोक्त सारेही सुटती ॥ सर्व पापांपासून ॥९१॥ बहु घृत वातीही
 घालून ॥ जो श्रीस करी नीरांजन ॥ तो कोटिकल्पें जाण ॥ स्वर्गीं राहे लोपामुद्रे ॥९२॥
 जे नैवेद्यकाळीं लक्ष्मीप्रति ॥ पाहतात गे मूढमती ॥ ते सर्वापराधी होती ॥ यमदूत ताडिती
 तयाते ॥९३॥ नीरांजन वोवाळित्या वेळीं ॥ जें श्रीते पाहाती त्रिकाळीं ॥ त्या करवीरस्थांच्या
 भाळीं ॥ वैकुंठवास नेमिलासे ॥९४॥ त्रिकाळ श्रींचे आर्तिक्यदर्शन ॥ सर्वास भक्तीनें
 भिक्षादान ॥ करवीरस्थांस ही कर्म दोन ॥ सकळ कर्मांत मुख्य पै ॥९५॥ करवीरांत
 राहुन ॥ जो करी पापाचरण ॥ त्याच्या पापाचें नाशन ॥ या दोन कर्म होतसें ॥९६॥
 यास्तव हीं कर्म दोनी ॥ नित्य करावीं नेमें करोनी ॥ न केल्याचें फळ कामिनी ॥ सांगतो
 ते ऐक गे ॥९७॥ जें सांगितले धर्म दोन ॥ हे न करिती जे मंद जन ॥ तयाते घेईल
 कोठोन ॥ क्षेत्रवासफल जाण ॥९८॥ जेथें चार वेदमूर्ती धरोन ॥ नाना मंत्रांत म्हणोन ॥
 श्रीते मंत्रपुष्पांजलिदान ॥ नित्य करिती त्रिकाळीं ॥९९॥ मंत्रपुष्पांजलिचे मंत्र वदोन ॥ जे
 श्रीते करिती पुष्पांजलिदान ॥ ते वेद पारायणाचें फळ पावून ॥ तीन कुळां पवित्र
 करिती ॥१००॥ देवीच्या मुक्तिमंडपांत ॥ जीं कर्म करावी सतत ॥ तींही सांगतो
 सांग्रत ॥ ऐक गे लोपामुद्रे ॥१०१॥ करवीर माहात्म्याचें ॥ किंवा अन्य पुराणांचे ॥ ऐकणें
 किंवा कथन साचें ॥ करिती ते मुक्तीस जाती ॥१०२॥ जे आपण कीर्तन करिती ॥ किंवा

४४
 ॥ जे आपण नाचती ॥ ते सर्व काम पावती ॥ आणि अंतीं मुक्त होती ॥३॥ किंवा वेडे
 वाकुडे आपण ॥ नाचतात गे जेथें जन ॥ ते सुटती सर्व पापांतून ॥ यांत संशय नसे
 पै ॥४॥ मोल अन्याशी देऊन ॥ जो करवी नृत्य वाद्य गायन ॥ तो इन्द्राच्या गृही
 जाऊन ॥ कल्पपर्यंत राहतो ॥५॥ हें कृत्य मुक्तिमंडपांत ॥ जे करिती किंवा करवितात ॥
 ते पापमुक्त होतात ॥ आणि सर्व फळें पावती ॥६॥ ऐसें आहे कीं प्रौढे ॥ जे देवब्राह्मणापुढें ॥
 गायनादि करविती गाढे ॥ ते स्वर्गसुखा भोगिती ॥७॥ या लक्ष्मीच्या क्षेत्रीं सती ॥
 मृत्युपासोनि नसे भीति ॥ ज्यास्तव तेथें वाट पाहाती ॥ मृत्यूची अतिथिसारखी ॥८॥
 सकामाते दे कामाते ॥ निष्कामातेही मोक्षाते ॥ या करवीरासम क्षेत्राते ॥ म्यां दुसरें पाहिलें
 नाहीं ॥९॥ पराशरही महा मुनी ॥ करवीरमहिमा ऐकोनी ॥ सकाम तेथें तप करोनी ॥
 सर्व कामाते पावला ॥१०॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥
 माजीं करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न षष्ठोऽध्याय गोड हा ॥११॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे षष्ठोऽध्याय ॥६॥

॥ इति षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

४५
 ॥ अध्याय सातवा ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री महालक्ष्म्यै नमः ॥ जी नाशी भक्तांची अघाली ॥ जी क्षीरसमुद्रांतून
 निघाली ॥ जी विष्णुकंठीं माळ घाली ॥ त्या लक्ष्मीते नमितो मी ॥१॥ नारद म्हणे
 मुनिसत्तमा ॥ मार्गी जातां अगस्तिरामा ॥ ऐकोनि क्षेत्राचा महिमा ॥ पुनः अगस्तीतें
 पुसे ॥२॥ कोणत्या इच्छेनें पराशर ॥ येवोनि काय करी आचार ॥ तें सांगा असें ऐकोनि
 मधुर ॥ हवें अगस्ती वदतसे ॥३॥ जिच्या योगें न बाधे मार्गश्रम ॥ ती ही करवीरकथा
 परम ॥ मार्गी निघाली म्हणोनि धन्योत्तम ॥ झालों कीं मी या लोकीं ॥४॥ जैसी
 करवीरामध्ये स्थिती ॥ पापें भववासनाही नाशित ॥ तेवी करवीरकथा हरिती ॥
 पापभववासनाही ॥५॥ जेवी करवीरकथाप्रश्न ॥ माझें मनाते करी प्रसन्न ॥ तेवी तुझ्या
 अधरामृताचें पान ॥ प्रसन्नता न करी ॥६॥ जें करितां करवीरकथन ॥ मज नसे श्रम निद्रा
 क्षुधा तान ॥ करी विरहशोक भयनाशन ॥ तें सांगतो ऐक गे ॥७॥ पराशरें येऊनी
 करवीरीं ॥ काय केलें असें तुवा सुंदरी ॥ मज विचारिलें तें नारी ॥ सांगतो तें श्रवण
 करी ॥८॥ विष्णूनें तोलिलें काशी कोल्हापूर ॥ तें थोर झालें करवीर ॥ ऐसें ऐके
 पराशर ॥ नैमिषारण्यामध्ये पै ॥९॥ जें करी सर्वांच्या बुद्धीचें नाशन ॥ तें कलियुग आलें
 हें पाहुन ॥ वसिष्ठनातु शक्तिनंदन ॥ सर्वहितार्थ ऐसें चिंती ॥१०॥ सहस्रशाखायुक्त
 असे वेद ॥ कलींत होईल जनाचा वृंद ॥ अल्पसत्वायुष्यपुण्यमतिमंद ॥ वेदार्थ कैसा
 जाणेल ॥११॥ नाना इतिहास पुराणें स्मृती ॥ कराया असे कोणाची मति ॥ सर्व कराया
 कमलापति ॥ विष्णूच समर्थ असे ॥१२॥ यास्तव सर्वकर्त्या हरीस ॥ मागेन हें सर्वकर्त्या

पुत्रास ॥ तोच भक्तप्रिय माझ्या कामास ॥ हरी पुरवील निश्चयें ॥ १३ ॥ तेपंच वश होय ॥
 नारायण ॥ तप कराया योग्य स्थान ॥ आहे करवीर पट्टण ॥ तैसें दुसरें नसेची ॥ १४ ॥
 ऐसें तो मुनि मानुनी ॥ सर्वें स्वस्तीतें घेऊनि ॥ नैमिषारण्यापासुनि ॥ करवीरपुरा पातला ॥ १५ ॥
 जेथें पवित्र वनांचे प्रकार ॥ उत्तम तीर्थे सर्व सुर ॥ रत्नस्फटिकादिकांची फार ॥ देवालयें
 असती गे ॥ १६ ॥ जे चित्रविचित्रपुरद्वारांनीं ॥ पोवळ्याच्याही सोपानांनी ॥ पांचेच्या
 भूमिस्थळांनीं ॥ बहु शोभे प्रिये जे ॥ १७ ॥ जयाच्या चारी दिशेप्रति ॥ दोन दोन नद्या
 असती ॥ त्या अष्ट नद्यांची नावे सती ॥ क्रमानें तुला सांगतो ॥ १८ ॥ करवीराच्या
 उत्तरेकडे ॥ कृष्णा वारणेचे ओघ गाढे ॥ कृष्णा आणि गाणिकी प्रौढे ॥ आहेत ज्याच्या
 पूर्वेस ॥ १९ ॥ वेदा यक्षा या नद्या दोन ॥ दक्षिणेस असती पै जाण ॥ शिवा मयूरी नद्यांचे
 स्थान ॥ पश्चिमेकडे जयाच्या ॥ २० ॥ ज्याच्या चार महाद्वारीं ॥ चार लिंगें असती बरी ॥
 त्यामध्ये पूर्वद्वारीं गिरीवरि ॥ रामेश्वर लिंग राहे ॥ २१ ॥ दक्षिणद्वारीं चक्रेश्वर ॥ पश्चिमद्वारीं
 कलहेश शंकर ॥ श्रीगुप्तमल्लिकार्जुन हर ॥ उत्तरद्वारीं वसतसे ॥ २२ ॥ ज्याच्या मध्यम
 चार द्वारीं ॥ राहतात जे देव सुंदरि ॥ ते सांगतो तुला अवधारि ॥ क्रमें पूर्वेपासून ॥ २३ ॥
 १ उज्ज्वलांबा सुंदर ॥ दक्षिणेस कात्यायनी रुचिर ॥ पश्चिमेस सिद्ध बटुकेश्वर ॥ उत्तरेस
 केदार वसे ॥ २४ ॥ जयाच्या अष्ट दिशेस ॥ अष्ट लिंगें असती सुरस ॥ वदतो त्यांच्या
 क्रमें नांवास ॥ ऐक लोपामुद्रे गे ॥ २५ ॥ कृष्णांतीरीं अमरेश पूर्वेस ॥ कोपेश २ आग्नेय
 दिशेस ॥ वीरभद्र आहे दक्षिण दिशेस ॥ सिद्धसांख्येश ३ नैऋत्येकडे ॥ २६ ॥ भोगेश

१. उज्ज्वलांबा = उजळाई देवी. २. खिद्रापूरला कृष्णा नदीच्या तीरावर कोपेश्वर म्हणून एक दैवत प्रसिद्ध आहे. या कोपेश्वराचे मंदिर हे महाराष्ट्रातील शिल्पकलेचे एक अत्यंत उत्कृष्ट नमुना म्हणून प्रसिद्ध आहे. ३. सांख्येश म्हणजे सांख्येश्वर. या देवतेचे निवासस्थान संकेत म्हणून हल्ली प्रसिद्ध असलेले वेळगाव जिल्ह्यातील गाव होय.

आहे पश्चिमेस ॥ वटेश असे वायव्येस ॥ रामेश्वर आहे उत्तरेस ॥ कृष्णमध्ये बेटावरी ॥
 पै ॥ २७ ॥ जेथें ईशान्य दिशेकडे ॥ कृष्णेशीं वारुणा नदी जडे ॥ तेथें राहे कांते प्रौढे ॥
 संगमेश्वर १ लिंग तें ॥ २८ ॥ ज्याच्या पूर्वेस दक्षिणेस ॥ तैसेंच पश्चिमेस उत्तरेस ॥ असती
 चार जलाशायी त्यांस ॥ क्रमें सांगतो ऐक गे ॥ २९ ॥ पूर्वाब्धि जयाते म्हणती ॥ त्या
 औदुंबर नाम तीर्थी ॥ पूर्वेकडे आहे सति ॥ एक जलशायी पै ॥ २० ॥ दक्षिणाब्धि जया
 म्हणतात ॥ ऐसें जें न्यग्रोधतीर्थ ॥ दक्षिणेकडे असे त्यांत ॥ जलशायी दुजा वसे ॥ ३१ ॥
 पश्चिमेस पश्चिमाब्धि नामक ॥ पलाशतीर्थ असे ऐक ॥ तयामाजीं देवनायक ॥ जलशायी
 तिसरा असे ॥ ३२ ॥ उत्तरेकडे सुंदर ॥ जें उत्तराब्धि नामक थोर ॥ अश्वत्थ नामक
 सरोवर ॥ त्यांत चवथा जलशायी वसे ॥ ३३ ॥ ऐसे हे जलशायी चारी ॥ हें क्षेत्र रक्षावें
 म्हणोन नारि ॥ सुदर्शन घेऊन करीं ॥ शेषावर पहुडले असती ॥ ३४ ॥ ऐसें जें पूर्वोक्त
 देवांनीं ॥ रक्षित आहे गे कामिनी ॥ भुक्तिमुक्ती द्यावी म्हणोनी ॥ श्री ज्यातें दक्षिण करीं
 धरी ॥ ३५ ॥ अगस्ति म्हणे पराशर ॥ पाहून ऐसें करवीर ॥ वर्णीं आपुलें भाग्य फार ॥
 तें ऐक लोपामुद्रे ॥ ३६ ॥ पराशर म्हणे स्वमनीं ॥ ब्रह्मादि देव सकळ मुनी ॥ हुडकिती
 जया लागुनी ॥ तें म्यां प्रत्यक्ष पाहिलें ॥ ३७ ॥ म्हणोन म्यां पूर्व जन्मांत ॥ किंवा याच
 भवांत ॥ काय केलें आहे सुकृत ॥ तें न कळें मजलागी ॥ ३८ ॥ जेथें वालुकारूपें
 मुनी ॥ वृक्षरूपें देवांच्या श्रेणी ॥ पाषाण तेचि चक्रपाणि ॥ जल तेचि सदाशिव ॥ ३९ ॥
 यास्तव ऐसें क्षेत्र ॥ नसें या पृथ्वीवर ॥ म्यां क्षेत्रें पाहिलीं फार ॥ परी तीं ऐशीं
 नोव्हेत ॥ ४० ॥ जें क्षेत्र देतें भुक्तीस ॥ तें देत नसें मुक्तीस ॥ जें मुक्ती देतें जनांस ॥

४. संगमेश्वराचे लिंग कृष्णा आणि वारुणा यांच्या संगमावर हरिपूरला आहे.

॥ तें भुक्तीस देत नसे ॥४१॥ देतें भुक्ति मुक्ती दोनी ॥ ऐसें क्षेत्र वा जनीं ॥ दुसरें या करवीराहुनी ॥ नसेंच सत्य सत्य पै ॥४२॥ धन्य माझे नेत्रचरण ॥ जन्म आणि सदाचरण ॥ काय करूं नेत्रादिकांचें वर्णन ॥ ज्याच्या बळें हें क्षेत्र देखिलें ॥४३॥ ऐसें बोलत पराशर मुनीस ॥ गेला प्रयाग तीर्थास ॥ जें वसे करवीरच्या वायव्येस ॥ जेथें वालखिल्य असती ॥४४॥ जेथें पापनाशास्तव प्रबळ ॥ तीन नद्या मिळाल्या निर्मळ ॥ त्यांतील कुंभी नदी केवळ ॥ ब्रह्मदेव रूपिणी ॥४५॥ भद्रानदी जाण कामिनी ॥ आहे साक्षाद्विष्णुरूपिणी ॥ जी नदी शिवा म्हणोनि ॥ ती शिवरूपचि असे ॥४६॥ त्या संगमीं गे सति ॥ वसे देवयुक्त प्रजापति ॥ ब्रह्मयज्ञकाळीं म्हणे श्रुति ॥ त्या संगमीं जे नर ॥४७॥ प्रिये स्नानदानें करिती ॥ वेद म्हणती तेथें राहती ॥ अद्यापि ते कधी ऐकति ॥ ब्रह्मदेवकृत वेदपठण ॥४८॥ अगस्ति म्हणे कांते ॥ पराशर जावोनि प्रयागाते ॥ आधीं पूजोनि मार्गद्वाराते ॥ पुढें काय करी ऐक ॥४९॥ मग तेथें स्नान करी ॥ श्राद्ध तर्पणादि कर्में सारी ॥ गोभूतिलसुवर्णही भारि ॥ ब्राह्मणांसि देतसे ॥५०॥ धेवोनि माधवाचें दर्शन ॥ कपाटस्वामीते वंदोन ॥ अन्य देवतांही वंदोन ॥ सत्यवतीसह वटासि येई ॥५१॥ कुंकुमगंधादि उपचारीं ॥ पूजोनि वट आणि सावित्री ॥ वटाते वेष्टोनि नवसूत्रीं ॥ सुपवारें देवोनि नमी ॥५२॥ तेथील विधि संपवूनि ॥ मग तो पराशर मुनि ॥ अतिहर्षयुक्त होउनी ॥ करवीराप्रति गेला ॥५३॥ तेथील काशीतीर्थी तूर्ण ॥ करी मलापकर्षस्नान ॥ भवानीविश्वेश्वर नमोन ॥ विनायक दंडपाणीते नमी ॥५४॥ मग कामाक्षी वाराहीते ॥ तैसेंच विधिविष्णुशिवाते ॥ अविमुक्तेश कुंडलेशाते ॥ नंदीशातेही नमस्कारी ॥५५॥ करोनि मणिकर्णिकेंत स्नानाते ॥ मणिकर्णिकेश कुक्कुटेशाते ॥ दत्तपादुका इतरही सुरांते ॥ नमस्कारी पराशर ॥५६॥ मग मुक्तिमंडपीं

गेला ॥ पूजी विनायका रुद्राला ॥ जे वर देती वांछिताला ॥ त्या काळवेताळाला नमितसे ॥५७॥ मग गेला गर्भागारीं ॥ महालक्ष्मीतें नमस्कारी ॥ गंधादि षोडशोपचारीं ॥ पूजी पराशर तेधवा ॥५८॥ श्रीते पुष्पांजली अर्पून ॥ नमो देव्यै इत्यादि मंत्रें स्तवून ॥ मग दंडवत करोनि नमन ॥ उभा राहे पराशर ॥५९॥ पराशरास लक्ष्मीभाषण ॥ गयेचें माहात्म्य आणि विधीचें कथन ॥ अगस्ती सांगेल प्रियेलागुन ॥ पुढील अध्यायामाजी पै ॥६०॥ पद्मपुराण हेचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ माजीं करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न सप्तमोऽध्याय गोड हा ॥६१॥ जगदंब ॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे सप्तमोऽध्यायः ॥७॥

॥ इति सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ मातुलिंगं गदां खेटं पानपात्रं च बिभ्रती । नागं लिंगं च योनिं च बिभ्रती मस्तके सदा ॥
स्वर्णाभा दिव्यवर्णा च सर्ववर्णयुता सती । सर्वसिद्धा महालक्ष्मीः सर्वचित्तमनोहरा ॥

जी चार हातांत मातुलिंग (लुंग); म्हणजेच म्हालुंग, गदा, ढाल व पानपात्र धारण करते व जिने मस्तकावर नाग, लिंग व योनी धारण केलेले आहेत अशी ती महालक्ष्मी तप्त सुवर्ण कांतीची असून, दिव्यकांतीची आहे व ती सात्त्विका सर्व चराचरांची जननी आहे. सर्व सिद्धांची ध्यानयोग्य विषय असलेली, सर्व सिद्धी जिच्या दासी आहेत व जी स्वतः सिद्धींना जन्माला घालते व सिद्धींच्या रूपात प्रगटते अशी ती महालक्ष्मी सर्वांच्या चित्ताला मनोहर अशी आहे.

॥ अध्याय आठवा ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जी सर्व देवीमाजीं परमा ॥ जी करी दैत्यांचा
विरामा ॥ जिचें नाव असे रमा ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितों मी ॥१॥ अगस्त म्हणे
कामिनी ॥ पराशर हात जोडुनी ॥ वाक्कायमनानीं श्रीते नमोनि ॥ तिचें स्तवन आरंभी ॥२॥
जी देवी मुक्ति देते ज्ञात्यांस ॥ भुक्ती देते यज्ञकर्त्यांस ॥ करी जगाचे उद्भव स्थिति
नाश ॥ परम पवित्रा तिला नमितों ॥३॥ हे देवी तुझ्या प्रभावा ॥ जाणाया शक्ती नसे
देवा ॥ तूं सकामांच्या मनोभावा ॥ पूर्ण करी प्रसन्न हो ॥४॥ सर्वांस द्यावया भुक्ती ॥
करविरीं असे तुझी वसति ॥ परी मी मागतों त्याप्रति ॥ पूर्ण करी जगदंबे ॥५॥ तूं
शत्रूसही करिसी मुक्त ॥ मग जो स्वकथाश्रवणें तृप्त ॥ स्वपदपंकजासक्त भक्त ॥ त्या
मुक्त न करिसी काय ॥६॥ पाहोनि तुझ्या पदांबुजाते ॥ मी कृतकृत्य झालों माते ॥
संसारभयापासोनि माते ॥ रक्षी सर्व सुख देई ॥७॥ आज माझा झाला सुदिन ॥ सफल
झालें माझें जनन ॥ तुझ्या दर्शनें करून ॥ माझे मनोरथ सिद्ध झाले ॥८॥ जो पुरवी सर्व
कामास ॥ तो तुझ्या क्षेत्रीं देई वास ॥ याहून अन्य वरदानास ॥ न मागे मी जाण
देवी ॥९॥ ऐशा स्तवनें संतुष्ट ईश्वरी ॥ पराशरातें वदे नारी ॥ त्वां सर्वद पाहिली पुरी ॥
म्हणोनि कृतकृत्य तूं ॥१०॥ जे द्वेषिती देवद्विजधर्मवेदा ॥ आणि करिती परनिंदा ॥
क्षेत्रवासिया निंदिती कृतघ्न सदा ॥ त्यांसि येथें राहूं न दे मी ॥११॥ तूं सत्यवादी शांत ॥
जितेंद्रिय भक्तियुक्त ॥ म्हणोनि येथें राहा स्वस्थ ॥ जेथें चित्त रमेल तुझें ॥१२॥ तुझा
वास असो सतत ॥ पूर्ण होवोत मनोरथ ॥ आणि येथें पांच कोसांत ॥ जेथें जेथें

राहासील ॥१३॥ तेथें तुझ्या नामें ख्यात ॥ होईल पराशरनाम तीर्थ ॥ तूं तप करोनि
वांछित ॥ सर्व आपुलें पाव जा ॥१४॥ ऐसा वर पावोनि पराशर ॥ लक्ष्मीस करोनि
नमस्कार ॥ मुक्तिमंडपीं येवोनि सत्वर ॥ धर्मकथा श्रवण करी ॥१५॥ श्रीचें नीरांजन
पाहून ॥ क्षेत्राच्या पश्चिमेस जाऊन ॥ दोन कोसावर पर्णशाला करून ॥ सप्त दिवस
राहिला ॥१६॥ तेथें होय जें तीर्थवर ॥ तें नाम पावें पराशर ॥ देवीवरें आणखी थोर ॥
पराशर लिंगही झालें ॥१७॥ मग कोटितीर्थादि तीर्थांत ॥ मुनि होऊनि सुस्नात ॥ जीं
उत्तर दक्षिण नामें विख्यात ॥ तीं दोन मानसें करी ॥१८॥ अंतर्गृही बहिर्गृही करून ॥
मग काशीविधि संपादून ॥ जाय गया क्षेत्रालागुन ॥ तो पराशर ऋषी पै ॥१९॥ क्षेत्राच्या
ईशान्येस अर्धकोसीं ॥ जो देते सर्वतीर्थफळासी ॥ त्या गयेते जावया पुत्रासी ॥ इच्छिती
नरकभीत पितर ॥२०॥ पुत्र गेला पाहून गयेस ॥ पितर पावती आनंदास ॥ म्हणती
पायानें तरी आम्हांस ॥ येथें हा जल देईल ॥२१॥ येथें अन्न देती ज्याचे सुत ॥ तेचि
म्हणावे पुत्रवंत ॥ जो पक्षत्रय राहे गयेत ॥ तो सात कुळें पवित्र करी ॥२२॥ महाकल्पकृत
पापाते ॥ गयेवें गमन नाशितें ॥ येथें पिंड द्यावा पितरांते ॥ आपुलाही द्यावा तिळरहित ॥२३॥
पुत्र किंवा इतर जन ॥ ज्याच्या नांवें पिंडदान ॥ करील तो पितर जाण ॥ शाश्वत ब्रह्म
पावतो ॥२४॥ गयाश्राद्ध ब्रह्मज्ञान ॥ गाईच्या गोठ्यांत मरण ॥ कुरुक्षेत्रीं वासस्थान ॥
हे चार मुक्तीस हेतु ॥२५॥ जो पुरुष जाऊन गयेस ॥ तोषवी ब्रह्मकृत विप्रास ॥ पूर्वोक्त
ब्रह्मज्ञानादि त्रय त्यास ॥ कशास्तव पाहिजे ॥२६॥ ते विप्र तुष्ट झाल्यावर ॥ तुष्ट होती
पितृयुक्त सुर ॥ रुपद्रपदाते दंड लावो यतिवर ॥ पिंडदान न करो ॥२७॥ यति रुपद्रपदीं
दंड ठेवूनि ॥ आपुले पितर उद्धरोनि ॥ आपणही जाय मुक्त होउनि ॥ पिंडदान नलगे

तया ॥२८॥ रुद्रपदाच्या चारी दिशेस ॥ रुद्रगया अडीच अडीच कोस ॥ एकूण असे पंचक्रोस ॥ रुद्रगयेचें प्रमाण ॥२९॥ त्यांत एक कोस गयाशिर ॥ तेथें असे सर्व तीर्थांचा निकर ॥ जो त्या गयेत श्राद्ध करी नर ॥ पितृऋणमुक्त होय ॥३०॥ जो श्राद्ध करी गयाशिरीं ॥ तो आपुलीं शतकुळें उद्धारी ॥ पूर्वजा स्वर्गास पायऱ्या करी ॥ जो गृहांतून गयेसि निघे ॥३१॥ जो निघे गयेस जावयास ॥ पदोपदीं पावे अश्वमेध फळास ॥ या विषयीं संशयास ॥ धरूं नको कांते तूं ॥३२॥ खिरीचा किंवा फळाचा ॥ भाताचा किंवा तंडुलाचा ॥ यवपिष्टाचा मूलाचा ॥ पिंड द्यावा गयेत ॥३३॥ गयेमध्ये पिंडदानें ॥ जें फळ पाविजे नरानें ॥ त्या फळाचें सांगणें ॥ कोटिवर्षेही न सरें ॥३४॥ मुंडन आणि उपोषण ॥ सर्व क्षेत्रीं करावें हा विधि जाण ॥ परंतु या दोनीचेंही वर्जन ॥ जेथें तीं क्षेत्रें ऐक ॥३५॥ विरज आणि कुरुक्षेत्र ॥ विशालतीर्थ गयाक्षेत्र ॥ मुंडन उपोषणास मात्र ॥ वर्ज चारीं क्षेत्रें प्रिये ॥३६॥ प्रवेशसमई गयेत ॥ स्नान करावें फल्गूंत ॥ तेथें देवादि करोनि तृप्त ॥ श्राद्ध करावें स्वसूत्रें ॥३७॥ परदिनीं शुद्ध होऊन ॥ प्रेतपर्वता जावो जन ॥ आदी रुद्रकुंडीं नाहुन ॥ देवादि तर्पण करावें ॥३८॥ मग प्रेतपर्वतीं जाऊन ॥ तेथें सपिंड श्राद्ध करून ॥ तिळमिश्र सातू टाकून ॥ जें बोलावें तें ऐक ॥३९॥ राहिले असती जे कोणी ॥ पितर माझे प्रेतरूपांनीं ॥ ते दिलेल्या तिळसातूंनीं ॥ तृप्त होवोत आज पै ॥४०॥ आब्रह्मस्तम्भपर्यंत ॥ जें जें असे वस्तुजात ॥ तें तें होवो आज तृप्त ॥ या माझ्या जलदानें ॥४१॥ कांते ऐसें केल्यावर ॥ प्रेतत्वापासोनि पितर ॥ त्याचे मुक्त होती सत्वर ॥ हें अन्यथा नसेंच ॥४२॥ त्या माहात्म्यें पुढेहि वंशीं ॥ कोणी न पावे प्रेतत्वासी ॥ मग नमोनि प्रेतेशासी ॥ जें म्हणावें तें ऐक ॥४३॥ प्रमाण असो देवावळी ॥ साक्षी असो

लोकपाळ मंडळी ॥ जी पितृनिष्कृती केली ॥ ईजविषयीं आजि पै ॥४४॥ मग जे उत्तम सर्व तीर्थांत ॥ त्या फल्गुतीर्थीं नर न्हावोत ॥ तेणें ते परंधामा पावतात ॥ त्यांचे पितरही पावती ॥४५॥ जीं जीं तीर्थें असती त्रिभुवनांत ॥ तीं तीं सर्व देवासहित ॥ फल्गुतीर्थीं येती स्नानार्थ ॥ निश्चयेसी लोपामुद्रे ॥४६॥ गंगा गदाधराचें चरणनीर ॥ फल्गू तर साक्षात् गदाधर ॥ जलरूपें वाहे भूमीवर ॥ म्हणोनि गंगाधिक फल्गु ॥४७॥ ब्रह्मा प्रार्थी विष्णूसी ॥ तो धरी फल्गुरूपासी ॥ दक्षिणाग्नींत करी होमासी ॥ त्याचा द्रव फल्गुतीर्थ निघे ॥४८॥ दहा लक्ष अश्वमेधानीं ॥ जें फळ नर पावे जनीं ॥ तें प्राप्त होय फल्गुस्नानीं ॥ नरास हे प्रियोत्तमे ॥४९॥ पूर्व दिनीं फल्गूंत स्नात ॥ गदाधराचें दर्शन घेत ॥ तो सर्व पूर्वजासहित ॥ आपण वैकुंठा जाय ॥५०॥ जे नर गदाधराप्रति ॥ पंचामृते न नाहविति ॥ पुष्पें वस्त्रालंकार न देती ॥ तेणें केलेलें श्राद्ध व्यर्थ ॥५१॥ जेथें धर्म करी यज्ञ ॥ त्या म्हणती धर्मवन ॥ दुसरे दिवशी तेथें जाऊन ॥ धर्मधर्मेण पिप्पल नमावें ॥५२॥ तिसरें दिवसीं ब्रह्मसरीं ॥ जावोनिया स्नान करी ॥ आणि ब्रह्मसरः श्राद्ध करी ॥ तो पितरां ब्रह्मलोका पाववी ॥५३॥ तेथें ब्रह्मा लावी आम्रवृक्षास ॥ जळें शिंपिती जे तयास ॥ मोक्ष होतो तत्पितरांस ॥ मग यमाप्रीत्यर्थ बलि द्यावा ॥५४॥ त्या त्या मंत्रें भिन्न भिन्न ॥ करावें श्वानास बळिदान ॥ मग काकबळी देऊन ॥ नंतर स्नान करावें ॥५५॥ चवथे दिनीं फल्गूंत न्हाऊन ॥ जे गयाशिरीं रुद्रादि चरण ॥ तेथें करावें पिंडदान ॥ त्याचा क्रम ऐक गे ॥५६॥ पितर तृप्त व्हावे म्हणोन ॥ रुद्रादि पदरूप होऊन ॥ जो राहे सदा भगवान ॥ व्यक्ताव्यक्तरूप जो ॥५७॥ जया ब्रह्मादिकीं भजावें ॥ त्या गदाधरा पूजावें ॥ मग रुद्रादिपदा जावें ॥ त्यांचें फळ ऐक गे ॥५८॥ घेतां रुद्रादिपदाचें दर्शन ॥ होतें पापांचें

नाशन ॥ करितां त्यांचें पूजन स्पर्शनि ॥ पितृदत्त अक्षय्य होय ॥५९॥ सपिंड श्राद्ध
 तथावर ॥ जो भक्तीनें करी नर ॥ तो आपणासह कुळसहस्र ॥ शाश्वत ब्रह्मा पाववी ॥६०॥
 जे विष्णुब्रह्मपदीं श्राद्धकर्ते ॥ ते आपणासह शतकुळांते ॥ विष्णुविधीच्या लोकांते ॥
 पावविती निश्चये ॥६१॥ स्कंदपदीं गणेशचरणीं ॥ नर भक्तीनें श्राद्ध करीनि ॥ आपुल्या
 पितरां लागुनि ॥ शिव लोका पाठवी ॥६२॥ दक्षिणाग्निपदीं श्राद्ध ॥ जो करी त्यास
 अश्वमेध ॥ फळ होय गार्हपत्यपद ॥ वाजपेय फळा देतसे ॥६३॥ आहवनीय पदीं
 राजसूय ॥ सभ्यपदीं ज्योतिष्टोम होय ॥ अवसथ्य पदीं श्राद्ध केलिया ॥ सोमयाग फळ
 असें ॥६४॥ श्राद्ध सूर्यपदीं केल्यास ॥ पितरां नेतें स्वर्ग लोकास ॥ सोमपद चंद्रलोकीं
 पितरांस ॥ नेईं कौंच पद ब्रह्मलोका ॥६५॥ अगस्ति कश्यपपदीं श्राद्ध करी ॥ पितरां
 नेतसे ब्रह्मपुरीं ॥ अन्यपदीं श्राद्धें नारि ॥ केलिया उत्तम फळ होय ॥६६॥ गयाशिरीं
 पिंडदान ॥ ज्याच्या नांवें करी जन ॥ त्याचा नरकांतील स्वर्गा पितृगण ॥ पावे स्वर्गाच्या
 मोक्षासी ॥६७॥ विप्रांसि बहु द्रव्य देउन ॥ करावें त्याचें पूजन ॥ त्याच्या संतोषें
 करून ॥ गयाश्राद्ध सार्थक होय ॥६८॥ चांडालादि प्राण्यांचे थवे ॥ यथाशक्तीनें तोषवावें ॥
 त्यांच्या मुखें श्रवण करावें ॥ तुझी यात्रा सफळ ऐसें ॥६९॥ मग अक्षय्यवटा जावें ॥
 अक्षय्यवट तीर्थीं न्हावें ॥ ब्रह्मदेवकृत विप्र पूजावें ॥ जेववून श्राद्ध करावें ॥७०॥ कांहीं
 नसे तरी विप्र एक ॥ वटाजवळ शाक किंवा उदक ॥ देवीनि जेववितां ऐक ॥ कोटि विप्र
 जेवविले ॥७१॥ तेथें वटेश्वरा पाहून ॥ नमस्कारोनि पूजोन ॥ जो ब्रह्मलोक सनातन ॥
 तेथें स्वापितरां नेतसे ॥७२॥ एकार्णवीं वटाच्या पत्रीं ॥ जो निजे बाळरूपधारी ॥ जो
 योगशायी श्रीहरी ॥ त्यास नमस्कार करावा ॥७३॥ जो संसारवृक्षकुठार ॥ सर्व पापास

वैश्वानर ॥ ब्रह्म धनदात्मा रुचिर ॥ त्या अक्षय्यवटा नमावें ॥७४॥ पुढें पन्हाळ्यावर
 जाऊन ॥ पराशर तेथील यात्रा करून ॥ तेथें तप करी तथासि विघ्न ॥ मदनादि करिती हें
 आहे ॥७५॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ माजीं
 करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न अष्टमोऽध्याय, गोड हा ॥७६॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे अष्टमोऽध्यायः ॥८॥

॥ इति अष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ अध्याय नववा ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जी सिद्धरूपे गणेशातें वरी ॥ संज्ञारूपें रवीची सुंदरी ॥ प्रकृतीरूपें परब्रह्माची नारी ॥ त्या महालक्ष्मीते नमितो मी ॥१॥ अगस्ति म्हणे पराशर तपोनिधि ॥ करोनि प्रयागकरवीरगयाविधि ॥ मग लक्ष्मीस नमोनि आधी ॥ सर्व द्वारें पाहे पै ॥२॥ नंतर महालिंगाष्टक ॥ पहात पहात मुनिनायक ॥ तेथें जाय जो गिरि ब्रह्म संज्ञक ॥ क्षेत्राच्या वायव्येस असे ॥३॥ जेथें ब्रह्मा तप करी ॥ प्रजा करायासाठी नारी ॥ पावोनि सिद्धी लवकरी ॥ प्रजा करी उत्पन्न ॥४॥ तेथें स्थापी सोमेश्वरा ॥ आणोन सर्व तीर्थ प्रकरा ॥ करी सोमेश्वर नामक सरोवरा ॥ आणि वर देई प्रिये ॥५॥ जे तप करिती एथें ॥ ते निःपाप जाती परपदाते ॥ सकाम पावती कामाते ॥ निष्काम मोक्ष पावतील ॥६॥ जे सोमतीर्थी नाहती ॥ सोमेश्वराते पाहाती ॥ ते परपदाते जाती ॥ यात संशय नसे पै ॥७॥ हेंच जे नर सोमवारीं ॥ करितील गे सुंदरी ॥ ते पुनरपि या संसारी ॥ कल्पांतीही न येती ॥८॥ रुद्राद्रि महासूक्तांनीं ॥ सोमेश अभिषेकिला जयांनीं ॥ ते धन्य होऊन जनीं ॥ पावती सर्व कामाते ॥९॥ पुरुषसूक्त पवसान म्हणोन ॥ सोमेशा करिती अभिषेचन ॥ इहलोकीं निष्पाप ते जन ॥ पुत्रपौत्रा पावती ॥१०॥ उगेच किंवा नामसहस्रें ॥ सोमेशा अर्पिती बिल्वपत्रें ॥ ते जन करिती आपणा पवित्र ॥ तिनीं लोकीं सत्य पै ॥११॥ सोमेशानिकट वास करिती ॥ ते भुक्तिमुक्तीस पावती ॥ ऐसा ब्रह्मा वर दे ज्याप्रति ॥ तेथें जाय पराशर ॥१२॥ जेथें नाना द्रुम लता असती ॥ कोकिल भृंगादि

शब्द करिती ॥ त्या शब्दमिषें पांथाप्रति ॥ बोलावी ऐसें वाटतसे ॥१३॥ जेथें असे सिंहादि पशूची जात ॥ जो गंधर्वादिकींही भूषित ॥ ऐसा पाहोनि तो पर्वत ॥ पराशर तोषला ॥१४॥ सोमतीर्थीं करोनि स्नान ॥ हिरण्य श्राद्ध करून ॥ यथाविधि पितरा तर्पेन ॥ देवालयीं मुनि गेला ॥१५॥ आधीं पुजून उमेश ॥ मग पुजून गणेशास ॥ पुजून क्षेत्रपाल ब्रह्मास ॥ सोमेशदेवालयीं जाय ॥१६॥ नमोनि पूजी सोमेश्वरा ॥ रुद्रशतरुद्रश्रीरुद्रा ॥ पुरुषसूक्त कुचरुद्रमंत्रा ॥ पवमानही म्हणोनि अभिषेची ॥१७॥ अपोनि गंधाक्षतापुष्पाते ॥ धूपदीपनैवेद्याते ॥ करोनिया नीरांजनाते ॥ पुष्पांजळी देतसे ॥१८॥ साष्टांग नमी सदाशिवा ॥ हात जोडोनि करी नाना स्तवा ॥ मग पाहोनि गिरी सर्व ॥ शुद्ध स्थानीं आश्रम करी ॥१९॥ पत्नीशिष्यगणसहित ॥ तेथें राहे तप करित ॥ प्राण रोधून मस्तकांत ॥ बहु दिन हरीसि ध्यातसे ॥२०॥ परी न होय जेव्हां सिद्धी ॥ तेव्हां चिंती महाबुद्धी ॥ जें दिसेल हरि कृपानिधि ॥ तें तप पुरें करीन ॥२१॥ मग करी पर्णें भक्षण ॥ हिमवृष्टिउष्णांचें सहन ॥ पंचाग्निसाधन जळीं शयन ॥ सूर्याकडे पाहे तो ॥२२॥ ऐसे तप करी तो मुनी ॥ तव त्याच्या शिरापासून अग्नि ॥ मोठा थोर उत्पन्न होऊनि ॥ सर्व लोक जाळूं लागे ॥२३॥ तव शक्र चिंती मानसीं ॥ म्हणें माझें स्थान घ्यावयासी ॥ इच्छी धरोनिया ऐशी ॥ दुर्घट तप ऋषि करी ॥२४॥ आतां याच्या तपाचें नाशन ॥ जैसें होय तैसें करीन ॥ ऐसें चिंतोनि मदना आणोन ॥ तयाते वदता जाहला ॥२५॥ म्हणें तूं अससी बळें उत्कृष्ट ॥ सर्व कार्याविषयीं धीट ॥ मज प्राप्त झालें संकट ॥ तें तूं आतां निवारी ॥२६॥ अगा हे मान्या पंचबाणा ॥ करावया देवांच्या रक्षणा ॥ जग उत्पत्तीस्तव हे मदना ॥ ब्रह्मा करी तुज

निर्माण ॥२७॥ तूं नससी ज्या मनुष्यापाशी ॥ षंड ऐसें म्हणतीं तयासी ॥ तो हव्यकव्यादि कर्मासी ॥ निंद्य होय जाणिजे ॥२८॥ तूं प्रिय पाताळीं राहत्याही ॥ ह्यणोनि तुजविणें शोभा नाही ॥ तुजविणें देवांचें सहाय्य पाही ॥ कोण कर्ता असे वा ॥२९॥ मुख्य माझीं अस्त्रे दोन ॥ तूं आणि वज्र जाण ॥ वज्र मुनीवरी न चालें म्हणोन ॥ तूंच सर्व कार्यकर्ता ॥३०॥ त्वां पूर्वी कित्येक मुनि ॥ तपोभ्रष्ट केले जनिं ॥ आतां ब्रह्मगिरीवर जाऊनि ॥ पराशर भ्रष्ट करावा ॥३१॥ काम शक्राचें वचन ऐकून ॥ आश्चर्ये त्यास वदे हासोन ॥ काय बदलास हें कार्य हीन ॥ तूं चिंता कां करिसी ॥३२॥ म्यां तवाज्ञेनें शिवही फसविला ॥ आदरें देई विडा मला ॥ मजसह दे वसंतअप्सराला ॥ वायु गंधर्वासहित पै ॥३३॥ अगस्ति म्हणे मे अबले ॥ मदनं जें जें मागितलें ॥ तें तें त्यासि देवोनि धाडिलें ॥ पराशराकडे इन्द्रें ॥३४॥ मग अप्सरायुक्त मदन ॥ गेला ब्रह्मगिरीलागून ॥ जो अशोकवृक्षांनीं करी शोकहरण ॥ पाहणार जनांचें ॥३५॥ जेथें फळभारें लवल्या रंभा ॥ त्या दिसती स्तनभारें नम्र रंभा ॥ ज्याच्या शोभेच्या समारंभा ॥ नाना वृक्ष करिताती ॥३६॥ तलादि नाना वृक्षांची दाटी ॥ जो करून आपल्या पृष्ठीं ॥ श्रमानें म्लान पांथासाठीं ॥ त्या वृक्षांची छाया करी ॥३७॥ जीं कर्पूर कर्दळींची दळें ॥ वायूनें होतात चंचळ ॥ तींच हात हलवून आपुले ॥ वाटे पांथासि बोलावी ॥३८॥ वानीर तमाल सुरंग ॥ बीजपूर फणस नारंग ॥ जंबीरादि वृक्षांचें पूग ॥ मंडपशोभा धरिती जेथें ॥३९॥ जो पुनाग वृक्ष पुरुष त्याने ॥ आपुल्या पर्णरूप हस्तानें ॥ मल्लिका स्त्रीचे गुच्छरूपस्तन ॥ धरिलें ऐसें वाटतसें ॥४०॥ जी दाळिबें फार पिकलीं ॥ म्हणोनि बहु उकललीं ॥ त्यामाजीं दिसे लाली ॥ तोचि आपुला

अनुराग दावी ॥४१॥ जो द्रुम धवरूप होऊन ॥ माधवी स्त्रीस करी आलिंगन ॥ भृंगयुक्त कदंब द्रुमगण ॥ शोभा जयाते देतसे ॥४२॥ चंपकारक्तकलिकागण ॥ वाटे जया करी नीरांजन ॥ जो दिसे अति शोभायमान ॥ अश्वत्थादि द्रुमांनीं ॥४३॥ जे गळती मधुक पुष्पांचे प्रकर ॥ तेच घेवोनि मुक्तांचे निकर ॥ जो पृथ्वीरूपधारी शंकर ॥ तयाते पूजी असे वाटे ॥४४॥ जो नानामृगगणांनी युक्त ॥ नानापक्षिनादि नादित ॥ तळीं नद्या कूपांचें जात ॥ अनेक जयावरी असे ॥४५॥ तुच्छश्री मानोनि स्वर्ग ॥ भोगावया नाना भोग ॥ जेथें येऊन देवांचा पूग ॥ स्थान करून राहिला वाटे ॥४६॥ वाटे जो मयूर शब्दांनीं ॥ स्वागमन पुसें पांथालागुनी ॥ वायूनें पडत्या पुष्पांनीं ॥ तयासि पूजी ऐसें भासें ॥४७॥ स्थापोनि स्वनामें लिंग ॥ कुंड करोनि तयापुढें चांग ॥ पुरुषसूक्तजपें ध्यात श्रीरंग ॥ बैसे जेथें पराशर ॥४८॥ त्या ब्रह्मनामक शैलावर ॥ अप्सरा काम वसंत समीर ॥ गुप्त राहोनिया दूर ॥ त्या पराशरा पाहती ॥४९॥ जो वाटे अन्य भास्कर ॥ अग्नीसम ज्याचें शरीर ॥ भासे साक्षाद्वाडव वैश्वानर ॥ उग्रतप करितसे ॥५०॥ कीं सर्व तेज एकत्र वटून ॥ त्या विप्रतनूत राहून ॥ शांतपदप्राप्ती व्हावी म्हणोंन ॥ शांत परंधामा ध्यातसे ॥५१॥ जो असे शुष्क वृक्षसा निश्चळ ॥ साधूचित्तसा निर्मळ ॥ ज्याच्या तीव्र तपभयें विव्दळ ॥ बीज चंचळ झाली वाटे ॥५२॥ ज्याच्या आश्रमीं प्राणी हिंस्र ॥ सोडोनि सारे जातिवैर ॥ होऊन शांतरूपधर ॥ परस्परें क्रीडा करिती ॥५३॥ खाजवी सिंहास शुंडेनें करी ॥ नकुळ खेळे सर्पफणावरी ॥ मूषक फिरे स्वमुखापुढें परि ॥ त्या क्षुधित सर्प न भक्षिती ॥५४॥ व्याघ्रादि पाहून प्रसविल्या हरिणीशी ॥ आम्हा पाहतां भय होईल इसी ॥ ऐसें मानोनि

मानसीं ॥ कृपेनें ते दूर जाती ॥५५॥ सांगे व्याघ्राचें वृत्त व्याघ्री मृगाला ॥ तैसेंच मृगी ६०
सांगे व्याघ्रीला ॥ जेवी सखी निज सखीला ॥ स्वपतीचें वृत्त सांगती ॥५६॥ व्याध येई
कोदंड घेऊन ॥ निर्भय मृग त्या पाहून ॥ उभे राहती मार्ग रोधून ॥ त्यासि व्याध
खाजवी ॥५७॥ आपणांपुढें फिरत्याही मीना ॥ कोणीही बक पक्षी वधीना ॥ लहान
मत्स्याते खाईना ॥ थोरही मत्स्य तेथें पै ॥५८॥ नाना मांस भक्षितां जीं पापें होतीं ॥ तींच
एक मत्स्यमांस खातां येतीं ॥ ऐसा जिचा अर्थ ती स्मरोनी स्मृति ॥ ते मत्स्य न भक्षिती
वाटे ॥५९॥ जे परप्राणें स्वप्राणा पोषिती ॥ ते आकल्प नरका भोगिती ॥ शेवटी त्यासि
ते खाती ॥ जे त्यांनीं पूर्वी वधिलें ॥६०॥ प्राण कंठगत झाले जरी ॥ दुज्याचें मांस न
खावें शरीरीं ॥ मांस खावेसेंच वाटे तरी ॥ आपुलें मांस आपण खावें ॥६१॥ जे दोनी
लोकफळाते नाशी ॥ धिक् असो त्या मांसभक्षणासी ॥ यज्ञाविणें पचवी मांसासी ॥ त्याचें
फळ ऐक प्रिये ॥६२॥ जीं रोमें मारल्या पशूस ॥ तितुकीं वर्षे होतो नरकीं वास ॥ ऐसें
जाणोनि शास्त्रास ॥ वाटे अन्यासि न मारिती ॥६३॥ पहा सत्संगाच्या महिम्याप्रति ॥ जेणें
दुष्टासि होती सन्मति ॥ यास्तव धन्य ही पशुपंक्ति ॥ या पराशरयोगानें ॥६४॥ पशुपक्षीही
आश्रमांतील ॥ पाहून मुनिसम सुशील ॥ हें जाणती मदनादि प्रबळ ॥ हा या क्षेत्राचाच
प्रभाव गे ॥६५॥ पाहून पक्षिमृगांचें आचरण ॥ स्वर्गातिं निंदिती सुरगण ॥ म्हणती
स्वर्गाहून होते अधःपतन ॥ येथें त्याचें भय नसे ॥६६॥ श्रेष्ठ क्षेत्रवासी पशुपक्षिगण ॥
यासि नसे पुनर्जन्म म्हणोन ॥ देवांस होतें जन्ममरण ॥ यास्तव श्रेष्ठ नव्हेत ॥६७॥
येथील पशुपक्षिसमान ॥ नव्हे आम्हीं स्वर्गीही राहून ॥ स्वर्गी पतनाचें भय पूर्ण ॥ येथें

निर्भय सुखरूप ॥६८॥ उपवासही करून ॥ करवीरीं वास शोभन ॥ छत्रचामराढ्य ६९
राज्यासन ॥ अन्य ठायीं युक्त नव्हे ॥६९॥ येथें मशकांदि जंतूप्रति ॥ ज्या पदाची प्राप्ती
होती ॥ अन्यत्र त्या पदा न जाती ॥ योगी तपस्वीही जन ॥७०॥ करवीरवासियाचा
धर्म ॥ नित्य कळा कळा वाढे परम ॥ जैसा शुक्लपक्षींचा सोम ॥ नित्य वाढे प्रियोत्तमे ॥७१॥
कामादिकीं विघ्न करितां थकून ॥ सत्यवतीचे गुण पाहून ॥ पतिव्रतेचे धर्मकथन ॥
उत्तराध्यायीं केलें असे ॥७२॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥
माजीं करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न नवमोऽध्याय गोड हा ॥७३॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे नवमोऽध्यायः ॥९॥

॥ इति नवमोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

॥ ॐ श्रीं महालक्ष्म्यै नमः श्रीं ॥

श्रीकरवीरमाहात्म्याच्या पंचविसाव्या अध्यायात १९ ते २८ ओव्यांमधून या महालक्ष्मीमंत्राचे विधान सांगितले आहे.
याची पुरश्चरण संख्या तेरा हजार इतकी सांगितली आहे.

॥ अध्याय दहावा ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जी वरी कश्यपा होऊन अदिति ॥ वशिष्ठासी
होऊन अरुंधती ॥ अनसूयारूप वरी अत्रीप्रति ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितो मी ॥१॥
अगस्ति म्हणे क्षेत्रमाहात्म्य वदोन ॥ ते करिती स्वस्वकर्माचरण ॥ शीतमंदसुगंधवान् ॥
सुखकरही वायु वाहे ॥२॥ वसंत करी प्रफुल्ल वन ॥ तेथें कोकिला भृंग करिती स्वन^१ ॥
गंधर्व करिती गायन ॥ योग्याचें मन चळें ऐसें ॥३॥ अप्सरा करिती नर्तन ॥ तेव्हां हलती
त्यांचे स्तन ॥ त्यास करिती हास्यभ्रूक्षेपण^२ ॥ श्रमस्वेदादिही^३ रहित ॥४॥ गाती देती
हस्ततालास ॥ कटाक्षें पाहत्याचें मानस ॥ चंचल करिती मुनिशिष्यास ॥ मुनीसही
मोहविती ॥५॥ कामही भयें राहून दूर ॥ ज्याते न साहती सुरासुर ॥ ऐसा सोडी आपुला
शर ॥ परी क्षेत्रप्रभावे मुनि न चळे ॥६॥ बाण व्यर्थ झाला हें पाहून ॥ आश्चर्य पावोनिया
मदन ॥ तपनाशास्तव दुजा बाण ॥ सोडी तेणेंही न चळे ॥७॥ मग आशा व्यर्थ होता
मदन ॥ जो सर्व शाखांचा भेदन ॥ जेणें ढळविला ईशान^४ ॥ त्या शरें यास जिंकावे ॥८॥
ऐसें चिंतोनि सोडी तृतीय शर ॥ तेणें भिन्नहृदय होऊन पराशर ॥ नेत्रें उघडोनि सत्वर ॥
चहूंकडे पाहे तो ॥९॥ तेव्हां रम्य पाहे स्वाश्रमास ॥ तें मदनादि देव ठेवोनि रंभेस ॥
भिऊनि त्या मुनीच्या शापास ॥ आपण गुप्त होती प्रिये ॥१०॥ एकटी रंभा आश्रमीं
पाहून ॥ मुनि रमावया करी मन ॥ तव त्या क्षेत्रप्रभावेकरून ॥ कामक्रोधनाशक बुद्धि

१. मुंजव २. हस्यभ्रूक्षेपण ३. घन ४. महादेव

झाली ॥११॥ म्हणे कराया माझें तपनाशन ॥ येथें आली असे ही कोण ॥ इला भोगीन^{६३}
किंवा शापिन ॥ तरी पुण्य सर्व जाईल ॥१२॥ ऐसें मुनिराये चिंतुन ॥ बोले तिजलागी
वचन ॥ जा गे दुष्टे तूं शीघ्र येथून ॥ ना तरी शापून भस्म करितो ॥१३॥ मी या मुनीते
भोगिन ॥ ना तरी याचा शाप घेऊन ॥ याच्या तपाते नाशिन ॥ ऐसें मानोनि रंभा तेथें
राहे ॥१४॥ जाणोन तिचें मनोगतास ॥ पराशर वदे सत्यवतीस ॥ जी आली ही तप
नासावयास ॥ काय पाहतीस घालवी इला ॥१५॥ म्यां सर्व युक्ति जाणिली ॥ इंद्रें मम
तपोनाशार्थ धाडिली ॥ यास्तव ही दुष्ट येथें आली ॥ वायुकाम वसंतयुक्त ॥१६॥
इंद्राच्या आज्ञेवरून ॥ माझा भोग किंवा शाप पावून ॥ करावे माझें तपोनाशन ॥ ऐसें
इच्या मनीं आहे ॥१७॥ कामादिक सर्व गुप्त ॥ असती गे याच पर्वतांत ॥ राहिली माझ्या
तपोनाशार्थ ॥ एकटीच प्रगट एथें ही ॥१८॥ इला शापावया शक्त असे ॥ परंतु मी न
शापितसे ॥ भोगें किंवा शापें नाशे ॥ सर्व तप हें सत्य प्रिये ॥१९॥ यास्तव शाप
देऊन ॥ इचें करी तूं दंडन ॥ कीं पुनः ही दुष्टा परतोन ॥ कोणाही ऐसें न करील ॥२०॥
अगस्ति म्हणे गे सुंदरि ॥ ऐकोनि पतीची वैखरी^१ ॥ शापावया सिद्ध होय खरी ॥ परी
कामादि थराथरा कांपती ॥२१॥ म्हणती मेलोंच आम्हीं अहा ॥ कोठें जावें दैवगति
पहा ॥ आम्हां जाळील सतीचा शाप हा ॥ निःसंशय पळा रे ॥२२॥ तें कामादि पळती
हें पाहून ॥ पराशर वदे तपासी वचन ॥ हाणे न करा रे पलायन ॥ स्वस्थ असा भिऊ
नका ॥२३॥ तुम्ही माझ्या स्थानीं येऊन ॥ न केल्या माझें पूजाग्रहण ॥ शून्य होईल माझें
स्थान ॥ यास्तव पूजा घ्या माझी ॥२४॥ अतिथि निराश होऊन ॥ गेला ज्याच्या

१. वाणी

गृहांतून ॥ तो गृहस्थाला स्वपाप देऊन ॥ त्याचें पुण्य घेवोनि जातो ॥ २५ ॥ अतिथीस न
 करी जो स्वागत ॥ त्याचें पुण्य होय व्यर्थ ॥ जैसा शूद्रानें यज्ञकृत ॥ निरर्थक होतो
 तेंवी ॥ २६ ॥ जेथें नसे पादांबुकर्दम^१ ॥ तो आश्रम स्मशानसम ॥ नसे वेदपाठ शुभ
 कर्म ॥ तोही शून्य सर्व निंद्य ॥ २७ ॥ जैथें नसे स्वधास्वाहाकार^२ ॥ तें जाणावें चांडाळाचें
 घर ॥ फळें किंवा मूलें सत्वर ॥ अतिथीस तपिंती तें देवस्थान ॥ २८ ॥ यास्तव माझी पूजा
 घेऊनि ॥ तुम्हीं जावें स्वस्व स्थानीं ॥ हें ऐकोनि सलज्जदेवांनीं^३ ॥ स्त्रीयुक्त तो नमियला ॥ २९ ॥
 तपोभवनाना^४ उपचारांनी ॥ तो त्याते पूजी तैशाही रानीं ॥ मग भिऊन त्या अमरांनीं ॥
 मुनीचा स्तव आरंभिला ॥ ३० ॥ मदन म्हणे हात जोडोनी ॥ हरि वसे ज्या तुझ्यामनीं ॥
 तो तूं आम्हापासोनी ॥ जय पावसी हें आश्चर्य नव्हे ॥ ३१ ॥ कोणी तरी जिंकिलें असे
 मला ॥ परंतु कोप नसे कोणी जिंकिला ॥ आश्चर्य हेंच कीं तुवां मला ॥ आणि कोपासही
 जिंकिले ॥ ३२ ॥ आश्रय देवोनि कोपाला ॥ श्रीशिवें जिंकिलें मला ॥ तेणें करोनिया
 झाला ॥ तपोनाश तयाचा ॥ ३३ ॥ कामक्रोधादि षड्वैरी ॥ तपस्वीयाचें नाश करी ॥
 भोग देतो तो काम बरा परी ॥ क्रोध बरा नव्हेचि ॥ ३४ ॥ न स्वीकारून कोपाला ॥ तुवां
 माझा जय केला ॥ म्हणोन कांहीं नाहीं झाला ॥ नाश तुझ्या तपाचा ॥ ३५ ॥ त्वां
 सतीमाहात्म्यें जिंकिलें आम्हां ॥ सतीपते थोर तुझा महिमा ॥ तूं धरोनि स्वर्गजयाच्या
 कामा^५ ॥ तप करिसी हें ऐकोन ॥ ३६ ॥ इंद्रानें पाठविलें आम्हां ॥ तुझें तपनाशार्थ
 द्विजोत्तमा ॥ परी तें न नाशें हा महिमा ॥ सतीचा किंवा क्षेत्राचा ॥ ३७ ॥ इंद्रादि लोकेच्छा
 नसे तुला ॥ जास्तव सतीयुक्तास तुजला ॥ घेणें कोणत्याही लोकाला ॥ दुर्लभ नसें

१. अतिथीचे पाय पुण्यामाठी घेतलेल्या पाण्यामुळे झालेला चिखल. २. हव्यकव्यादी धर्मकर्म ३. लज्जायमान. ४. तपापासून उत्पन्न. ५. इच्छेस

मुनीशा ॥ ३८ ॥ ज्याच्या गृहीं असे सती पाही ॥ तेणें कांहीं मिळवणें उरलें नाहीं ॥
 कल्पवृक्षाश्रितजना कधीही ॥ दारिद्र्यादि शिवेना ॥ ३९ ॥ तुझी स्त्री ही सत्यवती ॥
 कल्याणकीर्ति सती ॥ तुझ्या अंगछायेसि वर्तती ॥ जिची कथाही पवित्र करी ॥ ४० ॥
 सावित्री अनसूया अरुंधती ॥ शांडिल्या सज्ञा शतरूपा सती ॥ लक्ष्मी मेना स्वाहा सुनीति ॥
 या सर्व सतीत श्रेष्ठ असती ॥ ४१ ॥ परी त्या इलाच सदा वर्णिती ॥ इजसम अन्या नसे
 म्हणती ॥ ही तूं जेविल्यावर जेवती ॥ उभा होता उभी राहे ॥ ४२ ॥ तूं निजल्यावर
 निजती ॥ तुझ्या अगोदर उठती ॥ तुझ्या नामातेही न घेती ॥ तुझें आयुष्य वाढावया ॥ ४३ ॥
 ही कधीही तुझी नारी ॥ अन्य पुरुषाचें नाव न उच्चारि ॥ त्याचें स्मरणही अंतरीं ॥ न करी
 कधींच पै ॥ ४४ ॥ न भूषवून आपणाते ॥ कधीही देह न दावी तूतें ॥ तूं गेल्या कोणत्याही
 कार्यति ॥ सर्व भूषणें न घालि ॥ ४५ ॥ तूं इजवर कोपलास जरी ॥ ही तुजवच कोप
 सहसा न करी ॥ त्वां रांगें ताडिली जरी ॥ तरी प्रसन्नवदन सदा ॥ ४६ ॥ म्हणतां कांते^१
 हें करणें ॥ केलेंच जाणा असें म्हणे ॥ तूं जर वदसी कोणा हें न देणें ॥ तर न देती कांहीं
 कोणा ॥ ४७ ॥ द्वारीं उभी न राहे पळभर ॥ द्वाराजवळ न होय स्थिर ॥ बोलाविली असतां
 सत्वर ॥ सर्व कार्ये टाकोनि येई ॥ ४८ ॥ कां बोलाविलें मजला ॥ हें कृपेनें सांगा
 मला ॥ ऐसें वदे स्वयें तुजला ॥ पूजासाहित्य सकळ आणी ॥ ४९ ॥ पाहून तो तो अवसर^२
 नियमोदकगंधर्भपत्र^३ ॥ पुष्पेअक्षताही आणी सत्वर ॥ आळस त्यजून पतिव्रता ॥ ५० ॥
 जी महाप्रसाद म्हणोन ॥ अतिथीला दिल्यावरी भक्षी अन्न ॥ पतीचें उच्छिष्टभक्षण ॥ सदा
 करी नियमानें ॥ ५१ ॥ जी अतिथिदेवपितरांला ॥ सेवक गाई भिक्षुकाला ॥ न देतां न

१. हे प्रिये! २. ज्या वेळीं जे योग्य ते विचारून घेऊन साधलेला काळ. ३. संख्या होमादी कार्याला लागणारे पाणी, धर्म वर्णें पदार्थ.

भक्षी अन्नाला ॥ आज्ञेविणें व्रतादि न करी ॥५२॥ जी दोषरहित आणि पतीस सोडुन ॥
 न करी तीर्थादिकांस गमन ॥ समयोत्सवलग्न्यादिदर्शन ॥ न करी कधीही त्याविणें ॥५३॥
 जी जाहली असतां रजःस्वला ॥ न दाखवी स्वमुख कोणाला ॥ न आयकवी स्ववाक्याला ॥
 जोंवरी स्नानें शुद्ध न होये ॥५४॥ स्नान करून आधीं पाहे पति ॥ मग पाहे परमनुष्याप्रति ॥
 अथवा मनीं आणोनि पति ॥ सूर्याकडे अवलोकी ॥५५॥ जो सुखें निजला किंवा
 बैसला ॥ किंवा स्वेच्छेनें सुरतीं गुंतला ॥ कठिणही कार्या त्या पतीला ॥ कदा काळीं न
 उठविजे ॥५६॥ हरिद्रा कुंकुम शेंदुर ॥ कज्जल तांबूल कर्पूर ॥ अंगुलीभूषणें केशसंस्कार ॥
 वेणी घालणें कर्णभूषणें ॥५७॥ या पदार्थाति न निंदो सती ॥ जी पतिआयुष्याते इच्छिती ॥
 आणि न बैसावें ज्या पदार्थी ॥ तें पदार्थ ऐकिजे ॥५८॥ विळी आणि उखळ ॥ जातें
 आणि शिळातळ ॥ देवडी आणि मुसळ ॥ सहा पदार्थी बैसो नये ॥५९॥ मैथुनसमयावाचुन ॥
 न करावें विनोद भाषण ॥ जेथें जेथें पतीचें मन ॥ तेथेंचि चित्त तियेचें ॥६०॥ पति तुष्ट
 होतां तुष्ट होती ॥ खिन्न असतां खिन्न चित्तीं ॥ पतीशीं एकरूप असती ॥
 संपत्तिविपत्तिमाजींही ॥६१॥ जिचे मनीं तीर्थस्नान करावें ॥ तिणें पतिपादोदकं^१ प्यावें ॥
 शिव विष्णूहून अधिक मानावें ॥ पतीसच प्रियेनें ॥६२॥ व्रतोपवास नियमास ॥ करी
 मोडोनि पतिवचनास ॥ ती हरोन पतिआयुष्यास ॥ आपणही नरका जातसे ॥६३॥ जें
 पतीच्या आज्ञेचें श्रवण ॥ हेंचि स्त्रियांचें उपोषण ॥ यज्ञ व्रतएकादशीपूजन ॥ धर्मही त्यांस
 दुजा नसे ॥६४॥ जी स्त्री होऊन क्रोधतत्पर^२ ॥ पतीस करी प्रत्युत्तर ॥ ती ग्रामीं गाढव
 होय घोर ॥ किंवा वनीं कोल्हीण ॥६५॥ स्त्रियांसी एकचि नियम ॥ सांगितला असे

१. पतीवाचून. २. पायाचे उदक. ३. क्रोधयुक्त.

परम ॥ पूजोनि पतीचें पादपद्म^३ ॥ मग भोजन करावें ॥६६॥ जी टाकून स्वपतीस ॥
 दुज्याशि करी संग्रास ॥ घुबडी होऊन बहु दिवस ॥ वृक्षकोटरीं वसे ती ॥६७॥ जी पतीनें
 असतां ताडिली ॥ त्यास मारावया धांवली ॥ ती व्याघ्री किंवा होय बिडाली^४ ॥ परी^५ पाहे
 ती वक्रनेत्री होय ॥६८॥ स्वपति बाहेरुनि आला ॥ हें पाहोनि जी अबला ॥ त्वरित
 आणी अन्नजली ॥ तांबूल आणि विंझणेंही ॥६९॥ करी त्याचें पादसेवन ॥ धर्म नाशी
 वारा घालुन ॥ सुशब्द^६ बोलोन करी तोषण ॥ तिणें त्रैलोक्य तोषविलें ॥७०॥ परिमित
 देई पिता भ्रातासुत ॥ पतिदेतसे अपरिमित ॥ म्हणोन स्त्रीनें सदोदित ॥ पतिते च पूजावें ॥७१॥
 भर्ताचि देवगुरुव्रतें ॥ भर्ताचि धननानातीर्थें ॥ यास्तव सर्व यत्नें त्याते ॥ स्त्रीनें भावें
 पूजावें ॥७२॥ जी स्त्री पतीते विष्णुभावानें ॥ लक्ष्मीसी सेवी भक्तीनें ॥ ती वैकुंठीं
 आनंदानें ॥ विष्णुरूपपतीसह वसे ॥७३॥ विधवा होय जी नारी ॥ ती अशुद्ध सुस्नाता
 जरि ॥ देह जसा जीव गेल्यावरी ॥ तेवी ती अमंगळ ॥७४॥ कार्यास्तव बाहेर जातां ॥
 पुढें विधवा पाहिली असतां ॥ कार्यसिद्धि न होय तत्त्वता ॥ परि स्वमाता तशी नव्हे ॥७५॥
 एक सोडोनि स्वजननी ॥ पर विधवा अकल्याणाची खाणी ॥ त्यांचा आशीर्वादही जनांनीं ॥
 सर्पापरि त्याजावा ॥७६॥ तो निंद्य कां ऐक ॥ विवाहीं कन्येसीं द्विजनायक ॥ उपदेश
 करितात अनेक ॥ परंतु त्यांत मुख्य हा ॥७७॥ पति वाचो किंवा हो मृत ॥ तूं तयासीं हो
 अनुगत ॥ याविषयीं तुज दृष्टांत ॥ सांगतो तो ऐक पै ॥७८॥ वीज न सोडी मेघाते ॥ कीं
 कांति न सोडी चंद्राते ॥ छाया न सोडी देहाते ॥ तेवि पतीशीं असावें त्वां ॥७९॥ हें
 वहिसमक्ष^६ द्विजवचन ॥ वेदप्रतिपाद्य^६ ऐकोन ॥ पतीशीं न करी सहगमन ॥ यास्तव

१. चरणकमल २. मांजरी ३. दुसऱ्यास ४. चांगले भाषण ५. अग्नी. ६. वेदांमध्ये सांगितलेले.

सर्वथा निंद्य ती ॥८०॥ पतीस नेता स्मशानीं ॥ उद्युक्त होऊन सहगमनीं ॥ वाट चाले जी कामिनी ॥ तिला पदोपदीं अश्वमेधफळ ॥८१॥ जैसा मंत्री सर्पालागून ॥ काढितसे बिळांतून ॥ तेवि यमापासून पतीते घेऊन ॥ स्वर्गमोक्षास नेतसे ॥८२॥ यमदूत पाहतां सतीस ॥ पळती टाकून तिच्या पतीस ॥ तो पापी दुर्मति पुरुष ॥ जरि असला तरीही ॥८३॥ सती धरी स्वांगीं जितुकीं लोम^१ ॥ तितुकीं अयुत^२ कोटि वर्षे उत्तम ॥ तितुकीं अयुत^३ कोटि वर्षे उत्तम ॥ स्वर्गीं भोगी सुख अनुपम ॥ आपुल्या पतीसवें ती ॥८४॥ धन्य ती जननी तो पिता ॥ ज्यांच्या उदरीं होय पतिव्रता ॥ धन्य तो लोकीं भर्ता ॥ ज्याची प्रिया सती असे ॥८५॥ जे सतीचे पिता माता पति ॥ त्यांचे पूर्वज पुढेंही जे होती ॥ ते तिच्या पुण्ये स्वर्गीं राहती ॥ सुख भोगिती बहु काळ ॥८६॥ जळें^४ धरोनि ऐशा इच्छेप्रति ॥ पतिव्रतेच्या स्पर्शा इच्छिती ॥ कांही आमचे जडपणास सती ॥ नासोनि पवित्र करील ॥८७॥ संतानवृद्धि आणि धर्माचिं फळें ॥ प्राप्त होतीं भार्येच्या बळें ॥ हा लोक परलोकही मिळे ॥ सतीच्या योगें पराशरा ॥८८॥ जी विधवा पर्यकी^५ आरूढे ॥ तिचा पति नरकीं पडे ॥ यास्तव पाहोनि पतिअवस्थेकडे ॥ तिणें महीवर निजावें ॥८९॥ तिणें न करावें अंगा सुगंधलेपन ॥ गंधद्रव्य भूषणसेवन ॥ न करावें कंचुकीमौक्तिकधारण ॥ केशही ठेवू नयेत ॥९०॥ तिणें न खावा तांबुल ॥ खातां ती नरका पावेल ॥ भोजन करविं एक वेळ ॥ तेंही ताप्रपात्रादिकीं ॥९१॥ कांस्यपात्रीं जेवी जी विधवा ॥ ती पावे पातकरूप ठेवा ॥ तिणें स्वपति तर्पावा ॥ नित्यकुशतिलोदकांनीं ॥९२॥ तिणें विष्णुच पति मानून ॥ नित्य करावें पूजन ॥ पतिरूपे करावें ध्यान ॥ विश्वरूप हरीचें ॥९३॥ जें जें असे पतीला इष्ट^६ ॥ तें तें देवोनि विप्रश्रेष्ठ ॥

१. केस. २. दहा हजार कोटी. ३. उदके. ४. पलंगावर. ५. प्रिय.

विधवेनें करावा संतुष्ट ॥ मृत स्वपतिप्रीत्यर्थ ॥९४॥ वैशाखकार्तिकमाघमासीं ॥ आषाढींही करो नेमासी ॥ तीर्थयात्रामानदानासि ॥ श्रीविष्णुनामग्रहणानी ॥९५॥ दावो^१ मोठ्या वाती घालोनि दीपाते ॥ देवो विविध नैवेद्याते ॥ पतिस्वरूप भगवंताते ॥ संतोष हो असे वदो ॥९६॥ सत्कथाश्रवण करावें ॥ तिणें चितीं संतुष्ट असावें ॥ उच्च^२ न वदावें न हासावे ॥ आणि कोणाही शिवू नये ॥९७॥ तिणें प्राण गेला तरि ॥ न वैसावें बैलावरि ॥ मुक्तेहेमअलंकारी^३ ॥ आपण भूषित न व्हावें ॥९८॥ न नेसावें चित्रांवर ॥ नेसावे वस्त्र पांडुर ॥ त्रिकाळ स्नानतत्पर ॥ विधवा स्त्रीनें असावें ॥९८॥ पितासुताबंधूचें वचन ॥ तिणें सदा ऐकावें जाण ॥ त्याचें करी जी उल्लंघन ॥ विधवा नरका पावे ती ॥१००॥ या प्रकारे नियम करी ॥ नित्य व्रतचर्या जी धरी ॥ ती असो विधवाही नारी ॥ पतिव्रताच जाणावी ॥१०१॥ ऐशा नेमाते करोन ॥ जी करी स्वशरीररक्षण ॥ ती स्त्री पतिलोका जाऊन ॥ सुख भोगी चिरकाळ ॥१०२॥ जी स्त्री असे पतिदेवता^४ ॥ ती गंगा उमाशिवसम तत्त्वता ॥ तिचें पूजनविलोकननमन करितां ॥ धन्य होय सुपुत्रपौत्र^५ ॥१०३॥ देव म्हणति हे सत्यवति ॥ गंगास्नान घडलें आम्हांप्रति ॥ त्याच फळाची होय प्राप्ति ॥ तुझे दर्शन झालेंही ॥१०४॥ मुने ही सती एक पातिव्रत्यतेज ॥ तूं साक्षात ब्रह्मतेज सहज ॥ तिसरें तपस्तेज असे ओज ॥ तेव्हां तुज काय असाध्य पै ॥१०५॥ जेथें मिळे भुक्ति मुक्ती ॥ त्या करवीरीं तुझी वसति ॥ तेव्हां आमच्या जयाप्रति ॥ काय कठीण तुला असे ॥१०६॥ उत्तरेकडे वाराणशी ॥ जैशि पातकांतें विनाशी ॥ तैसें हें पुर दक्षिणकाशी ॥ नाशी कामक्रोधाते ॥१०७॥ जें क्षेत्र चवाधिक काशी ॥ जें धरी चक्राच्या आकारासी ॥ त्या करवीरीं तूं राहसी ॥ यास्तव धन्य पराशरा ॥१०८॥

१. दाखवा. २. मोठ्याने. ३. मांती. ४. पती आहे देव जिला. ५. मुलगा व नातू यांमह.

नीचही करवीरवासी ॥ जाती आम्हांहून श्रेष्ठ पदासी ॥ ऐसें चितीं मानोनि तयासी ॥ ब्रह्मादि
देव द्वेष करिती ॥ १॥ परी द्वेष करवीरवासियाला ॥ कदा न बाधेचि तयाला ॥ देवी रक्षीत
असे त्याला ॥ यास्तव विघ्ने न बाधती ॥ ११०॥ तुझें तप नासावयास ॥ सामर्थ्य नसें रे
यमास ॥ तेथें मजसारख्या खलास ॥ शक्ति कैची गा पराशरा ॥ ११॥ म्यां अज्ञानें दुष्टपणा
केला ॥ तो पाहिजे त्वां क्षमा केला ॥ श्रेष्ठांचा धर्म हाच कथिला ॥ कीं शरणागता
रक्षिजे ॥ १२॥ आह्मी इंद्राचे अनुचर^१ ॥ म्हणोन जाण्यास आज्ञा कर ॥ शक्रास काय वदावें
तें सत्वर ॥ सांग आम्हां मुनीश्वरा ॥ १३॥ पराशरें इंद्रास निरोप पाठवून ॥ तप करी तेव्हां
सर्प करिती विघ्न ॥ तो त्यांचा निग्रह करोनि स्थापन ॥ तेथें करी हें पुढें असे ॥ १४॥
पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ त्यांत करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ माजीं करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥
त्यांतील रत्न दशमोऽध्याय गोड हा ॥ ११५॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे दशमोऽध्यायः समाप्तिमगमत् ॥

॥ इति दशमोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

१. मूखनि. २. सेवक.

॥ अध्याय अकरावा ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जी सप्तशृंगपर्वतीं राहोनी ॥ जी सप्तशृंगनिवासी
ह्याणोनी ॥ नाम पावली त्रिभुवनीं ॥ ती महालक्ष्मी मज पावो ॥ १॥ नारद म्हणे मार्कंडेया ॥
चित्त देई कथेसि या ॥ लोपामुद्रेसि अगस्तिराया ॥ कथा सांगे ती ऐक ॥ २॥ पराशर
बोले मदनादिकांस हासोनी ॥ तुम्ही स्वस्थ चला आपुलें स्थानीं ॥ करावी पराची धर्महानि ॥
हा तुमचा स्वभाव असे ॥ ३॥ इंद्रास सांगा जाऊन ॥ मी तुझें पद घ्यावें म्हणोन ॥ न तपतो
तूं स्वस्थ राहून ॥ भोगलंपटा भोग भोगी ॥ ४॥ करावया लोकांचें कल्याण ॥ मी तप
करितों जाण ॥ त्या कल्याणाचें कारण ॥ श्रवण करी इंद्रा तूं ॥ ५॥ कलीमाजीं
ब्राह्मणाचे उदरीं ॥ अवतार घेऊन श्रीहरि ॥ वेदविभाग कसे ऐशापरी ॥ माझें मनीं असे
बा ॥ ६॥ करवीरस्था^१ कोणासही ॥ स्वर्गसुख असाध्य नाही ॥ जें असाध्य असेल
कांही ॥ तेही येथे तपें मिळें ॥ ७॥ एथें दशाश्वमेधतीर्थी ॥ ^२दशस्नानें तुझ्या लोका
जाती ॥ ऐसें असतां तयाप्रति ॥ एथें तप करणें व्यर्थ पें ॥ ८॥ जें मिळें दशाश्वमेधांनीं^३ ॥
नश्वर^४ तुझें पद या जनीं ॥ तें दुर्लभ काय या स्थानीं ॥ एथें भिक्षादानेचि मिळें ॥ ९॥ जें
एथें देवीनीरांजन ॥ नित्य पाहताति जन ॥ ते वैकुंठा जाती तृप्त होऊन ॥ ब्रह्मादिलोकां न
सेविती ॥ १०॥ मुक्तिद^५ दशाश्वमेधी न्हात्यास ॥ तुच्छ स्वर्ग न मिळे काय त्यास ॥ परि
मुक्तिद करवीरस्थ कशास ॥ नीच स्वर्गसुख इच्छील ॥ ११॥ जेथें जगन्मातेचें अवलोकन ॥

१. करवीर राहणाऱ्या. २. दल. ३. दल अश्वमेध यज्ञांनी. ४. नाशवंत. ५. मोक्ष देणाऱ्या

करी क्रोधादिकांचें बीजनाशन ॥ त्या करवीरीं राहते जन ॥ भय पावतील काय रे ॥ १२ ॥
 त्वां पूर्वीं एथे येऊन ॥ केलेंस इंद्रकुंडीं स्नान ॥ तें ब्रह्महत्या गेली ही आठवण ॥ इंद्रा
 विसरलास काय रे ॥ १३ ॥ सर्व देव मूर्ख असती ॥ जास्तव एथें राहत्या विघ्न करिती ॥
 दुर्वासाच्या शापें स्वगति ॥ काय झाली हें न जाणती कीं ॥ १४ ॥ या ऐकोनि मुनीच्या
 वचना ॥ स्त्रीसह त्यास करोनि प्रदक्षिणा ॥ कामादिक स्वर्गगमना ॥ करिते झाले
 तेधवा ॥ १५ ॥ करवीर क्षेत्राच्या माहात्म्यास ॥ पराशराच्या तपःसिद्धीस ॥ वदती
 एकमेकांस ॥ अतिविरिमत होवोनिया ॥ १६ ॥ काम^१ म्हणे म्यां भूमीतळ ॥ अवलोकिलें
 हो सकळ ॥ परी यासम तीर्थ विमळ ॥ कोठें नाहीं पाहिलें ॥ १७ ॥ म्यां जिंकिलें असती
 सर्व ॥ कोठेंही न झाला माझा पराभव ॥ परंतु एक सदाशिव ॥ मजलागीं जिंकी
 पै ॥ १८ ॥ परंतु माझा मित्र जो कोप त्यासी ॥ उत्पन्न करोनि शिवमानसी ॥ त्या करवीं
 आपलें नाशासी ॥ करोनि म्यांच घेतलें ॥ १९ ॥ तेणें त्याचें तप नाशिलें ॥ यास्तव म्यांच
 तया जिंकिलें ॥ ऐसें म्यां एकेचि बाणें केलें ॥ श्रीशिवाचें तपनाशन ॥ २० ॥ पहा काय
 विचित्र गती झाली ॥ माझी बाणत्रयी^२ एथें वृथा^३ गेली ॥ यास्तव सर्व देवांमध्ये आली ॥
 मोठी लाज मलाही ॥ २१ ॥ हा काम आमचा कार्यकर्ता ॥ ऐसें मानिती सर्व देवता ॥
 इंद्रनिकट^४ कैसे जावें आतां ॥ हासतील मला सर्व कीं ॥ २२ ॥ कोणत्याही करवीरस्थाला
 आपलें आधीन वीराला ॥ कोणीही करावयाला ॥ शक्त सहसा नसेचि ॥ २३ ॥ ऐसें जरी
 ऐकिलें असतें ॥ तरी मी कां येतो इथें ॥ ऐसेंचे बोलत अन्यही दैवतें ॥ शक्रासमीप
 पातलीं ॥ २४ ॥ क्षेत्राचा स्त्रीयुक्त मुनीचा महिमा ॥ स्ववृत्तही वदती सुरोत्तमा ॥ तें ऐकोनि

१. मदन. २. तीन बाण ३. व्यर्थ ४. जवळ

सुत्रामा^१ ॥ सर्व देवांसमक्ष वदे ॥ २५ ॥ अहो धन्य करवीरवासी ॥ कोपही ज्याच्या तपा न
 नाशी ॥ कोप स्वर्गस्थाही आम्हांसी ॥ ब्रह्महत्येस कारण^२ झाला ॥ २६ ॥ जें सर्व तीर्थांमाजी
 सार ॥ जें करी भवांतून पार ॥ ऐशा क्षेत्रांत जे राहणार ॥ ते निःपापची असती ॥ २७ ॥
 यास्तव तया नगराप्रति ॥ कामक्रोध न पीडिती ॥ हें आश्चर्य नव्हेचि मागुती ॥ सांगतों तुम्ही
 ऐका हो ॥ २८ ॥ माझें पाप अन्य तीर्थीं न गेलें ॥ तव म्यां करवीरीं गमन केलें ॥ तेथें
 स्नानादिक केलें ॥ तेणें गेलें सर्व पाप ॥ २९ ॥ आम्हीं करितों अनेक विघ्ना ॥ परी न
 बाधती करवीरस्थ जनां ॥ देऊन विघ्नांच्या शिरीं चरणा ॥ शीघ्र वैकुंठाते जाती ॥ ३० ॥
 आम्ही वृक्षरूपधारी ॥ जरी असतो त्या करवीरीं ॥ परी तेथील नरनारी ॥ दैववंतचि तें
 ऐका ॥ ३१ ॥ तेथें करिती स्नानदानादिक ॥ नीरांजनसमई पाहाती श्रीचें मुख ॥ म्हणोनि
 ते दैववंतचि लोक ॥ करवीरनिवासें करोनि ॥ ३२ ॥ मोक्षादिक स्नानदानादिकानें ॥
 पाविजें तेथील जनानें ॥ तैसें आपणा मिळावें या ईर्ष्येनें ॥ आम्ही येथे राहिलों ॥ ३३ ॥
 परी आम्हीं बुद्धिहीन ॥ म्हणोनि राहिलों वृक्षरूप धरून ॥ यास्तव त्या पुण्यासमान ॥
 लेशही पुण्य आम्हां नसे ॥ ३४ ॥ पराशर समर्थ शाप देण्यास ॥ परी भिऊन स्वतपोनाशास ॥
 शाप न देऊन रक्षी तपास ॥ म्हणोनि धन्य ऋषि तो ॥ ३५ ॥ काम क्रोधेंकरून ॥ होतें
 मूढांचें तपोनाशन ॥ त्या दोघांतें त्यजून सज्जन ॥ स्वतपाते रक्षिती ॥ ३६ ॥ कामी^३ नर
 स्वतपा नाशी ॥ परी भोगी नाना भोगासी ॥ क्रोधी स्वतपा मात्र नाशी ॥ परी भोग न
 मिळती तया ॥ ३७ ॥ जेथें राहणार नरास ॥ जिंकाया शक्ति नसे कामक्रोधांस ॥ म्हणोन
 मी त्या करवीरास ॥ धन्य म्हणतों सर्व क्षेत्रीं ॥ ३८ ॥ ऐसें बोलोनि क्षेत्रमहिम्याला ॥ मनीं

१. इंद्र २. वृत्रामुरवधसमयी ३. विषयतल्प

मानी आनंदाला ॥ कीं आज स्वलोक राहिला ॥ मुनीच्या तपापासोनी ॥३९॥ कांते
कामादिदेव गेल्यावर ॥ पुनः तपा आरंभी पराशर ॥ करी जीर्णपर्णजलाहार^१ ॥ कंदमूलफलें
भक्षी ॥४०॥ स्वनामें तीर्थ आणि लिंग करी ॥ सत्यवती तीर्थही आचरी ॥ तीर्थी देवी
सत्यवतीश्वरी ॥ स्थापी यथाशास्त्र तो ॥४१॥ मग त्या गिरीचें नाम ॥ पराशर ठेवी
पराशराश्रम ॥ त्याते वर देई अनुपम ॥ तें करी श्रवण प्रिये ॥४२॥ न्हाऊन पराशर
तीर्थी ॥ शक्तियुक्त पराशरेशाप्रति ॥ जे पाहती आणि पूजिती ॥ ते कामक्रोधांपासोनि
मुक्त ॥४३॥ आणि जे पराशराश्रमीं ॥ राहतात जन आरामीं ॥ ते जाती परंधामीं ॥
यांत संशय नसेचि ॥४४॥ येथें राहणाऱ्या प्रति ॥ कामादि विशेष न पीडिती ॥ शत्रुस
दुर्गम होय ही क्षिति ॥ ऐसा वर दे पराशर ॥४५॥ मग मनीं रोधी इंद्रियप्रकर ॥ ब्रह्मांडीं
स्थापून प्राणसमीर^२ ॥ मनांत धरोनि चक्रधर ॥ तप उत्तम आरंभी ॥४६॥ त्या तपें पाताळ
तापलें ॥ सर्व पन्नग^३ एकत्र वटले ॥ मग विचार करिते झालें ॥ अकाळीं प्रळय कां
होतसे ॥४७॥ तव मुनीचे तपानें होतो ताप ॥ ऐसे जाणोनिया सर्प ॥ नासावया सर्व
तप ॥ उपाययुक्त बोलती ॥४८॥ ज्याच्या बळे हा तप करी ॥ तेंच उदक आकर्षावें
सत्वरि ॥ पूर्वी जेथें जळ नव्हतें परी ॥ तपें ब्रह्मा करी सोमकुंडीं ॥४९॥ मग सत्यवतीचें
आणि आपलें ॥ यानें कुंडद्वय येथें केलें ॥ यांचाचून येथें नसती जळें ॥ तरी तिनींही कुंडें
शोषावी ॥५०॥ तें शोषिल्यावर सलिल ॥ मुनि कैसें तप करील ॥ हें चिंतोनि कुंडत्रयांतील
जळ ॥ शोषून झरेही रोधिती ॥५१॥ मग पराशर येई स्नानाला ॥ तें कुंडत्रयींही न पाहे
जळाला ॥ मग करी दीर्घ चिंतला ॥ ह्याणे कोणी जल नेलें ॥५२॥ कोपानें इंद्र किंवा

१. भक्षण २. वायू ३. सर्प

कामप्रभृति ॥ नेते झालें जलाप्रति ॥ हें चिंतून धरी ध्यानस्थिति ॥ तव कृत्य जाणे
सर्पाचें ॥५३॥ मग म्हणे हे अतिमूर्ख सर्प ॥ काय न जाणती माझें तप ॥ माझें नीर^१
हरोनि हे पाप ॥ साधुसारखे बैसती ॥५४॥ उत्तंकस्त्रीस दंशून वधिली ॥ मग त्या उत्तकें
सर्पमंडळी ॥ जनमेजयज्ञी होमिली ॥ हा विप्रमहिमा न जाणती काय ॥५५॥ अस्तिकें
स्वपूर्वज रक्षिलें ॥ तो द्विजमहिमा सर्प विसरले ॥ यास्तव पाहिजे म्यां दंडिलें ॥ दुःखद
विषयुक्त दुष्ट हे ॥५६॥ मग गारुडिक मंत्रांनी ॥ मंत्रोनि दर्भ सोडी मुनि ॥ ते पाताळीं
जाऊन सर्पस्थानीं ॥ सर्पाते बहु पीडिती ॥५७॥ तेव्हां जळती मरतीही अनेक ॥ किती
होती छिन्नमस्तक ॥ तें कोठे दुजा न मिळे रक्षक ॥ मग मुनीसच शरण जाती ॥५८॥
करोनि साष्टांग प्रणति ॥ जोडोनिया अंजलीप्रति ॥ ते सर्प करिती स्तुति ॥ पराशर
ऋषीची ॥५९॥ जो विश्वहितार्थ तपस्थित ॥ जो असे सत्यवतीयुक्त ॥ द्विजश्रेष्ठ
तपोराशिख्यात ॥ त्या पराशरा नमितों आह्मीं ॥६०॥ ज्याचे करिती विष्णुशिवादि पूजन ॥
जे सर्व देवांचे आनन^२ ॥ ते द्विज दुष्टांसि कृपेने पाहुन ॥ पवित्र न करिती कीं काय ॥६१॥
करोनि जयांचे सेवनास ॥ तरोनि जाती भवांबुधीस^३ ॥ ते द्विज स्वपादरजें जनांस ॥ पवित्र
न करिती कीं काय ॥६२॥ ज्याच्या सेवेनें विष्णूच्या सद्गा^४ ॥ स्थिर होय चंचल ही
पद्मा^५ ॥ ते द्विज आपल्या पदपद्मा^६ ॥ सेवणाऱ्यास न तारिती काय ॥६३॥ ज्यांच्या पदा
हरि उरीं धरी ॥ त्यान राखावें आम्हीं दुराचरी ॥ त्वां जिंकिलें कामक्रोधादि वैरी ॥ हें
आम्हीं ऐकिलें असे ॥६४॥ ऐसें असातां जो नाशी तपाते ॥ तूं न धरून त्या कोपाते ॥
रक्षी आम्हां शरणागताते ॥ शरणागतरक्षक साधो ॥६५॥ अज्ञान हे खळ व्याल^७ ॥

१. पाणी २. मुख ३. संसारसमुद्र ४. घरामध्ये ५. लक्ष्मी ६. चरणकमल. ७. सर्प.

रोधिते झालें तुझें जळ ॥ यास्तव क्षमा करी बहु वेळ ॥ नमस्कार तुला करितों ॥६६॥
 अगस्ति म्हणे नागांचे प्रार्थन ॥ ऐकोनि कोपाते त्यजून ॥ पराशर प्रसन्न होऊन ॥ सर्पासि
 बोले तेधवा ॥६७॥ नाग हो ऐका माझें वचन ॥ जे विधीनें सर्व तीर्थापासून ॥ जळ
 आणिलें त्याचें शोषण ॥ ज्या सर्पांनीं केलें असें ॥६८॥ ते पवित्र झाले त्या जळपानें ॥
 पवित्र करोत स्वपूजनें दर्शनें ॥ सर्वांनींही येथें राहणें ॥ सर्वदा ही सर्प हो ॥६९॥ हें
 स्थान तुमच्या नामें करून ॥ प्रख्यात हो पन्नगालय^१ ह्मणोन ॥ तुम्हां सर्पांचे पूजन ॥ सर्वही
 जन करोत ॥७०॥ हें मुनिवचन ऐकून ॥ ते जल पिणारे सर्पगण ॥ क्षेत्रसेवना लागून ॥
 तेथेंचि सुखें राहती ॥७१॥ जे तें जळ सर्प न प्याले ॥ ते दुःखें स्वगृहा गेले ॥ काय सांगूं
 तीर्थमहिमा अबले ॥ खळही पावले शुभगति ॥७२॥ ही गोष्ट नव्हे आश्चर्यकारक ॥ कां
 म्हणसीं तरी ऐक ॥ करावया वस्तुशक्तीस निरर्थक ॥ ब्रह्माही समर्थ नसे पै ॥७३॥
 महादुष्ट बुद्धि धरोनि ॥ जरी जळ प्राशिलें सर्पांनी ॥ परी तें जळ स्वभावा न सोडोनी ॥ सर्व
 काम सर्पासि दे ॥७४॥ मग संतुष्ट ते सर्पगण ॥ करावया सर्व जगांचे कल्याण ॥
 व्हावया मुनीचेही तोषण ॥ तेथें पाताळगंगा आणिते ॥७५॥ तिज करवी पर्वत भरून ॥
 तेथें राहती सर्प आपण ॥ एक झरा वाहे लहान ॥ तेथे पाताळगंगेचा ॥७६॥ त्या गंगेनें
 गिरि भरला ॥ आणि वाहत्या तिच्या एक झऱ्याला ॥ पाहोनी सर्पाति मुनि वदला ॥ तें ऐक
 कांते तूं ॥७७॥ सर्प हो तुम्हीं हें क्षेत्र ॥ पाताळगंगेनें केलें पवित्र ॥ यास्तव तुमच्या नामें
 हें सर्वत्र ॥ ख्यात हो पन्नागालय म्हणोनी ॥७८॥ हा पाताळगंगेचा झरा ॥ नागझरी
 नामक हो खरा ॥ तुम्हीं स्थापिलें त्या ईश्वरा ॥ नागेश नाम प्रसिद्धि हो ॥७९॥ येथें

१. पन्नग म्हणजे सर्प यांचे जे आलय म्हणजे स्थान. तो हल्ली पन्नाळगड म्हणून प्रसिद्ध आहे.

करिती स्नानदान ॥ नागेशाचे तुमचेंही पूजन ॥ पुत्रपौत्रें त्याच्या कुळाचें वर्धन ॥ तुम्हीं येथें
 राहून करा ॥८०॥ जें येथें तुम्हांस पूजितील ॥ वृद्धी पावेल त्यांचे कुळ ॥ जैसे तुमचें
 प्रबल होइल ॥ हा वर पावोनि तेथें राहिले ॥८१॥ जे घेती सर्पांचे ब्राह्मणांचे प्राण ॥
 तीही नागझरींत स्नानतर्पण करून ॥ नागेशाचें करितां पूजन ॥ पापापासोनि मुक्त होती ॥८२॥
 जे नागझरींत न्हाऊन ॥ करिती नागेशाचें पूजन ॥ गंडकुष्टादिरोगनाशन ॥ त्यांचे होते
 सत्यचि ॥८३॥ पराशर मुनि सर्पाला ॥ कथन करी तीर्थविधीला ॥ सांगे त्याचे माहात्म्याला ॥
 हें पुढील अध्यायीं असे ॥८४॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ मार्जी करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥
 त्यांत करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न एकादशोऽध्याय गोड हा ॥८५॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे
 एकादशोऽध्यायः समाप्तिर्गमत् ॥११॥

॥ इति एकादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

□□□

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥ जितें मधुकैटभभयें ब्रह्मा स्तवी ॥ विष्णूच्या अंगांतून निघोन निद्रारूप देवी ॥ विष्णूकरवीं त्या दैत्या मारवी ॥ त्या महालक्ष्मीस नमितों मी ॥१॥ अगस्ति म्हणे तो पराशर मुनि ॥ नागझरीवर आश्रम करोनी ॥ तप करी समाधि धरोनी ॥ कितेक मास जल वायु भक्षी ॥२॥ तेथील सर्प विषफूत्कारयुक्त ॥ स्वजातिशब्दसंयुक्त ॥ दारुण शब्द ते करिती सतत ॥ भिऊन सत्यवती शाप देई ॥३॥ जे भयानक शब्द करिती पाप ॥ माझ्या आश्रमांती दुष्ट सर्प ॥ मुके होवोत ह्मणतां ते साप ॥ मुके पीडितही झाले ॥४॥ त्या शापाते हित मानुन ॥ म्हणती कदरुचे नंदन ॥ आमच्या जन्में पीडे जन ॥ त्या जन्मा धिक्कार असो ॥५॥ जेणें ही महा सती ॥ भ्याली असे सत्यवती ॥ त्या शब्दाचे आम्हांप्रति ॥ काय कारण असे पै ॥६॥ आपलें विषही जावयासी ॥ ते येऊन पराशरापासी ॥ मुके ते खुणेनेंच त्यासी ॥ विषनाशक हेतु पुसती ॥७॥ मुने तूं जाणसी सकळ ॥ आम्हांसि जें असे गरळ ॥ त्याचा नाश जेणें होईल ॥ ते कारण वदावें ॥८॥ मग तो पराशर मुनि ॥ त्यांच्या प्रश्नें संतोषोनी ॥ त्यांच्या भाग्याते आनंदोनी ॥ बोलावया आरंभी ॥९॥ अहो विचित्र क्षेत्राचा प्रभाव ॥ जेथें राहतां जाय दुष्ट भाव ॥ दुष्टसर्पानीही ज्यास्तव ॥ सदबुद्धी धरिली असे ॥१०॥ म्हणोन असें नसें क्षेत्र ॥ परी हें करवीरीं नव्हें विचित्र ॥ जें नाशी कामक्रोधादि अमित्र ॥ सर्व क्लेश नाशितसें ॥११॥ पराशर हे आश्चर्य मानुन ॥ करवीर यात्रेतें स्मरोन ॥ नागांस तेव्हां बोले वचन ॥ म्हणे ऐका वाक्य माझें ॥१२॥ हें स्वाभाविक विष न जाईल ॥ परी ऐका त्याच्या नाशाचें मूळ ॥

जरी करवीरयात्रा कराल ॥ तर हें बहुशः जाईल ॥१३॥ जेथें राहोन जमदग्नि ॥ स्वाभाविक कोप नाशी स्नानांनी ॥ जेथें स्नानदानतर्पणांनी ॥ इंद्रादिकांच्या ब्रह्महत्या गेल्या ॥१४॥ म्हणोन जे करविराश्रित ॥ तें होती सर्व दोषमुक्त ॥ हें ऐकोनि ते सर्प समस्त ॥ तीर्थयात्रेतें पुसती ॥१५॥ ज्याच्या श्रवणें पाप जळें ॥ जो केल्याविणें कर्म न फळें ॥ जेणें कर्माचें फळ मिळें ॥ तो तीर्थविधि पुसती ॥१६॥ ती ऐकोनि नागवाणी ॥ संतुष्ट होय पराशरमुनि ॥ तीर्थयात्राविधि स्मरोनि ॥ बोलावया आरंभी ॥१७॥ आधीं न करतां उपोषणें तीन ॥ उत्तम तीर्थी करी गमन ॥ तेथें नेदी द्विजांस गोकांचन ॥ ते दरिद्री होतसे ॥१८॥ उत्तमतीर्थी गमन करोनि ॥ जें फळ पाविजे नरांनीं ॥ ते अग्निष्टोमादियज्ञांनीं ॥ न मिळेंचि सर्प हो ॥१९॥ ज्याचे हस्तपादमन पापरहित ॥ जो विद्यातपकीर्तियुक्त ॥ प्रतिग्रहापासोनि निवृत्त ॥ तो तीर्थफळ पावतो ॥२०॥ जो तीर्था जातां सर्वसंगविहीन ॥ दृढव्रत भक्तियुक्त ज्याचें मन ॥ जो आत्मसम मानी भूतगण ॥ तो तीर्थफळ पावतो ॥२१॥ धीर शुद्धमति कोपहीन ॥ जो जितेंद्रिय सत्यवचन ॥ ऐसा होईल जो जन ॥ तो पापीही शुद्ध होय ॥२२॥ मग जो पूर्वापासून ॥ सुकृताते करी जन ॥ तो यात्रेस्तव ऐसा होउन ॥ शुद्ध न होय कीं काय ॥२३॥ तो न पावे पशुपक्षियोनि ॥ आणि न होय दुष्कुलीन जनीं ॥ दुःख न पावे स्वर्गगमनीं ॥ मोक्षोपायही पावतो ॥२४॥ अभक्त आणि सहपातक ॥ संशयी आणि नास्तिक ॥ आणि पांचवा सहेतुक ॥ तीर्थफळाते न पावती ॥२५॥ जे सर्व द्वंद्वे सहोन ॥ यथोक्त विधि करोन ॥ करिती तीर्थयात्रेसि गमन ॥ त्यांस स्वर्ग प्राप्त होय ॥२६॥ जे इच्छिती तीर्थगमना ॥ ते करोत आधीं उपोषणा ॥ मग गणेशा आणि

पितृगणा ॥ विप्रां साधूंसही पूजोत ॥२७॥ अन्यदिनीं पारणा करून ॥ आनंदे नियमें करावें गमन ॥ तीर्थदेवाते स्वदेहार्पण ॥ कैसें करावें तें ऐका ॥२८॥ हें शरीर तुझें देवा ॥ मरो किंवा धरो जीवा ॥ ऐशा धरोनिया भावा ॥ समर्पावा स्वदेह ॥२९॥ जैसें विकलेले पशूचे रक्षणीं ॥ विकणारा चिंता न धरी मनीं ॥ तैसा देवाते देह समर्पणी ॥ देहममता त्यजावी ॥३०॥ या विधीनें करोनि तीर्थातें ॥ पितृपूजाकर्ता पावतो फळाते ॥ न परीक्षावें तीर्थवासी द्विजाते ॥ अन्नार्थी कोणताही पूजावा ॥३१॥ पिंड करावे सातूनी किंवा सांजानी ॥ किंवा पायसपिण्यांक^१ गुडांनीं ॥ अर्घ्य आवाहन वर्जोनी ॥ तीर्थ श्राद्ध करावें ॥३२॥ अकालीं किंवा शुद्धकालीं जाणा ॥ तीर्थश्राद्ध किंवा करो तर्पणा ॥ त्यातें उशीर लावोनि विघ्ना ॥ न करोत सर्प हो ॥३३॥ जो कोणत्याही प्रसंगें तीर्था पावे ॥ तरी तेणें तेथें स्नान करावें ॥ त्याने स्नानाचेंच फळ घ्यावें ॥ तीर्थयात्रेचें नसें त्या ॥३४॥ तीर्थी पाण्याची पापें जाती ॥ परी यथोक्त फळ न पावती ॥ जे असती नर सुकृती ॥ त्यांसच यथोक्त फळ येतसे ॥३५॥ गुरु बंधु स्त्री मित्र माता पिता ॥ इत्यादिकांच्या नांवें स्नान करितां ॥ ते पावती सर्वस्नानफळ तत्त्वता ॥ स्नानकर्ता अष्टमांश फळ पावे ॥३६॥ स्वार्थी किंवा परार्थी गंगेला ॥ निघोनि जो घरीं राहिला ॥ तो पितरांसह आपणाला ॥ नरकीं पाडी भुजंग हो ॥३७॥ जो गंगास्नानार्थ निघाला ॥ तो मार्गामध्ये जरी मेला ॥ तरी गंगास्नान फळाला ॥ पावे तो निस्संशयें ॥३८॥ ते ज्यांसाठी जात तीर्थाप्रति ॥ ते संपूर्ण फळाते पावती ॥ तीर्थी जाणाराही तो सुमती ॥ फळाचा सोळावा अंश पावतो ॥३९॥ ज्यांच्या नांवें दर्भास देऊन ग्रंथि ॥ तीर्थजळामाजीं बुडविती ॥ ते तीर्थस्नानाचें फळ पावती ॥

१. पेठ

अष्टमांश पै जाणा ॥४०॥ करावें तीर्थी उपोषण ॥ आणि केशांचें मुंडन ॥ तेणें होय पापनाशन ॥ सर्वत्रांचे निश्चयें ॥४१॥ मुंडना आणि उपोषणा ॥ करावें हा सर्व तीर्थविधि जाणा ॥ परी प्रयत्नें करावें वर्जना ॥ विशालविरजगयाक्षेत्रीं^१ ॥४२॥ हें करवीर मातृकक्षेत्र ॥ मातृपदाचे तात्पर्य ॥ सुवासिनीचें होय हें पुर ॥ गया सर्व मंगलात मंगल ॥४३॥ या कारणावरून ॥ अमंगल जी मुंडन उपोषण ॥ त्याचें करी निषेधन ॥ महालक्ष्मी या क्षेत्रीं ॥४४॥ म्हणोन या दोन कमति ॥ यात्रिक न करोत येथें ॥ जें देतें धर्मार्थकाममोक्षाते ॥ त्याचें मांगल्य काय वदूं ॥४५॥ मानस भौम या नांवाचीं ॥ तीर्थे असतीं दोन प्रकारचीं ॥ त्यांतील मानसतीर्थाची ॥ गणती सांगतो ऐका हो ॥४६॥ ज्या तीर्थी करितां स्नान ॥ परपदाते होय गमन ॥ तीं सत्यक्षमाइंद्रियदमन ॥ गुरुसेवा हीं चार ॥४७॥ न्याये वर्तणूक स्वधर्मचरण ॥ अग्नीचें सेवन अतिथिपूजन ॥ सर्वभूतदया हरिसेवन ॥ सरलत्व ही सात पै ॥४८॥ संतोष तप धृति दान ज्ञान ॥ ब्रह्मचर्य सत्यभाषण ॥ हीं अठरा तीर्थे परी त्याहुन ॥ मनःशुद्धी तीर्थ थोर ॥४९॥ जें जळानें स्नान करणें ॥ तें स्नान नव्हे केवळ धुणें ॥ शम दम केले जाणें ॥ तोचि स्नात जाणावा ॥५०॥ जो लुब्ध दुर्जन क्रूर ॥ दांभिक विषयीं तत्पर ॥ तो सर्व तीर्थी न्हावो नर ॥ परी पापी मलीनची ॥५१॥ देहाच्या मला त्यागोनी ॥ निर्मल नच होय जनीं ॥ नर मनोमलाते टाकोनी ॥ निर्मल होतसे नाग हो ॥५२॥ जलस्नानें शुद्ध जर होती ॥ तर ते जलींच सदा वसती ॥ ते मत्स्यादिक कां न जाती ॥ स्वर्गाप्रति सर्प हो ॥५३॥ फार अभिलाष विषयांचा ॥ तोचि मळ होय मनाचा ॥ जो त्याग करणे त्यांचा ॥ तेंचि निर्मलत्व मनाचें ॥५४॥ ज्याचे असें दुष्ट

१. विशाल, विरज आणि गया या तीन क्षेत्रांवर क्षौर व उपवासही करू नयेत.

मन ॥ त्यास शुद्ध न करी तीर्थस्नान ॥ शुद्ध न होय सुराभाजन^१ ॥ शतवेळही धुतलिया ॥ ५५ ॥ यज्ञ तप शौच दान ॥ शास्त्र आणि तीर्थसेवन ॥ हीं सारीं तीर्थे पावन ॥ जर मन शुद्ध असें ॥ ५६ ॥ निरोधून इंद्रियनिकर^२ ॥ कोणत्याही स्थळीं वसो नर ॥ परी कुरुक्षेत्र नैमिष पुष्कर ॥ तेंच स्थळ होय त्यास ॥ ५७ ॥ जें करी रागद्वेषमलांचा घात ॥ जें ज्ञानें पवित्रध्यानजळयुक्त ॥ ऐसें जें मानसतीर्थतयांत^३ ॥ स्नानें परपदा पावतो ॥ ५८ ॥ हीं मानसतीर्थे कथिलीं ॥ आतां असे जी भौमतीर्थमंडळी ॥ तिला पवित्रता कां आली ॥ याचे कारण कथितों मी ॥ ५९ ॥ जैसे शरीराचे भाग कितेक ॥ पुण्यतम असती मस्तकादिक ॥ तैसेंच भूमीचेही पुण्यकारक ॥ कितीएक भाग असती ॥ ६० ॥ भूमिजळतेजांचे ॥ प्रभाव अब्दूत असती साचे ॥ मुनि करिती ग्रहण ज्यांचें ॥ तीं तीर्थे पुण्यकारक ॥ ६१ ॥ म्हणोन मानसभौमतीर्थांत ॥ जे असोन नेमयुक्त ॥ स्नानें करिती हो सतत ॥ ते परमगतीते पावती ॥ ६२ ॥ भौमतीर्थे असती अनंत ॥ त्यांची नांवे वदाया ब्रह्माही नसे शक्त ॥ तथापि यथामति त्यांत ॥ कितेक महातीर्थे सांगतो ॥ ६३ ॥ ज्या ज्या तीर्थश्रेष्ठांहून ॥ श्रेष्ठ हें करवीरपट्टण ॥ त्या त्या तीर्थांचें कथन ॥ करितों ऐका सर्प हो ॥ ६४ ॥ गंगा यमुना सरस्वती ॥ नर्मदा विशोका गोमती ॥ वितस्ता कौशिकी वेत्रवती ॥ वसिष्ठा गोमन्वीतीही ॥ ६५ ॥ प्रवरा शिवा चित्रका मंदाकिनी ॥ काश्यपी सरयू पापहारिणी ॥ सुंदरा पंपा शीघ्रगामिनी ॥ कुशावर्ता कुशोद्वर्ता ॥ ६६ ॥ शतदरु बाहुदा फल्गुनी ॥ शैलवाहिनी देविका कृष्णवेणी ॥ वारुणा विपाशा अधहारिणी ॥ करतोया चंद्रभागा ॥ ६७ ॥ प्रभासा सामगा पुण्या असी^४ ॥ ऐशा आहेत पुण्यनदीराशी ॥ हिमाद्रि विंध्याच्या मध्यदेशीं ॥

१. दारुचे पात्र किंवा भांडे. २. समूह. ३. तीर्थांचे भौम आणि मानस असे दोन प्रकार असून त्यातील मानसतीर्थ हा एक प्रकार आहे. ४. हे एका नदीचे नाव.

जगपावनकर्त्या हो ॥ ६८ ॥ भीमरथी गोदावरी ॥ तुंगभद्रा मलापहारी ॥ वेणिका वंजरा कावेरी ॥ वक्रगामिनी पौर्णिमा ही ॥ ६९ ॥ विशाला ब्रह्मनिर्माता प्रणिता ॥ अर्जुनी तापी सूर्यसुता ॥ पयोष्णी पुष्करी सरिता ॥ या विंध्याच्या दक्षिणभागीं ॥ ७० ॥ नैमिष महालय वटेश्वर ॥ मूर्तनैमिष गंगासागर ॥ कुरुक्षेत्र आणि गंगाद्वार ॥ हरीश्वर विरुपाक्ष श्रीशैल ॥ ७१ ॥ विरज पांडुरंग सेतुबंधक ॥ सरस्वती सिंधु योग आणिक ॥ पंच गोदावरीतट त्र्यंबक ॥ हीं तीर्थे असतीं पै ॥ ७२ ॥ काशी कांची माया द्वारवती ॥ अयोध्या मथुरा अवंती ॥ या सात नगरी असती ॥ मुक्ती देती नाग हो ॥ ७३ ॥ मोक्ष देतो श्रीशैल भूधर ॥ त्याहूनही अधिक केदार ॥ दोघांहूनही प्रयाग थोर ॥ मोक्ष देत असें पै ॥ ७४ ॥ त्याहूनही अधिक काशी ॥ ती देती जसी मोक्षासी ॥ तैसें कोठेंही न मिळे जनांसी ॥ तीहूनही अधिक करवीर ॥ ७५ ॥ जयासी म्हणती यवाधिक ॥ जें देऊन भोग अनेक ॥ अंतीं मोक्ष देई तें पुरनायक ॥ देवांसही दुर्लभ करवीर ॥ ७६ ॥ स्नानकाळीं जो तीर्थे वदतो ॥ तो सर्वतीर्थीं स्नात होतो ॥ विष्णुसायुज्याप्रती जातो ॥ मनोवाक्कायज पाप नासोनी ॥ ७७ ॥ पापनाशक या तीर्थाध्यायाप्रती ॥ स्नानदानकाळीं जे पढती ॥ आणि ऐकती तेही जाती ॥ विष्णुपदास प्रियोत्तमे ॥ ७८ ॥ नाग पनाळ्याहून करविरा येती ॥ लक्ष्मीते पाहोनी तीते स्तविती ॥ तिच्या आज्ञेनें स्थळोस्थळीं राहती ॥ हें पुढील अध्यायीं असे ॥ ७९ ॥ पद्मपुराण हेंचि ब्रह्मांड थोर ॥ माजीं करवीरखंड पृथ्वीरुचिर ॥ त्यांत करवीर माहात्म्य रत्नाकर ॥ त्यांतील रत्न द्वादशोऽध्याय गोड हा ॥ ८० ॥

इति श्रीपद्मपुराणे करवीरखंडे करवीर माहात्म्ये नारद-मार्कंडेयसंवादे
द्वादशोऽध्यायः समाप्तमगमत् ॥ १२ ॥

॥ इति द्वादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

सहज तोडी गिरींचे पक्ष ॥ वज्रधर्ताही अतिदक्ष ॥ विंध्यापुढें अशक्त कसा ॥ ४१ ॥ जो
 सर्व पर्वतातें जाळी ॥ तो दावाग्नी या विंध्याचळीं ॥ कां शक्ती न दावी या काळीं ॥ त्याचें
 बळ काय झालें ॥ ४२ ॥ जो मारी सर्व लोकांसी ॥ जो हस्ती घेई दंडासी ॥ त्या यमास
 या विंध्यासी ॥ दंडाया शक्ती नसे काय ॥ ४३ ॥ अष्ट वसू अकरा रुद्र ॥ द्वादश आदित्य
 अश्विनीकुमार ॥ विश्वेदेवस्तुवित ही सुर ॥ मरुद्गण बहुत जे ॥ ४४ ॥ ते ऐसे असती गे
 प्रबळ ॥ जरी कोपोनि पाहतील ॥ तरी हें ब्रह्मांड जाळतील ॥ परि या विंध्यें काय
 केलें ॥ ४५ ॥ ऐसेंच अन्यही अमर ॥ किती नसती प्रबळतर ॥ परी ते विंध्याचळावर ॥
 कां थकले हें न कळें ॥ ४६ ॥ ज्यास्तव मला आठविलें ॥ जें काशीविषयीं मुनि बोलिलें ॥
 ते तुज सांगतों वहिलें ॥ ऐक स्वस्थचितें प्रिये ॥ ४७ ॥ जे नर मुक्तीते इच्छिते ॥ तेच न
 सोडोत काशीप्रति ॥ काशींत राहण्याविषयीं होती ॥ बहुविघ्नें त्यास ॥ ४८ ॥ ऐसें जें वृद्ध
 बोलिलें ॥ तें आज पाहा खरे झालें ॥ ज्यास्तव लवकरच पातलें ॥ महाविघ्न आम्हांस ॥ ४९ ॥
 तें टाळाया विघ्न थोर ॥ शक्त नसे मी पामर ॥ म्हणोनि आम्हा विश्वेश्वर ॥ विमुख झाला
 पै वाटे ॥ ५० ॥ द्विजकृपेनें मिळे काशी ॥ कोण मुमुक्षु सोडील तिसी ॥ टाकून हातांतील
 ग्रासासी ॥ कोण कोपरा चाटील ॥ ५१ ॥ जी पुण्याची एक राशी ॥ कोण सोडील ती
 काशी ॥ कदाचित् मिळत वस्तूशी ॥ कोण मूर्ख टाकील ॥ ५२ ॥ कदाचित् जळीं बुडे ॥
 तें कमळाचा कंद सांपडे ॥ तैसेंच दुसरे वेळ घडे ॥ हा काय भरवसा ॥ ५३ ॥ तैसें दैवें
 पावोनि काशीते ॥ जर मनुष्य सोडि तीते ॥ पुनः ती काशी मिळेल त्याते ॥ ऐसा काय
 भरवसा ॥ ५४ ॥ जन्मांतरार्जित पुण्यानें ॥ काशीस जाऊन तिला सोडणें ॥ आणि अन्य

गावास जाणें ॥ हें स्वर्ग सोडून नरकास जेवि ॥ ५५ ॥ जी मनुजा ब्रह्मपद प्रगट करी ॥
 ती कोठे गे काशीपुरी ॥ जें मनुष्या घाली संसारीं ॥ तें अन्य कार्य कोणीकडे ॥ ५६ ॥
 जेवी थोर कुष्मांड सति ॥ नये शेळीच्या मुखाप्रति ॥ तेवी प्राण्याच्या हातीं ॥ काशीवास
 न करवें ॥ ५७ ॥ ऐसें स्त्रियेते वदोन ॥ मुनि होऊन बहु खिन्न ॥ काशींतील जें देवगण ॥
 त्यांत दंडपाणीस वदे ॥ ५८ ॥ हे पूर्णमद्राच्या आत्मजा ॥ सर्व यक्षांच्या राजा ॥ रक्षिणी
 काशीस्थित मनुजा ॥ हे दंडपाणे देवा तूं ॥ ५९ ॥ येथें राहणाऱ्याच्या सुखा ॥ आणि
 जाणाऱ्याच्या दुःखा ॥ जाणत असतां काशीरक्षका ॥ मज कां येथून घालविशी ॥ ६० ॥
 मी परांचा अपकार ॥ अन्य वनाचा अपहार ॥ केला नाहीं व्यभिचार ॥ परापवादही न
 बोललों ॥ ६१ ॥ म्यां सर्वदा पुण्यच केलें ॥ अणुमात्र पाप न आचरिलें ॥ ऐसें असतां कां
 प्राप्त झालें ॥ काशीत्याग संकट ॥ ६२ ॥ कार्यार्थ देवीं प्रार्थिले मला ॥ यास्तव त्यजणें
 प्राप्त काशीला ॥ परोपकारास्तव थोराला ॥ भलतेंही करणे प्राप्त होय ॥ ६३ ॥ देव
 प्रार्थेनि दधिचिमुनीते ॥ वज्र कराया मागती अस्थीते ॥ तें तो स्वदेहापासून त्याते ॥ काढून
 दे परोपकारार्थ ॥ ६४ ॥ बळीसी मागे त्रिपाद भूमि वामन ॥ तव तो त्या दे त्रैलोक्यदान ॥
 विष्णूच्या याचने करून ॥ मधु कैटभ प्राण देती ॥ ६५ ॥ गरुडास प्रार्थी नारायण ॥ तूं
 माझें वाहन हो म्हणोन ॥ तेव्हां तो होय विष्णूचें वाहन ॥ परोपकाराकरितां कीं ॥ ६६ ॥
 ऐसें वदोनि अगस्ति ॥ काशींतील मुनिवृद्धबालाप्रति ॥ ज्या तृणलता वृक्षांच्याही पंक्ति ॥
 त्या सवति विचारी ॥ ६७ ॥ मग करोनि काशीप्रदक्षिणा ॥ बाहेर जाय तो मुनिराणा ॥
 अश्रू पुसोनि पुनः पुनः ॥ काशीकडे भावें पाहे ॥ ६८ ॥ मग म्हणे आपुल्या लोचनाते ॥